

FENOMÉN Transformace

První číslo sešitu 1 /2013

Alexandr Mitrofanov ...	3
Vladimír Beneš	22
Milan Zelený	42
Martin Potůček	59
Martin Wichterle	74

Autoři fotografií: Miroslav Maláč, Roland Hilmar, z archivu MZ, z archivu FSV UK, Jan Rasch,

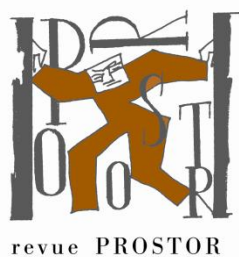
Martin Soldát – tvůrce dialogů, spoluzakladatel společnosti IPPKID, působí na volné noze.

Helena Kašová – jazyková redaktorka, ředitelka Československého dokumentačního střediska.

Roman Joch – ředitel Občanského institutu, spoluzakladatel IPPKID, pedagog

ISBN

Realizátoři záměru Fenomén transformace

Institut
pro péči
o kulturní
a intelektuální
dědictví o.s.

Dialog o transformaci s Alexandrem Mitrofanovem^{1,2}:

MS: *Vyjděme z roku 1989. Co jste od něj očekával? Jak se očekávání naplnila?*

AM: Neočekával jsem nic dobrého, protože pro mě listopad 1989 byl spojen s mou jedinou návštěvou na Václavském náměstí v těch bouřlivých dnech. Přiznám se, že předtím se mi „kyslíku“ nedostávalo. Pocit dusna byl obrovský. Deprese nebyla, ale byl pocit zmaru. Pocit, že by se něco mělo stát a že se stane, byl velmi intenzivní. Když jsem jednou přišel na Václavské náměstí, viděl jsem kolem sebe lidi typově odpovídající těm, kteří ještě včera byli s režimem zcela smířeni, a naopak mu věrně sloužili, najednou v nich bylo pseudorevoluční nadšení, byl jsem skleslý ... Musím říci, že jsem tehdy emocím hodně podléhal. Bylo mi pouze 32 let. Otočil jsem se a již jsem se tam nevrátil. Zkrátka nic jsem od těchto davových šílenství, která byla propojena myšlenkou nutnosti sloužit novým pánům, nic nečekal. Takže má očekávání se nenaplnila ve smyslu, že bych nějaká pozitivní měl.

MS: *To znamená, že rok 1989 bez nadšení, bez očekávání ... Mnoho lidí v naší zemi vkládalo do změny naděje.*

AM: Nebyl bych tak odvážný, jelikož nemám žádná data, že většina lidí do toho něco vkládala. Myslím si, že většina lidí se pasivně nesla s tím, co přinese změna režimu. Pokud budete hovořit o těch, kteří byli aktivní a kteří si něco slibovali od nových poměrů, tak tam to můžeme strukturovat. Myslím si, že když si vypůjčím termín od Jurije Afanasjeva ze sjezdu lidových poslanců Sovětského svazu za Gorbačova, vystihnu mnohé. On hovořil o agresivně poslušné většině ... Ta nic neočekávala. Pouze potřebovala vědět, jak se má přizpůsobit.

MS: *Můžeme se tázat, že kdo očekával, byl naivní?*

AM: Samozřejmě. Kdo očekával, byl naivní, kdo neočekával, tak věřil, jak se začlenit. Ten naivní nebyl.

... Impuls Charty 77 revoluci ...

MS: *Lidé, kteří se podíleli s rokem 1989, byli spojeni s Chartou 77. Byli to lidé, kteří byli ochotni režimu vzdorovat.*

AM: Charta byla cizorodým prvkem v této společnosti.

MS: *Byl také eliminován.*

AM: V každém organismu je něco, co do něj nepatří. Charta nevyvěrala z podstaty české společnosti. Charta byla spolkem lidí, kteří se z různých důvodů nechtěli smířit s tím, co se děje, ale tito lidé naprosto neodpovídali většinovému charakteru společnosti.

... Komunismus ...

¹ Alexandr Mitrofanov, *1957, český novinář ruského původu, komentátor deníku Právo, přispěvatel do Českého rozhlasu Plus, účastní se diskusí v rámci pořadů České televize. Dlouhodobě se věnuje vývoji v České straně sociálně demokratické. Je autorem několika knih. Za fasádou Lidového domu Sociální demokracie 1989 - 1998(1998), Politika pod pokličkou (2002) – spoluautor, Bludné cesty sociální demokracie (2005) – spoluautor.

² Dialog byl natočen ve čtvrtek 21. 3. 2013 v dopoledních hodinách v prostorách Knihovny Filosofického ústavu AV ČR, Jilská 1, Praha 1, Staré Město

MS: Je dobré se zeptat, jak vnímáte minulý režim? Trávil jste v něm mládí. Jak pojmáte realizovanou ideologii? To poslední dvacetiletí je spojeno s termínem normalizace.

AM: Samozřejmě aniž bych se pouštěl do důkladného rozboru, co vlastně znamenal minulý režim, jaká období v sobě měl, mohu říci, že pro velké množství lidí nejen v této společnosti, ale i v jiných společnostech, které v sobě implicitně vždy měly touhu po takzvaných životních jistotách, a implicitně tíhli k vládě pevné ruky, to bylo naplnění jejich životních snů. Není náhodou poměrně velké množství nostalgiků v této zemi. Nejedná se pouze o staronostalgiky, kteří ten režim zažili, ale i o novonostalgiky, neofity, kteří nesouhlasí s tím, co je, ale chtějí něco jiného. Otáčejí se zpět za minulým režimem, schvalují jej, ač jej nezažili. Svým způsobem byl tento režim naplněním skrytých a hlubinných přání poměrně velkého množství lidí nejen v této společnosti.

MS: Nacházíte v něm jisté ospravedlnění, ideu budování „spravedlivé společnosti?“ Možná části lidí, o nichž jste hovořil ano ...

AM: Nikoliv. V mých očích to byl režim zločinný. Ne snad z důvodu období normalizace. V něm nebyl tak agresivním prvkem. Už spíše rozkládal duše, než ničil holou existenci. To je nuance, to je matérie, o níž se můžeme bavit spíše učeně než v termínech, které jsou hrubě reálné. Již předtím tento režim neváhal vraždit, neváhal lámat osudy spousty lidí, které sám prohlásil za lidi druhé kategorie. V té nejkrutější, nejodpornější podobě stalinismu je něčím, s čím se nikdy smířit nemohu.

MS: Ano, ale něco je idea a poté realita.

AM: Víte, co je idea, a jaké jsou cesty realizace, to jsou pěkné kavářenské, salónní diskuse. Já hovořím o zcela drsné realitě, která byla zločinná.

MS: Svět se nedá posuzovat podle toho, jaká je realita.

AM: Počkejte, jak jinak má člověk posuzovat realitu než podle toho, jak s ním realita zachází? Když si vzpomenu na osudy miliónů zavražděných, zlomených lidí, celých rodin, tak je mi jedno, jaká idea vedla vykonavatele těchto zločinů. Posuzuji to, co se stalo.

MS: To znamená, že žádná pozitiva na minulém režimu nevidíte ...

AM: Když se ptáte mě osobně, pak převládá odpor ke zlovůli, která tehdy vládla. Když se ptáte lidí, kteří nemají mou krevní skupinu a kteří naopak na minulém režimu nacházejí obrovské množství výhod, pak pro ně to opravdu ráj na zemi byl.

... Dezerce ze svobody ...

MS: Soudíte, že někteří z nás nechtějí být svobodní, ale chtějí být ovládáni ...

AM: Ano, jistý druh lidí nechce být svobodný. Naopak, touží po tom, aby jej někdo shora řídil. Vrchol tužeb je, že ten někdo bude trestat mé nepřátele a lidi, kteří se mi z různých důvodů nelíbí. Mně za mou poslušnost dá odměnu.

... Exil ...

MS: Jedna z možností úniku z tohoto režimu byl exil. Vy jste o něm neuvažoval?

AM: Moje životní dráha je v tomto smyslu poněkud zvláštní. Narodil jsem se v tehdejším Sovětském svazu. Můj exil byl Československo. Další exil mě v té době nenapadl. Také proto, že jsem si neuměl představit, že tento režim někdy zmizí. V posledních dvou, třech letech před listopadem 1989 ale bylo zjevné, poté, co v Sovětském svazu k moci přišel Gorbačov, že změny přijdou, jenže před tím to vypadalo beznadějně.

... Gorbačov ...

MS: *Jak jste vnímal jeho kroky? Československo se během jeho působení následně ocitlo v situaci, kterou bychom mohli označit za přešlapování.*

AM: Jeho kroky jsem tehdy vnímal velmi pozitivně. Bylo mně jasné i v rámci omezeného věku, zkušeností, penza znalostí, chápání světa a politiky, že když někdo má něco dělat s režimem, tak to musí být člověk, jenž přišel zevnitř, nikoliv ten, kdo přijde zvenčí. Jeho pokusy mi byly sympatické. S odstupem je však jasné, že reformy k ničemu vést nemohly.

MS: *On začal to, co bychom mohli označit za „drolení“ systému. Rok 1989 byl prvním z vrcholů jeho nezamýšlené politiky.*

AM: Když se vrátíte k jeho tehdejším projevům a budete jej sledovat do dnešních dnů, což se snažím dělat, tak jistě nebudete polemizovat s tím, že on nechtěl ten systém zničit, ani rozdrolit. On chtěl systému ... pokud bych to měl shrnout do zkratky ... dát lidskou tvář. Navazoval na rok 1968 v Československu. Nyní jsme chytří při zpětném pohledu, ale jeho pokus byl odkázán na krach, jelikož to nebylo možné udělat. Bylo to mimo jiné také proto, že tehdy Sovětský svaz ... a to si Gorbačov sám postupně uvědomoval ... byl v katastrofické ekonomické, ideové, morální situaci, že tam s tím nešlo nic dělat.

MS: *Jinými slovy to byl nereformovatelný systém.*

AM: Naprosto.

... Disidenti ...

MS: *Dobrá, jak se stavíte k lidem, jako byli disidenti. Byli to lidé, kteří byli ochotni obětovat svůj život pro pravdu. Sám myslitel Jan Patočka říkal, že je nutné, aby člověk trpěl pro dobrou věc.*

AM: Těch lidí si vážím. Je to osobní volba. Pokud jsem mohl ty lidi poznat, tak v sobě měli něco, co by je asi předurčilo k podobnému chování nejen v tomto typu systému, který tehdy byl. V jistém ohledu je tam asociálnost a to v tom lepším slova smyslu. Člověk se z nějakého důvodu nesmíří s tím, co je kolem něj, a není schopen s tím uzavřít jakousi vnitřní smlouvu. Jinak osobní integrita a schopnost nést oběti je to, čeho jsem si vždy vážil.

MS: *Když se přeneseme do období po roce 1989, jaký je podle vás jejich vliv na budování demokracie, otevřené společnosti?*

AM: Ocituji vám Lenina, což je zvláštní, ale ten citát na tento případ sedí. O děkabristech napsal, že jsou velmi vzdáleni lidu. To byl případ našich i všech disidentů v reálně socialistických společnostech. Nebyli to lidé, kteří měli cokoliv společného s agresivně poslušnou většinou. Když tato většina v roce 1989 je omylem brala za nové pány, tak je velebila. Když pochopila, že tito lidé vyznávají hodnoty,

které této většině jsou na hony vzdálené, a když navíc díky této politické třídě přišli k moci lidé se zcela jinými názory a se zcela jiným vztahem k tomu, co je demokracie, tak velice brzo v roce 1992 disidenti odpluli tam, kam patří.

... Elita ...

MS: *Lze je považovat za elitu společnosti?*

AM: Elita společnosti v této společnosti neexistuje. Elita je historickým pojmem, což česká společnost nemá.

MS: *Vztahujeme se k lidem, kteří formovali naši historii. Máme k nim úctu ...*

... Mýtus ...

AM: Z mého pohledu je to mýtus. A to je obrovská komponenta, která formuje národní vědomí. Mýtus je mýtus a já mýty vnímám, ale nedokážu jim podlehnout. Myslím si, že mýtus je nutný pro každou národní společnost. Poté jde pouze o důstojnost formy, kterou ten mýtus v posledku má. U nás máme několik mýtů. Je Masarykův. Je Havlův, zvláště kolem jeho úmrtí je objevilo mnoho pohádkových interpretací jeho činnosti, že to zcela zakrylo Václava Havla jako člověka, jako politika. Poslední mýtus je spojen s Milošem Zemanem jako laskavým a přísným tátou, který se vrátil ke svým dětem. Bavíme se v čase krátce po sjezdu ČSSD, kde se objevil. Bylo to totéž, co se v jiném ohledu ukázalo ve volbách prezidenta České republiky, které proběhly přímou volbou.

MS: *Vnímáte mýtus jako cosi škodlivého ...*

AM: Ne, vnímám jej-jako realitu, jako součást toho, bez čeho se společnost nemůže obejít, jelikož je to vzdáleně cosi jako náboženství. Bez náboženství se slabší lidé také nemohou obejít. Jelikož se společnost skládá většinou ze slabších lidí, tak potřebuje berličku.

MS: *Lze se domnívat, že (1:23) úcta k autoritám ...*

AM:... je škodlivá. Úcta k autoritám je nutná pro lidi, kteří nejsou schopni bez ní přežít.

... Stav společnosti ...

MS: *Dobrá, rád bych se vrátil k tématu přelomu systému a otevřel bych otázku stavu společnosti v roce 1989. Jak jste ji vnímal a jak ji zpětně hodnotíte?*

AM: Asi se nezbavím novinářských způsobů uvažování. Odpovím vám proto poměrně stručně. Také větou, kterou můžeme rozvíjet. Kdyby tehdy režim ... možná zázrakem a neříkám, že by to bylo možné ... uvolnil ideovou rigidnost, nějakým zvláštním způsobem dokázal vhodit do všeobecně dostupné sítě obchodů západní zboží, ... kdyby otevřel hranice, tak věřím tomu, že by k žádnému listopadu nedošlo.

MS: *Máme svobodu politickou a svobodu ekonomickou. Kdyby režim dal lidem ekonomickou svobodu, díky níž by společnosti mohla akumulovat bohatství, kdyby lidé měli možnost sledovat své cíle. To znamená, že by měli možnost podnikat, jezdit do zahraničí ... Soudíte, že by politici, představitelé režimu mohli dále pokračovat?*

AM: To je velmi teoretická debata. V rámci našeho akademického rozjímání to trochu vytrhujeme z kontextu. Tehdy to nešlo. Čistě teoreticky by k něčemu takovému mohlo dojít. Když například sledujeme Čínu, což je úplně jiný případ, je to jiná kultura, jiné tradice ... , je ale vidět, že něco takového v zásadě možné je. Nemyslím však u nás.

MS: *Právě Číňané jsou přizpůsobiví, mají jinou mentalitu ...*

AM: Ano, proto jsem to obehnal všemi možnými podmiňovacími ploty.

MS: *Když se však člověk podívá do materiálů Občanského fóra, tak zjistí, že společnost, která zde žila, trpěla mnoha druhy krizí.*

AM: Například ...

MS: *Je uváděno, že zde byla krize mravní.*

AM: Koho to zajímá? Většinu lidí mravní krize nezajímá. Mravní krize, že nejsou ideály? Ideálem obrovského množství lidí byl vždy hrnec plný jídla a nic jiného.

MS: *Také je poukazováno na krizi duchovní, krize ekonomická ...*

AM: Ekonomická ano. Ta by mohla být pro většinou zajímavou. Dovoluji si hovořit za většinu, jelikož se s ní také setkávám virtuálně i reálně během své více než třicetileté práce. Ekonomická krize byla pouze čímsi, co je spojeno s cílem a tím je naplnění životních jistot. Otázku jistot nemyslím pejorativně. Je to součást genetického kódu lidí, který nelze změnit.

MS: *Pak si lidé stěžovali na neúnosnou ekologickou situaci.*

AM: Pouze ti, kterých se to týkalo.

MS: *Byly to průmyslové oblasti.*

AM: Právě to byli ti, kterých se to týkalo. Lidé, kteří žili v jiných podmínkách, na to kašlali.

MS: *Například tato oblast po roce 1989 zažila změnu. To znamená, že místa, která trpěla ...*

AM: Na to mohu říci pouze ano, pokud je to podloženo fakty, a nevidím pak důvod k diskusi.

MS: *Podle vás společnost před rokem 1989 byla zralá na zásadní změnu.*

AM: Byla zralá na změnu. Nevím, jestli však na zásadní. Znovu říkám, kdyby nějakým zázrakem bylo možné udělat dílčí věci a nějakým způsobem změnit to, co tehdy lidem na systému vadilo, tak by zásadní změna nebyla vyžadována. Soudím však, že je to vytrženo z kontextu. Opět hovořím o lidech, o davech na Václavském náměstí, kteří ještě včera sloužili nadšeně či méně nadšeně komunistické straně. Nyní vycítili změnu pána. Tito lidé byli na změnu připraveni. Spousta z nich to brala jako příležitost, jak si zařídit vlastní život tak, aby se měli lépe.

MS: *To znamená, být i svobodným.*

AM: Ne svobodným. Svoboda je kategorie, o níž se baví pouze učenci.

MS: *Sluší se říci, že právě tato hodnota byla v rámci přeměny požadována.*

AM: Spíše to bylo tak, že lidé si budou moci dělat, co budou chtít.

MS: *Pozor, svoboda přece není stav, kdy si budu dělat, co chci.*

AM: Nyní se nebavíme, co je svoboda. Já říkám, jak to tehdy bylo vnímáno. Lidé chtěli jezdit do zahraničí, mít svobodu vydělávat si peníze jak budou chtít. Mít možnost přitom i třeba porušovat zákony.

MS: *I to je svoboda?*

AM: Pochopitelně, i to je svoboda v pojetí mnoha lidí: Moje vlastní svoboda spočívá v tom, že ji nikdo nesmí omezovat. Tuto filosofii jsme viděli mnohokrát a v mnoha činech.

MS: *Lze ale také soudit, že svoboda je také existencí v řádu.*

AM: My se nyní nebavíme o filosofických záležitostech. Bavíme se o většinové náladě společnosti, a jak jsem ji vnímal.

... Demokracie ...

MS: *Pokročme dále, ale zůstaňme na tomto poli. Rád bych se zeptal, jak jste vnímal ustavení demokracie. Co si pod tímto slovem představujete? Jak se vaše představa odlišovala od toho, co lidé žádali?*

AM: Pro mě zavádění demokracie počátkem devadesátých let minulého století bylo vítanou změnou a nadějí do budoucna, ačkoliv jsem neočekával příliš mnoho, přesto určité věci, které byly přímo spojeny s tím, co dělám profesně, byly naprosto vynikající. Jsem novinář, a ten může využívat svobodu projevu, i když existují různá omezení. To nebyl krok vpřed, ale rovnou skok do jiné reality. To bylo jednou z mála věcí, které se zatím daří udržet. Pokud jde o demokracii jako takovou. Pro mě je to řád, pravidla, jsou to zákony, které je nutné nejprve demokratickou cestou přijmout a pak je nutné také je dodržovat. Kromě sféry legislativní, sféry kodifikovaného jednání, je to také demokratická společnost, která je nezbytným předpokladem, aby se demokracie dokázala vyvinout. Demokratická společnost sestává z lidí, kteří jsou buď nakloněni a připraveni chovat se podle pravidel, nebo nejsou.

MS: *Není to tak, že si člověk bude dělat, co chce.*

AM: To rozhodně ne.

MS: *To znamená, že lidé, kteří byli s režimem konfrontováni, věděli málo.*

AM: Jak mohli vědět více? Je tam padesátiletá mezera. Bylo zde mnoho věcí, které nebyly jen proti vůli většiny těchto lidí. Naopak, se spoustou věcí, které byly v minulém režimu, se ztotožnili zcela dobrovolně.

MS: *Z logiky pak docházelo k desinterpretaci toho pojmu demokracie. Rád bych se zeptal, čím si vysvětlujete ochotu lidí účastnit se na věcech v počátcích budování svobodné společnosti? Možná řeknete, že je to zkreslený pohled. Lidé cítili nutnost vlastní participace, ... Byla zde kouzelná atmosféra. Lidem tehdy nebylo jedno, co se děje, neboť cítili odpovědnost za obec.*

AM: Problém je v tom, že stále používáte výraz lidé. Ten však není strukturován. To proto, že lidé jsou jeden od druhého velmi odlišní. Někteří z nás skutečně měli snahu ke změně. Měli důvěru v to, že nový řád je tím spravedlivým, že oni se svou vervou, se svou iniciativou budou schopni tlačit věci dopředu. Tato vrstva lidí zde existovala jak ve veřejné angažovanosti, tak v malém drobném podnikání. Kde jsou však dnes konce těchto lidí? Z tohoto pohledu to není dobré.

MS: *Můžeme říci, že jiné směřování a úsilí lidí bylo v Praze, jiné směřování lidí ve městech jako je Ostrava. Je to způsobeno odlišnými preferencemi lidí.*

AM: Ani jsem nehovořil o politické orientaci těchto lidí, ale spíše o zápalu a o schopnosti přinášet své vlastní aktivity a svou vlastní iniciativu.

MS: *Ano, ale nevztahoval jsem to pouze k politické orientaci, protože to stejné je možné uplatnit na přístup k normálnímu životu.*

AM: Jakási kartelizace a oligarchizace během času postoupila hodně dopředu. To znamená, že dnes takoví lidé již téměř neexistují.

... Participace, hodnoty ...

MS: *Soudíte, že je chybou, že se lidé neúčastní na kultivaci demokracie? Měli bychom říci, že jsme si během vývoje vytvořili struktury. Máme zde svobodné volby, máme zde svobodná média, lidé mají možnost říci svůj názor, ale demokracie přece vyžaduje aktivního člověka, jenž rozpohybovává celý společenský mechanismus.*

AM: Nesporně. Není to pouze jeden člověk. Vyžaduje to, aby takových lidí byla většina. Měli bychom se tázat, jak skončili tito iniciativní jedinci, o nichž jsme se před chvílí bavili? Narazili na obrovskou zeď stmelěných struktur ať starých či nově se utvořivších z lidí, kteří své parciální či kolektivní zájmy povýšili nad zájmy celé společnosti a nad dobro, jak to chápali prvně zmínění jedinci. Právě tito jedinci skončili tím, že se buď odmítli začlenit do starých struktur, které se vytvořily za účelem získání mocenského podílu ve společnosti a i souvisejícího materiální prospěchu, který podíl na moci přináší, nebo se začlenili.

MS: *Dá se říci, že zde je boj mezi pragmatismem a idealismem?*

AM: Samozřejmě. Soudím, že je to hodně složité, ale idealismus v čisté podobě není uplatnitelný. To nejde. Ovšem když je společnost většinově otevřená vůči nepsaným pravidlům, která platí, je tak schopna dodržovat určitou míru idealismu, morálky, pak se lépe daří i politice. Pokud ve společnosti neexistuje nic tohoto typu - a česká společnost je ukázkou společnosti, v níž neexistují žádné jiné hodnoty kromě těch materiálních - tak v tom případě výsledek po nějaké době vypadá tak, jak vypadá Česká republika v roce 2013.

MS: *Co podle vás potřebuje česká demokracie k tomu, aby demokracie nebyla pouze skořápkou.*

AM: Česká demokracie je nyní prázdný zvuk. To proto, že šance, kterou Česká republika a česká společnost měla počátkem devadesátých let, byla zahozena. Společnost zjistila nejen, že její většina demokracii nechce, ale zjišťuje, že demokracie v rozporu s tím, jaké jsou geneticky zakódované hodnoty této společnosti. Tato společnost ale i jiné, mají Kainovo znamení postsocialistických společností, což také nebylo náhodou, že zrovna v těchto zemích tento způsob správy věcí veřejných

byl tak dlouho účinný. Tato společnost se v chování značného počtu svých členů mentálně vrací před rok 1989

MS: *Jinými slovy z normalizace jsme vyšli, ...*

AM: ... a mnozí se do ní vracejí.

MS: *Můžeme také říci, že jsme vykonali cestu z komunismu do konzumerismu.*

AM: Také se to tak dá říci, pokud lpíte na různých termínech.

... Nechceme demokracii ...

MS: *Souhlasíte s tezí, s kterou přišel Martin Jan Stránský ve své eseji „Proč Češi nechtějí demokracii,“ psanou pro Přítomnost. Uvažuje asi takto: „Češi dostali v roce 1989 pouze svobodu, ale k samotné demokracii mají daleko. Zde chybí člověk – demokrat.*

AM: Samozřejmě, mohu s tím souhlasit. Není to původní myšlenka pana Stránského, třebaže si jej vážím. Tato skutečnost je dobře vidět.

MS: *Tuto myšlenku vyslovil k desátému výročí roku 1989.*

AM: To již byla na světě opoziční smlouva, mohli jsme pozorovat spoustu věcí.

MS: *Byl tam pragmatismus, struktury,*

AM: Problém je jediný. Když začnu bádát, jak a proč se to vše děje, tak pokaždé narazím na na jednu jedinou věc spojenou s předchozími úvahami. Kvůli čemu se to vše dělá? Zde se to dělá kvůli tomu, abych se já měl dobře. Jak se já mám dobře? Mohu se mít dobře tak, že mám pocit, že žiji ve svobodné společnosti, že je zde v určité podobě demokracie, že mám pocit, že moje okolí se vyvíjí podle pravidel mravních či jiných zákonů, které jsou slušné a které odpovídají mé představě o životě. Nebo má představa o životě je, že já a má rodina se bude mít dobře a na ostatní se mohu více či méně vykašlat.

MS: *Je dobré říci, že druhý model odporuje křesťanskému postoji ke světu.*

AM: Myslíte si, že česká společnost je křesťanská?

MS: *K tomu se můžeme dostat. Když člověk prosazuje pouze sebe a nedívá se na druhé, ...*

AM: ... ale to byl základ nové, politické a životní filozofie, který sem přinesla počátkem devadesátých let takzvaná česká pravice. Jen si na to vzpomeňte.

MS: *Úspěšný je ten, kdo „má.“*

AM: Ano.

MS: *To podle vás je prosáklé společností ...*

AM: Soudím, že to není prosáklé. To je její základ.

... Hodnoty ...

MS: *Hovoříme-li o demokracii, tak fungující demokracie není možná bez hodnot. Myslíte si, že étos, který dal Václav Havel proměně „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí ...“ v němž je apel na vyšší hodnoty, je něčím, co je pouze prázdnou skořápkou, která nenachází v realitě uplatnění?*

AM: Dokonce bych šel dál a řekl bych, že samo o sobě i toto prohlášení bylo prázdnou skořápkou. To proto, že ... při vší úctě k zemřelému Václavu Havlovi ... se snadno takové věci hlásají z pozice volného filosofa, spisovatele. V mém pojetí prezident republiky má usilovat o větší integraci společnosti. V žádném případě pejorativně nelíčit obrovskou, ne-li většinovou skupinu svých spoluobčanů jako „Čecháčky,“ ...

MS: ... což je výraz pana Václava Černého.

AM: To, co je přípustné pro intelektuála ... a v tom vidím jedno z pravidel demokracie ... není přípustné pro prezidenta. Václav Havel pro mě není autoritou.

MS: *Pokud zmínili Havlův výrok, tak je dobré se u Havla zastavit. Timothy Garton Ash říká Václavu Havlovi: „Dělejte spíše intelektuála, než prezidenta.“*

AM: Když jsme již u citací, tak v roce 1992, když Václav Havel abdikoval jako prezident Československa, ale připravoval se na prezidentství České republiky, Václav Žák, jehož si velmi vážím, mi v rozhovoru říkal, že místo Václava Havla je na Hrádečku a nikoliv na Hradě. Postupem času jsem si na to vzpomněl nespočetněkrát a souhlasím s tím.

MS: *Říkal jste, že hodnotové založení Čechů je problematické, jelikož v nich dominuje materialismus.*

AM: Ano, je to přízemnost.

MS: *Co s tím?*

AM: Žít s tím. Snažit se, aby nedocházelo k nějakým velkým excesům. Česká společnost je vynikající v tom, že v ní nejsou zakódované excesy jako má balkánská, ruská společnost či jiné společnosti. Ty jsou náchylné k tomu, že budou jakýkoliv konflikt řešit násilnou až vražednou cestou. Česká společnost má vynikající schopnost toto nedělat. Měli bychom se spíše snažit se porovnávat se západními zeměmi. Dle mého názoru ale česká společnost prodělává cestu zpět na Východ.

MS: *Vždyť spisovatel Milan Kundera ...*

AS: Milan Kundera je solitér. Václav Havel též. Mohu uvést i jiné spisovatele. Ti ale nejsou představiteli českého národa. To jsou lidé, kteří se v určitém smyslu slova odrodili.

MS: *Nu, ale vždyť například Masaryk poukázal důležitý přínos Čechů do evropského myšlení - pojetí pravdy.*

AM: Masaryk, než se stal mýtem, byl také opovrhován většinovou společností. Kdybych se mohl vrátit k Milanu Kunderovi. Přímě do toho nevidím, ale jako červenou kontrolku vnímám, že se odmítá spojit s Českem. Asi to není náhoda.

MS: *Podle vás můžeme kultivovat hodnotovou orientaci? Když přijmeme, že česká společnost je založena materiálně, tak zde aplikujeme Marxův přístup. První stojí ekonomická základna, tedy je důležité, abychom se nasytili ... K tomu, abychom něco vytvářeli, jsou právě nutné hodnotové impulsy.*

AM: Na to má jasnou odpověď spousta levičáků, s nimiž se běžně bavím. Podle nich se máme vykašlat na hodnoty. My potřebujeme především nakrmit lidi. Mezi námi, mají velkou pravdu. Všimněte si jedné věci. Proč dochází k obrovským a znepokojivým známkám krize v této společnosti? Moje vysvětlení je, že pravicové vlády počínaje Mirkem Topolánkem a nyní vládou Petra Nečase, ať již vědomě, či ne, ale rozhodně ostentativně a velmi hrubě porušily nepsanou úmluvu, která zde v této společnosti vždy fungovala, že vládcí nebudou sahat těmto lidem na jejich jistoty. Oni na ně sáhli. Sáhli na ně nejen způsobem, který je pro tyto lidi materiálně citelný a citlivý. Ještě to doprovodili drsnou ideologickou slovní omáčkou, kdy tyto lidi svým způsobem dost uráželi. Zvláště je v tom zběhlý ministr Kalousek. Toto vychýlilo stav společenského barometru do té míry, že byl drtivě zvolen Miloš Zeman prezidentem. Myslím si, že je třeba vycházet z toho, v jaké společnosti ten který politik vládne. Není možné jít proti „přírodě“ společnosti.

MS: *To znamená, ...*

AM: ... že je nutné udržovat úroveň vládnutí, jinak se nám rozpadnou společenské struktury, k čemuž máme docela blízko.

... Cesta za kapitalismem ...

MS: *Hodnoty také ovlivňují i hospodářský řád. Jak jste vlastně přijímal či se zpětně díváte na obnovení tržního systému? Kapitalismus býval po desetiletí v západním světě úspěšným. Zajišťoval lidem prosperitu. Bylo podle vás logické, že dojde k jeho obnově? Zmínil jste již Čínu. Tam komunistická strana podporovala a podporuje kapitalistický pořádek ...*

AM: Začal bych tím, že kapitalismus není zcela úspěšný. Když budete brát jednu zemi po druhé, tak zjistíte, že zrovna v této době kapitalismus jeví známky krize.

MS: *Dobrá, to je současnost, ale spíše jsem otázku směřoval do dob roku 1989. Byl to Francis Fukuyama, kdo ohlásil ...*

AM: ... konec dějin.

MS: *Byla to obhajoba liberální demokracie.*

AM: To však vychází ze světového názoru, že pokrok je možný. Podle mého názoru však pokrok je možný, ale nikdy nemůže nastat stav, že pokrok bude dál pokrokovější a pokrokovější. Jinými slovy jsem spíše zastáncem koncepce světových dějin jako cesty tam a zpět, jako propadu, katastrof, určitých vzletů, špičkových období, ale také deprese, až návratu k barbarství. Nemyslím si, že kapitalismus je cosi jednou provždy daného. Pokud se nemýlím, sám Fukuyama svůj postoj opravil, že kapitalismus je cosi, co nám zde zajistí velmi dobrou, hodnotnou společnost do konce lidských dějin. Naopak je tendence zvrátit vývoj, vrátit se zpět a opustit to, co člověk dosáhl. V člověku se perou dvě stránky, lidská a zvířecí. Je možné, že se člověk přikloní k té zvířecí straně. Zkrátka takové nebezpečí vždy existuje.

MS: *Podle vás se v České republice dělala politika, která vycházela z dobového ideového vanutí.*

AM: Samozřejmě. Moc dobře víme, jak to tehdy v Československu bylo. Československo bylo poslední zemí, která se odhodlala k jakýmsi změnám pod vnějším tlakem a chvíli před posledním Rumunskem.

MS: *Komunismus, plánované hospodářství se ukázalo nevykonné. Nechť dáme prostor jednotlivcům a ať ukážou, co umí.*

AM: K tomu není co dodat. Pouze bych rád zdůraznil, že v této společnosti nikdy nebyla velká touha po změnách. Není ani nyní. Česká společnost je velmi konzervativní.

MS: *Politické elity deklarují reformy, ale poté, když dojde na lámání chleba, není nic zásadního.*

AM: Pokud nechcete používat násilí, jako Petr Veliký, nebo bolševici mnohem později, tak nemůžete zavádět reformy v situaci, kdy většina společnosti klade odpor.

... Jaký kapitalismus ...

MS: *Rád bych se zeptal ve vztahu ke kapitalismu ještě na jednu skutečnost. Jaký podle vás by měl být kapitalismus, jelikož je mnoho jeho druhů. Máme americký kapitalismus, německý, skandinávský.*

AM: Myslím si a je to v souladu s tím, co jsem se snažil naznačit v předchozích odpovědích ... Sám kapitalismus je obtěžkaný termín. Hospodářský a politický systém každé země by měl vycházet z těch neopakovatelných rodových znaků, které společnost nese. Celkový model je stejný. Nezacházet tam, kde začíná zmar a rozpad. Nepřekračovat věci, které jsou zrovna pro tuto společnost nepřijatelné.

MS: *Když se podíváte zpětně, tak kde podle vás stala chyba při budování kapitalistického řádu?*

AM: Od kdy to začalo být takto neúnosné? Řekl bych, že od chvíle, ... a to bylo hodně vidět ... kdy nastoupily pravicové vlády. Počínaje vládou Mirka Topolánka. Vlády začaly razit učebnicové reformy, aniž by myslely na to, že zde existuje něco, co jsem se snažil zformulovat v předchozích odpovědích, tedy určitá hranice a určitá mez, za kterou není radno vůbec zacházet. Stalo se tak, aniž bych nějakým způsobem adoroval, glorifikoval většinovou touhu této společnosti po jistotách. Musím ji uznat jako danost. Chci-li v této společnosti něco podporovat, na něčem stavět, tak tuto danost musím do určité míry v rámci ekonomických podmínek naplnit či respektovat. Když k tomu přidáte také to, že tito lidé jsou zároveň konfrontováni s tím, že vládnoucí vrstva tato pravidla zcela nedodrжуje, ale naopak se na jejich úkor obohacuje, tak zde vzniká velké napětí.

MS: *Lze se domnívat, že k takovým tenzím docházelo a dochází v každé kapitalistické společnosti na západ od nás, že někdo „káže vodu a pije víno“. Jen si vzpomeňte na Itálii, či jiné jižní státy Evropy.*

AM: Tam to máte vypolstrované faktory, které společnost stmelují, ale nepřivádějí ji do stavu takového úhoru, v jakém je naše společnost, kde kromě materiálních hodnot v podstatě nic neexistuje. Někde je to národní idea, někde je to náboženství, jinde je to opravdová oddanost určitým hodnotám, v nichž splývají hodnoty protestantismu s hodnotami demokracie, jako tomu je ve Skandinávii.

MS: *To znamená, že u nás ...*

AM: ... není nic. U nás je pouze snaha za každou cenu přežít, a pokud to situace dovolí, žít ještě dobře.

MS: *Myslíte si, že těchto východisek, jak jste popsal u posledních pravicových vlád, se držel i Václav Klaus v počátku devadesátých let? Když se podíváme do začátku jeho působení jako premiéra, tak*

jeho program byl sociálně orientovaný. Utvořil štědrý sociální stát, aby se vyhnul sociálním tensím, i když lidé v té době byli ochotni ozkoušet své schopnosti kapitalisty.

AM: Václav Klaus, Miloš Zeman a Václav Havel jsou skutečně tři politické postavy, které vyjadřovaly a symbolizovaly velmi dobře ... a dva z nich ještě symbolizují do dnešních dnů ... tužby, založení, hodnotovou orientaci určitých skupin společnosti. Václav Havel byl menšinou, Václav Klaus a Miloš Zeman jsou dvě tváře většiny.

MS: *Nepřímo říkáte, že je jeden za osmnáct a druhý bez dvou za dvacet.*

AM: Jsou to kamarádi. Podívejte se na tu fantastickou symbiózu, která pokračuje i nyní ...

MS: ... a byla stvrzena během prezidentské volby v roce 2013.

... Propojení demokracie a kapitalismu ...

MS: *Ještě bych se zeptal na vztah kapitalismu a demokracie. Zde jde o to, aby kapitál nevládl, abychom měli demokratický kapitalismus, kde je důležitý element člověk. Nemyslíte si, že během let se najednou vyvinula kapitalistická demokracie? Nepřímo nám vládnou oligarchové.*

AM: Neříkám, že moje vidění světa je správné, ale vzhledem k tomu, co jsem uváděl před chvílí, to dává smysl. Jestliže společnost bazíruje na materiálních hodnotách, pak poté, když trochu uličnický použiji termín ze starých dob, že peněžní žok přijde a nasype vám cosi do dlaně ... pro něj to není nic a pro vás hodně ..., tak budete poslouchat peněžní žok, nikoliv svého zvoleného zástupce. I zvolený zástupce bude poslouchat peněžní žok.

MS: *Tito zástupci jsou pouhými převodními pákami.*

AM: To proto, že nemají na to, aby se osamostatnili, emancipovali. Pokud na to mají, tak svou jinakost a výjimečnost uplatňují ve strukturách, které jsou jinak velmi dobře do systému zapouzdřeny.

MS: *Tímto přístupem se přesouváme na Východ.*

... Politika a její význam ...

MS: *Nyní bych otočil list, ale zůstal bych ve veřejném prostoru. Téma demokracie a kapitalismu jsou předmětem politického zápasu. Jak vnímáte genezi české politiky? Nacházíte v ní více pragmatický než idealistický prvek?*

AM: Každá politika je pragmatickou. To by jinak nemohla existovat. Otázka je nastavení prostoru, kde bývají různé proporce idealismu a pragmatismu. Nemusí to být rovnou idealistický přístup, ale je otázka zažitých zvyklostí a hodnot té které společnosti spojené s pragmatickým přístupem. Politika je pragmatická z podstaty. Ani to jinak být nemůže. To proto, že operuje s různými zájmy různých vrstev společnosti. Musí je pragmaticky vyvažovat.

MS: *Neměli bychom zapomínat, že slovo PRAGMA je ČIN. To znamená, že by politika měla být prostorem činu. Je otázkou, zdali činy, které jsou realizovány, v té společnosti prospívají a jak jsou jednotlivě sladovány?*

AM: Víte, mechanismus zpětné vazby zde přece jen existuje. Není náhodou, že v první přímé volbě hlavy státu zvolila většina toho člověka, kterého zvolila. To je signál, jak vnímá v tomto případě většina směr a způsoby politiky, které se zde uplatňují v posledních deseti letech.

MS: *Mnozí lidé poté právem říkají, že politika je „vyprázdněna“. V politice vystupují lidé, kteří jsou pomyslnými převodními pákami zájmových skupin.*

AM: Podívejte se, politika je vždy záležitostí zájmových skupin. To nelze jinak dělat. To bychom se dostali k systému velkého vůdce, který sám o sobě je nejvyšší zájmovou skupinou. Ostatní smějí existovat v jeho stínu.

MS: *Víme, jak to vypadá v Severní Koreji.*

AM: Ano, vzhledem k tomu, že se politikou zabývám docela dlouho, tak o politice nemám ~~sebevětší~~ sebemenší iluze. Zároveň nemám iluze o tom, že politika může být morální. Politika je pouze zvažování toho, co je možné v té které společnosti.

MS: *Ne nadarmo se proto říká, že politika je umění možného.*

AM: Přesně tak.

... Vývoj politiky ...

MS: *Je jasné, že každý politik oslovuje skupinu voličů a realizuje jejich přání. Když se díváte na tuto scénu, jistě je žádoucí, aby v ní byl vidět vývoj, a ne přešlapování.*

AM: Vývoj v jakém smyslu?

MS: *Sám zdůrazňujete, že se společnost odvrací od vzestupu. Politika je poté viděna jako dosahování „přízemních“ cílů.*

AM: Zřejmě hovoříte o vizích. Ty je možné uplatňovat, prosazovat a vůbec generovat ve společnosti, která je orientována ...

MS: *Život v české společnosti je ...*

AM: ... carpe diem.

MS: *Takový člověk sdílící tento postoj přece nemůže přispět k formování společnosti.*

AM: Vy jste minoritou. Také já jsem minoritou. V politice dominují majority.

MS: *Například takový Masaryk vyžadoval, aby když se někde řekne Čech, tak k tomu přináleží program.*

AM: Koho zajímá Masarykovská tradice? Je to pár učenců.

MS: *Dobrá, ale proč tedy máme Masarykovy ulice, Masarykovy školy, ba univerzity.*

AM: Je to proto, že to mýtus. Je to národotvorný mýtus. Tím si dodáváme vědomí, že jsme také významný národ. Měli jsme Masaryka.

MS: *Vzpomínka na minulost, jež nás má utišit. Dobrá, říkáte, že česká politika nemá vize, idealismus je slabý.*

AM: Politika je odrazem stavu společnosti. Znovu říkám, zde je možné naoktrojovat jakousi vizi, ale bude to možné jedině tehdy, když se zcela vrátíme a přejdeme k novému systému, jinému modelu. Velký vůdce, který určuje cestu. Touha po tomto směřování je v této společnosti veliká. Všechny průzkumy ji nám ukazují přes padesát procent.

MS: *Český člověk nechce být svobodný, poslouchá ...*

AM: On chce být svobodný v rámci své rodiny, své existence. On by rád dosahoval na svobody, které **(2:12)** vlastně potřebuje ke svému životu, ...

MS: *... možná k přežití.*

... Levice a pravice ...

MS: *Pokročme dále. Rád bych se zeptal, jaký význam má v české společnosti dělení na levici a pravici. Ostatně jste sám říkal, že představitelé, kteří dominovali v politice jako Václav Klaus a Miloš Zeman, tak ti realizovali „obdobnou“ politiku, ale lišila se pouze rétorika.*

AM: Raný Václav Klaus tam v tomto srovnání, které jste zmínil, příliš nesedí. Podívejte se, pravici v mých představách ... a nyní zcela odtažitě od toho, co je ... reprezentují lidé, kteří ... pominu vše ostatní, co je banální ... vždy mají na mysli, že ~~čím~~ u příslušníků jiné krevní skupiny, které ovšem v této chvíli vládou, je třeba zajistit naprostou nutnou úroveň jejich přežití, jejího materiálního stavu. Za žádných okolností není možné na to sahat, natož ještě poté prokazatelně sám zneužívat věci a bohatnout na jejich úkor. To je podle mého názoru atribut pravice, který je naprosto nezbytný. U levice zase nenacházím jinou věc. Je to schopnost při všech rozdělovacích choutkách, při všech ideových základech, že pokud možno musí být všem dáno rovnou měrou, neskloznout nikdy do čehosi, co se již blíží zlobnému až stalinistickému přezírání a nenávisti k lidem jiných postojů. Bohužel na české pravici nacházíme ignoranci potřeb lidí, kteří nepatří do jejich myšlenkového a voličského okruhu.

MS: *Nejsi náš, a proto nás nezajímá.*

AM: Uvedu takový příklad. Na poslaneckém klubu sociální demokracie se sešel seminář za účasti předsedy KSČM Vojtěcha Filipa, kde se velebil Hugo Chávez jako model pro českou levici. Tím myslím, že je řečeno docela dost.

MS: *Pokud bych měl být stručný, tak zmatený národ přijme vše.*

AM: Přesně tak. Národ, který ztratil orientaci a v sobě ztrácí svou lidskost. V Česku byla vysoká úroveň i těch nejchudších lidí v porovnání se zbytkem světa, a proto i menší výkyvy v té existenční hladině působí velmi silně.

MS: *Nesmíme zapomínat, že jsme rovnostářskou zemí. Kdo má víc, bude eliminován. Když někdo přišel k majetku, je ve společnosti podezřelý.*

AM: Je to rozšířený názor. Jsou však výjimky, jelikož Karla Gotta uznávají všichni.

... Slovo reforma ...

MS: *Důležitým slovem, které se v posledních letech v české politice vyskytuje, je slovo reforma. Souvisí to s nástupem pravicových vlád, ale během vlády Vladimíra Špidly i ve vztahu k reformě státních financí. Toto slovo je asi také vyprázdněno.*

AM: Je to těžké. Pokud určitá vládní garnitura dojde k závěru, jenž je podložen fakty, že je nutné ve společnosti, v jejím chodu změnit nějaké parametry v té či oné oblasti, tak je to věc, která patrně je pro chod této společnosti potřebná. Poté začíná další věc. Je to komunikace těchto vládních činitelů se zbytkem společnosti a její schopnost přesvědčit ne snad většinu, ale dostatečný počet obyvatel, že tyto změny jsou nutné. Zatím každá vláda selhala.

MS: *Lze soudit, že je to obtížné. Jednoduše se to dá na papír, ale potíží je v projednávání. Tam vstupují partikulární zájmy. Stačí se podívat, co se děje s jednotlivými reformami v poslanecké sněmovně, kdy z toho vzniká i paskvil.*

AM: Je to tak. To vychází z přístupů, které byly popsány v předchozích částech našeho dialogu.

... Osobnosti ...

MS: *Často se stýkáte s politiky, hovoříte s nimi. Říká se, že jedním z problémů je, že česká politika nemá osobnosti. Skutečně?*

AM: Má osobnosti, ale ty se nám zvláštním způsobem recyklují. To proto, že jich není tolik. Již nám zbyly dvě.

MS: *Na ty jste již poukázal. Je zvláštní, že do politiky v sociální demokracii se dostali lidé jako Stanislav Gross.*

AM: Na Stanislavu Grossovi nic zvláštního není. Jako mladík se přihlásil k sociální demokracii v době, kdy se obnovovala v roce 1989. Posléze prošel veškerou stranickou hierarchií. Byl velmi nadaný v pragmatickém smyslu. Dobře poslouchal, uměl dobře kombinovat. S každým uměl dobře vycházet včetně tehdejšího prezidenta Klause, byť nebyl sociálním demokratem, ale i to bylo důležité. V roce 1998 jsem napsal, že Stanislav Gross je ztělesněním právě těch lidí, o nichž celou dobu mluvím, tedy většiny, té sympatičtější tváře, jelikož ten člověk drsnost, násilí a jiné hrubé metody nesnášel a snažil se postupovat jemně. V jeho pojetí a pojetí lidí z prostředí, z něhož vzešel, si to „odpracoval.“ Jak si to odpracoval, tak opět v tomto pojetí zcela legálně, bez jakýchkoli právnických zádrhelů, jelikož sám je právník a ošetřil si to, došel k milionům. To je vzorová cesta.

MS: *Představitelé jako Vladimír Špidla s tímto nesouhlasí.*

AM: Ten je bílou vránou.

MS: *A také tak dopadl.*

... Slovo, média a kontexty ...

MS: *Využil bych příležitosti vašeho povolání. Jste novinář. Jak vidíte stav českých médií? Než bychom k tomu přešli, tak bych položil otázku, která s tím souvisí. Je to význam slov. Již jsme se toho dotkli. Lidé, když slyšeli projevy disidentů, kteří předstupovali na tribuny v roce 1989, hovořili jiným jazykem,*

užívali jiná slova, ale i obyčejná slova v jejich ústech měla jiné obsahy. Ty poté elektrizovaly jistou část k tomu, aby se věci pohnuly směrem, kterým se pohnuly. Jak vnímáte význam slov, jako člověk, jenž se slovem denodenně pracuje?

AM: V podobných příkladech podotýkám, že mohu hovořit pouze za sebe a z vlastní zkušenosti. Ta však není tak malá. Nesčetněkrát jsem se přesvědčil, že vyřčené či napsané slovo je zpravidla vnímáno recipienty jinak, než bylo myšleno autorem. Recipient zpravidla vidí a slyší sám sebe. Rezonují pouze věci, které je schopen přijmout. Často dochází k naprosto bizarním efektům. Uvedu příklad. Především, tedy 19. 3. 2013 jsem dostal dopis od čtenáře, který mi píše, že se mu líbil můj sloupek, jelikož tam, podle jeho mínění, zcela decimuji českou pravici za její egoismus. Sloupek však byl psán v úplně jiném smyslu: Stav společnosti, do kterého jsme se dostali a který se nelíbí spoustě lidí, je produktem jejich vlastní vůle. To proto, že zde po roce 1989 byla svobodná volba. Tento pán to vůbec nevnímal. Ten z toho vytáhl pouze to, co byl schopen, ochoten pochopit a co v něm cosi rozsvítilo. Tak je to dnes a denně.

MS: *To znamená, že slova, místo toho, aby nás byla světlem, ...*

AM: To chce schopnost slova chápat. Za druhé to chce schopnost pracovat sám na sobě. Za třetí to chce trochu jinou úroveň vnímání světa včetně vnímání slov, než kterou disponuje velké množství lidí. Je to nejen v této společnosti. Platí to obecně.

MS: *Někdo může namítnout, že slov je mnoho a v moři se člověk může ztratit.*

AM: Nyní se cítím trochu divně, jelikož budu citovat sám sebe. Bylo to před druhým kolem prezidentské volby. Bylo to zoufalé období. Zoufalé z hlediska absolutního nepochopení toho, co píše ... Napsal jsem text o mimoběžnosti. To proto, že mimoběžnost byla neuvěřitelná. Lidé vůbec nevnímali, co jsem psal. To nebylo pouze se mnou. Oni vnímali pouze „rudýma“ očima to, co je iritovalo. Jakoukoliv slovo, jakýkoliv názor, nestál vůbec za nic. To proto, že vnímali skutečnost jako bojiště, na kterém buď jsi se mnou, a poté člověk čte, vnímá slova, kterým rozumí, anebo jsi nepřítel a je třeba s tebou zatočit ... Byli to zpravidla inženýři, jelikož spousta z nich si myslí, že vystudovali svůj obor a rozumí všemu včetně společenských procesů. Jeden pán mi napsal jasně, pregnančně a za to jsem byl i vděčný: „Mě vůbec nezajímá, co si myslíte. Chci číst vaše články a noviny pouze proto, že si zaplatím za to, abych si potvrdil svůj názor.“

MS: *Tím říkáte, že problém naší společnosti ...*

AM: ... nejen naší společnosti ...

MS: *... je ukryt v dialogu.*

AM: Ano.

MS: Člověk toho druhého vnímá ne jako celek, ale pouze část.

AM: Je to jakýsi mentální návrat k prvobytně pospolnému způsobu života. Buď jsi z mého kmene, a když ne, tak tě praštím klackem.

MS: *Jistě je to „milé“, zvláště pro člověka, pro něhož novinářina je denním chlebem.*

AM: Ano, zažívám to každý den.

MS: *Také, když jsme téměř 24 let od roku 1989. Změna přístup lidí není ...*

AM: To je však pozlátko. Podstata je jiná.

... Média ...

MS: *Pokročme dále, ale neopouštějme slova. Jak vnímáte význam médií pro demokratickou společnost? Lze říci, že by měla být těmi, kdo prosvětlují témata, jež jsou pro společnost nosná, důležitá.*

AM: To zní až idealisticky. Myslím si, že média jsou naprosto nezbytnou součástí demokratické společnosti. Média nejsou ničím, co je nad vodami. Média jsou vždy naprosto organickou součástí společnosti. To znamená, že se nemohou nad nic vyvyšovat, ani to není jejich poslání. Je to spíše prostředník mezi vládci a těmi, co jsou dole. Musím naslouchat směrem jak nahoru, tak dolů. Je to aréna, je to kolbiště, fórum, agora, v němž se to vše odehrává. Zároveň je to kyslíkovod, protože okysličuje tuto společnost. Problémem je, a to je problém v současné době v naší společnosti velmi aktuální, že nejen mnoha politikům, ale i příslušníkům jiných sociálních skupin v této společnosti by mnohem více vyhovovalo, kdyby místo kyslíku proudilo to, čemu se říká: „smrádek, ale teplíčko.“

MS: *Opět zde narážíme na fakt, že hodnota svobody není doceňována. Svobodu mnozí z nás mění za jistoty.*

AM: Přesně tak.

MS: *Jak byste hodnotil vznik médií? Tuto otázku kladu proto, že dnes, pokud to vztáhnou na noviny, že dochází k velké koncentraci. V počátku devadesátých let bylo mnoho deníků, ale dnes jsme v situaci, kdy máme pouze čtyři celostátní deníky, které nesou název seriózní.*

AM: Ekonomicky tištěná media ztrácejí svou sílu, jelikož není tolik peněz mezi lidmi, aby si je kupovali. Zadruhé se zvýšily náklady, tím pádem jejich cena. Zatřetí nastupující generace „printy“ příliš neuznává, jelikož je zvyklá pracovat se sítí. Toto je podle mého pohledu vysvětlení, proč se proces takto utvořil. Pokud jde o celkovou roli tištěných médií, tak nevím. Na to je spousta různých názorů. Mě vždy napadá analogie s filmem, divadlem a televizí. Svého času se říkalo, že také televize vytlačí úplně vše, ale nakonec existuje to druhé i třetí.

MS: *Nutno říci, že televize má dominanci.*

AM: Ano, ale existují i jiné žánry.

MS: *Jsou ale menšinové.*

AM: Takovým menšinovým žánrem bude i tisk.

MS: *Budoucnost asi bude patřit internetovým médiím.*

AM: Víte, jsem velmi obezřetný a opatrný v předpovídání budoucnosti. Pouze vidím, jaké jsou tendence.

... Transformace ...

MS: *Nyní bych se zeptal, jakou roli hrála média při budování demokracie a kapitalismu? Jde o to, že ... a to je postoj Václava Žáka ... nebyla dostatečně kritická.*

AM: Musím se usmívat, jelikož jsem v roce 1992 šel pracovat do Rudého Práva. Nikdy jsem toho nelitoval, jelikož to byl jediný deník, který tehdy a dodnes byl postaven na demokratických zásadách liberální žurnalistiky. Pokud Václav Žák mluvil o tom, že v době devadesátých let většina médií byla obslužná, mohu pouze přikyvovat s výjimkou tehdejšího do roku 1995 Rudého Práva, později Práva.

MS: *Vnímáte onu nekritičnost jako chybu?*

AM: Samozřejmě, bylo to zákonité. Nebylo to tak, že se ocelově uzavřely dveře, že vše, co bylo minulostí, zůstalo za těmi vraty. Tomu tak nebylo. Bolševický přístup se táhl i v jiných podmínkách.

... Soukromá a veřejnoprávní média ...

MS: *Obrátme list. Máme zde veřejnoprávní média a soukromá. Jakou důležitost by měla hrát veřejnoprávní média a jaký by měl být jejich poměr k soukromým?*

AM: Přiznám se vám k jedné věci, kterou dlouhodobě mám a nejsem schopen vyřešit, a proto říkám na rovinu, že v tom nemám jasno. Pro mě není zřetelná role veřejnoprávních médií. Respektive to, z čeho mají vycházet. I když mají své kodexy,

MS: *Máme Zákon o Českém rozhlasu, Zákon o České televizi.*

AM: Momentálně jsem jedním ze spolupracovníků nové stanice vzniklé sloučením Český rozhlas Plus. Tam se mi velice líbí, že jsou tam komentáře lidí, kteří za to v novinářské obci stojí, a jsou to komentáře na různá témata, s různými přístupy. Takto si asi představuji veřejnoprávní médium, které dává širokou škálu slušných, seriózních, i když vyhrcořených názorů jednotlivých autorů.

MS: *Dalo by se říci, že je to vyvážené.*

AM: Ano, dejme tomu. Takto se mi to líbí. V televizi je to poněkud složitější. Vzhledem k tomu, že provoz si vyžaduje mnohem více materiálu, se to občas daří, ale občas ne. Nejsem zde od toho, abych posuzoval televizi, i když sám do ní přispívám, pokud mě tam zvou jako hosta. Říkám tam své názory a nikdy se nestalo, že bych tam zaslechl: „Prosím vás, toto neříkejte, ...“

MS: *To je snad znak demokratičnosti.*

AM: Ano, v tomto ohledu ji tam můžeme nalézt. Soukromá média jsou pochopitelně závislá na vydavatelích, na jejich zájmech, na jejich inzerentech. To je však jedno velké téma.

MS: *Ještě by bylo záhodno se dotknout českých médií ve vztahu k zahraničním médiím. Pokud člověk porovnává dobré deníky, ty prestižní, celosvětové a srovná to s těmi, co máme zde ...*

AM: To není korektní, protože nemůžeme porovnávat slona a mouchu.

MS: *Jsou malé země, kde kvalitní média fungují ...*

AM: Jak slon, tak moucha je živý organismus.

MS: *My jsme mouchou.*

AM: Pochopitelně. To není pejorativní. To je fakt. Jde o to, jestli v té muší velikosti můžeme nějakým způsobem snažit o určitou úroveň. Myslím si, že při všech nedostatcích českých médií ta snaha zde je. Tady není ... až na bulvár, který to má v popisu práce ... úsilí banalizovat, usměrňovat nepřipustnými metodami, nebo zlovolně měnit chod společenských událostí ze strany médií. Zde je snaha ... ovšem v míře, již jsou jednotlivé redakce, jednotliví redaktori schopni ... pojmout tento svět, nějakým způsobem o něm informovat a snažit se říci, co si o tom myslí.

MS: *Jinými slovy. Říkali jsme, že jaká je společnost, taková je politika, tak to stejné platí o novinách. Jaká je společnost, taková jsou média. Jednoduše nemůžeme od nich chtít více. Z toho přirozeně vychází i bulvarizace.*

AM: Ta není pouze českou specialitou. Nejmocnější bulvár na světě The Sun, to je něco tak neuvěřitelného, že ani náš Blesk se s ním nemůže srovnávat.

MS: *Říkáte, že Blesk má co dohánět ...*

AM: Nevím, zdali v tomto ohledu je co dohánět. Také to záleží na společnosti. Britský working class je mnohem pokleslejší společenskou skupinou než naše nižší vrstvy. Samozřejmě The Sun obsluhuje tuto skupinu.

MS: *Závěrečná otázka z oblasti médií by mohla znít – myslíte si, že česká média dostatečně plní roli „hlídacího psa demokracie“?*

AM: To je tak položená otázka, že na ni nelze odpovědět. Hlídací pes?

MS: *Říká se to ... Je to možná klišé.*

AN: Souhlasím s tím. Nemám rád klišé, a proto bych to vyjádřil asi takto. Česká média se v zásadě snaží dělat svou práci tak, jak jí rozumějí jednotliví redaktori. Všimněte si, že česká média neustále svádí boj nejen s politiky, ale také s vlastními čtenáři, posluchači a diváky.

MS: *Jaké neuralgické body vnímáte v rámci proměn společnosti?*

AM: Je to volba podoby demokratické společnosti. Od toho se všechno ostatní bude odvíjet. Schematicky řečeno si máme vybrat, zda chceme být více podobní Rusku, nebo na druhé straně Švédsku. Momentálně se tento proces nejlépe zobrazuje v činnosti prezidenta Miloše Zemana a v míře podpory, které se mu od společnosti dostane. On sám je vyloženě autoritativním typem.

MS: *Co Česká republika a její budoucnost v Evropě či globalizovaném světě?*

AM: I zde dochází ke střetům mezi stoupenci české výjimečnosti, která je tak unikátní, že nepotřebuje začlenění do žádných nadnárodních celků – to je skupina vlažných až zuřivých odpůrců Evropské unie – a příznivci evropské integrace. První celek tíhne podvědomě či vědomě k Rusku a asijský či mimoevropský azimut obecně považuje přinejmenším ve sféře ekonomické, ale zčásti i v politické, za prioritní.

MS: *Děkuji vám ...*

P.S³.

MS: Jak jste se osobně účastnil obnovy demokracie a kapitalismu?

AM: Otázka je položena za použití přesně té revoluční terminologie, která u mě v tehdejší době i kdykoli jindy vyvolávala nauseu. Nijak.

MS: Účastnil jste se kupónové privatizace, jakožto velké příležitosti obnovy kapitalismu?

AM: Zapomněl jsem. Vážně.

MS: Co jste říkal na rozdělení Československa na dvě samostatné republiky? Nezpůsobilo nakonec rozdělení eliminaci slovenského nacionalismu, což vedlo k lepší spolupráci v rámci Visegrádského společenství a také opětovného setkání obou zemí v Evropské unii?

AM: Vnímám jsem to a vnímám nadále jako přirozený proces rozchodu dvou národů, které nedokážou ve svobodných podmínkách žít spolu. Forma rozchodu byla ukázková.

Dialog o transformaci s Vladimírem Benešem^{4,5}:

MS: Co pro vás znamenal rok 1989?

VIB: Nepochybně to byla největší změna v životě, kterou jsem zažil a kterou jsem mohl zažít. Byla to změna k lepšímu. Rok před koncem komunistického režimu jsem odjel na dlouhodobou stáž do Ameriky. Byl jsem tam přes rok. Svým způsobem to bylo hrozné štěstí, že mě tam pustili, režim však byl již cynický a v posledním tažení.

MS: V Sovětském svazu probíhala perestrojka.

VIB: Ano, a právě to bylo jedním z důvodů, proč jsem tam nezůstal. Nehledě k tomu, že bych zemi neopustil, protože jsem zde doma ...

MS: Jste patriot.

VIB: Také jsem hrdý na to, že jsem Čech a zde mám všechny spolužáky, rodinu, všechno. Mě ani nelákalo v Americe zůstat. Natolik se mi nelíbí. Svým způsobem - od té doby, co se objevil Gorbačov, bylo jasné, že komunisté nepřežijí rok 2000. Pouze jsem netušil, že to půjde tak rychle. To proto, že v Americe jsem neměl zprávy. Odhadnout, že režim zmizí jak pára nad hrncem, to jsem nedokázal. Vrátil jsem se z Ameriky 18 listopadu 1989.

³ Každý dle svých preferencí

⁴ Vladimír Beneš *1953 český neurochirurg, vysokoškolský pedagog, od roku 1997 přednosta Neurochirurgické kliniky ÚVN Střešovice 1. lékařské fakulty UK, od roku 1998 vedoucí subkatedry neurochirurgie IPVZ, je členem vědeckých společností působící v oblasti neurověd doma i v zahraničí, v letech 2002 – 2010 předsedou České neurochirurgické společnosti, 1996 – 2000 člen výboru České neurologické společnosti, od roku 2011 je prezidentem Evropské asociace neurochirurgických společností – EANS, od roku 2001 je členem redakce časopisu Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie, od roku 2005 člen redakce Central European Neurosurgery aj., Kromě odborné činnosti se věnuje péči o veřejný prostor dialogy v Českém rozhlasu.

⁵ Dialog byl nahrán ve středu 12. 9. 2012 v dopoledních hodinách v prostorách pracovny Vladimíra Beneše v Ústřední vojenské nemocnici U Vojenské nemocnice 1 Praha 6, Střešovice

MS: *Pouze vám unikla studentská manifestace.*

VIB: Bylo to akorát. Stihl jsem všechny demonstrace, všechnu tu slávu a všechen nejhezčí čas. Nepochybně v rámci toho i atmosféru nadšení, ohromnou úlevu, myslím si dodnes, že první půlrok, rok po revoluci, byl snad nejhezčí, co jsem v životě prožil.

MS: *Narážíte na skutečnost rychlé „proměny“ lidí.*

VIB: V té chvíli jsme byli všichni nadšeni, v té chvíli jsme všichni drželi při sobě, v té chvíli existovalo přátelství, tolerance, pochopení. Úleva byla znatelná, jako když máte po těžké nemoci, když nemoc konečně odejde, tak úleva z toho, že se vrátilo zdraví je ohromná. Zde se dá říci zdraví společnosti.

MS: *Prozření po dvou generacích.*

VIB: Jediné, co bych řekl je, že se člověk tak zoufale těšil na konec komunismu, že si nedovedl představit, co bude pak. Toto jsem domyslet nedokázal.

MS: *Rozuměl jste tomu také tak, že lidé měli jasno, co nechtějí ...*

VIB: Ano, nevěděli však, co chtějí.

MS: *Otázka je, zda sám člověk ve svém životě ví, co přesně chce. Pokud tomu tak není, jak má vypadat společnost.*

... Komunismus ...

MS: *Rád bych se zeptal ještě na minulost. Jak vnímáte komunistickou ideologii? Část svého produktivního života jste v ní byl nucen žít.*

VIB: Velkou část, já jsem takovou tu silně vnímanou část v ní prožil. Mně bylo v roce 1968 15 let. Začátek puberty do roku 1968 ... Druhá polovina šedesátých let byla ohromná. Jakási celosvětová úleva a naděje. Byly to studentské bouře v San Franciscu, v Paříži, všude ... Svým způsobem se to přelilo do Pražského jara u nás, takže v té chvíli jsem byl jako kluk velmi optimistický. Vše se mi líbilo. Měl jsem osvětlené rodiče, žil jsem v Praze, chodil do Semaforu a Olympiku. Když později člověk začal vnímat a studovat, tak bylo dvacet let hrůzostrašného temna. Pouze si pamatuji, že jsem se sledoval, byl-li den, kdy mě komunisté nenamíchli. Nebyl. Každý den se jim něco povedlo.

MS: *Jak si člověk v tom režimu zachovával selský rozum, nadhled, aby mohl přežít?*

VIB: To nebylo tak obtížné, bez ohledu na jakékoliv zevní okolnosti. Když člověk dělá, co jej baví, tak je spokojený. Měl jsem to štěstí, že jsem vždy dělal, co mě baví a to, co jsem dělat chtěl. Poté, co jsem vystudoval, tak jsem v tomto ohledu problémy neměl. Pouze to, že mne každý den něčím namíchli. Nutno přiznat ... Tázal jste se na režim jako takový. Není sebemenší pochyb o tom, že něco tak zruďného bylo obtížné vymyslet. Nikoho jiného by nenapadlo, že by se to také dalo implementovat. Naneštěstí se to v Rusku „podařilo“ realizovat. Když se například podíváte na hladomor v na Ukrajině v roce 1932 – 1933, přečtete Gulag, tak už mnoho nejistot člověk nemá ...

MS: *... Ukrajina byla obilnice Evropy ...*

VIB: ... a oni je nechali vymírat po milionech hlady, tak to je zruďné.

MS: *Vnímáte ten systém jako zmar?*

VIB: Úplný.

MS: *Když jsme si je zvolili, tak díky tomu země 41 let přešlapovala a žila z podstaty.*

VIB: Žila z toho, co vytvořili lidé předtím. Svým způsobem, jsme přešli z nacismu volně do komunismu, když se to tak vezme. Režimy se dle mého pohledu příliš neliší. Jedno byl nacionální socialismus a druhý byl internacionální socialismus. Velký rozdíl mezi nimi není.

MS: *Je to znásilňování člověka, je to pošlapání jeho cti.*

VIB: Přesně tak. Hitler byl neúspěšný diktátor. Stalin byl úspěšný diktátor. Zrůdy to byly obě. Je nutné mít širší pohled na tento problém. Jakýkoliv dogmatický režim je špatný. Je jedno, jakou má barvu - rudou, hnědou, černou, zelenou. Pokud se dezignuje malá skupina lidí, která ví, co je pro velkou skupinu dobře, tak je to špatně. Mám averzi k jakémukoliv dogmatu. Je jedno odkud přichází, kam jde. To, že zrovna komunismu byl jedno z nejzrůdnějších dogmat, které si snad lidstvo vymyslelo, s tím se nedá nic dělat. Prožili jsme si to, ale zase o to větší byla ohromná úleva, že komunismus již je pryč. O to více snáším to, co se u nás děje ve veřejném prostoru. Když si to srovnám s tím, co bylo, tak mě to smiřuje s nedobrou situací, v níž se potácíme. Nemyslím jen ekonomicky ...

MS: ... i politicky.

VIB: Hlavně morálně. Malér je v morálce.

MS: *Soudíte, že rok 1989 poukázal na to, že komunismus zde nemá „co dělat.“*

VIB: Určitě. Ono bylo jasné, že zde nemá co dělat dlouho. Soudím, že to bylo jasné již od roku 1968. Do roku 1968 mohli někteří věřit. Moji rodiče po válce v roce 1945 vstoupili oba do strany. Oba komunistům věřili v ohromném nadšení z konce války a z neznalosti. Můj otec, jenž má a vždy měl ohromný nadhled a snadno rozpoznává správné a špatné, přestal věřit v roce 1953, 1954 ...

MS: *Týkalo se to asi procesů.*

VIB: Finální rána pro něj byl sovětský partajní sjezd. Více méně z určité setrvačnosti v komunistické straně zůstal jako mnoho jiných. Pochopitelně z ní byli vyhozeni po roce 1968. Nepodepsali souhlas s okupací. I kdyby toho nebylo, vystoupili by z partaje sami. Byl jsem vychován v sociálním cítění, a pokud bych to nyní viděl zpětně, do jisté míry levicovém. Každý mladý člověk je do určité míry levicový a sociálně uvědomělejší. Snad až na skinheady. Ovšem, postupně jsem si začal vážit víc individuality než kolektivu.

MS: *Ne nadarmo se říká: „Kdo ve dvaceti není levicový, nemá srdce, kdo jím je ve třiceti, nemá rozum.“*

VIB: Ano, poté se to začalo měnit. Měl jsem velké štěstí v životě, že mě vzali na vysokou školu. Dělal jsem nultý ročník, neboť jinak bych se tam nemohl dostat. To proto, že třetina bodů za zkoušky byla za rodiče v partaji, na ty jsem neměl nárok. Také jsem byl poslední ročník, kdy přijali někoho s rodiči z partaje vyhozenými. V ročníku jsme byli dva, po nás už nikdo.

Více méně jsem režimu nevěřil nikdy, ale dejme tomu, že do roku 1968 jsem si myslel, že se dá reformovat. Nezapomínejme, že jsem byl hodně mladý a mé názory tedy v podstatě formovalo okolí. Když se na to člověk dívá zpětně, tak je zřejmé, že celý proces v rámci Pražského jara by neskončil jinak než režimem, který máme nyní, pokud by se tomu nechal volný průběh. Volný průběh tomu Rusové nechat nemohli. To je nám všem také jasné. Proto poté ta ohromná úleva, že režim je skutečně pryč. Dával jsem jim naději do roku 2000, jak byl slogan „přežijí rok 2000?“. Deset let navíc bez nich je pouze čiré potěšení.

... Eliminace ...

MS: *Člověk si myslel, že tato strana postupně zanikne.*

VIB: Ne, tomu bych nevěřil. Ta ideologie je natolik atraktivní, aby jí určitá skupina populace nepodlehla. Komunismus měl obrovskou výhodu pro dost velkou část populace zejména proto, že dával jistotu. Byl to svým způsobem ráj pro líné, neschopné a přitroublé bez ambicí.

MS: *Jaké jistoty? Falešné ...*

VIB: Strašné, ale jistoty ... Jistoty pro nevzdělaného člověka, který je líný, který má zájem se jít napít alkoholu a jet jednou za rok na dovolenou k Balatonu a nemít starosti o penzi, nemít starosti o práci, nemít starosti o všechny věci, které se týkají běžného života. Je to pro lidi, kteří nejsou ochotni převzít odpovědnost sami za sebe, pak má režim určitou atraktivitu. To se musí nechat. On nás vlastnil od počátku do konce. Člověk se narodil a byl jeho ... On se o něj staral. Je plno lidí, kterým právě tohle vyhovuje. Kdyby tomu tak nebylo, tak by nebyly církve, jinak by nebyly sekty, jinak by nebylo hnutí zelených, jinak by nebylo nic založeného na nezpochybnitelném dogmatu, které je každým novým faktem či událostí pouze potvrzeno. Kdyby nebyli lidé, kteří se rádi nechají vést a kteří rádi propadnou nějaké vizi, myšlence. Je to povětšinou berlička pro lidi, kteří nechtějí být odpovědní sami za sebe. To komunismus splňoval velmi dobře. Tím však také získal víceméně charakter náboženství, a proto také církev byla jeho největším nepřítelem.

MS: *To znamená, když se podíváte na preference komunistické strany, tak věříte, že dvacet procent lidí preferuje takovýto způsob života?*

VIB: Určitě. Dokonce je mnoho těch, kteří to preferují v sociální demokracii. Vychází to z Gaussovy křivky. Když ji uděláte, tak polovička lidí bude na straně státní starostlivosti. Lhostejno jaké.

MS: *Je to boj mezi línými a aktivními, kreativními.*

VIB: Vždy je to rozpor mezi individualitou a kolektivem. Všechny strany doleva jsou kolektivistické a všechny strany doprava by měly být individualistické. To vidím jako zásadní rozdíl mezi pravicí a levicí, ať tomu říkáme, jak chceme.

... Diagnóza společnosti ...

MS: *Rád bych se zeptal, jak byste diagnostikoval jako lékař společnost v roce 1989. Jaké orgány byly zasaženy? Využijte své lékařské praxe ...*

VIB: Komunismus zasáhl všechno. Tam nebyla oblast, sféra a nebyl ani orgán, jenž by komunizmem nebyl zasažen. Oni zasahovali úplně do všeho. Rozhodovali o všem. Nemocné bylo všechno. Nyní jde

o to, jak se na to podíváme. Kdybychom se na to podívali z hlediska centrálního nervového systému, tak mozek byl postižen v tom smyslu, že byl výprodej nervových buněk, protože ty neměly žádnou cenu. Existoval jen jeden I mozek s milionem pěstí. My jsme byli milión pěstí a po nás se rozhodně nechtělo, abychom mozek používali. A orgán de facto atrofoval. Když se na to podíváte z pohledu svalové soustavy, tak ta byla preferována. Práce, Stachanovci, ...

MS: ... horníci ...

VIB: To byla smetánka společnosti. Byli to ti, co měli svaly. Jen proboha, aby nepřemýšleli a jen aby do toho vládnoucí garnituře nemluvili. Režim mimochodem nebyl levicový. To v žádném případě. To je náš omyl, že si myslíme, že socialismus, který jsme měli, byl levicový. Tak, jak nám jej předváděli komunisté 40 let, tak to nebyl levicový režim. To byl režim diktátorský, jenž neměl s demokratickým zřízením, rozvojem společnosti či pomocí slabším nic společného.

MS: ... i když státy podobného směru měli součástí názvu „lidová demokratická ...“

VIB: To byl pouze název. Jinak to nemělo s demokracií a levicovostí nic společného. To byl ultra konzervativní diktátorský režim.

MS: Něco bylo v padesátých letech a něco v době normalizace.

VIB: V padesátých letech měl režim všechny atributy revoluce a čistokrevné diktatury včetně justičních vražd. Pak zdegeneroval do vyhazování z práce a jiných neplech.

MS: Shodou okolností na to vše mnozí z nás zapomínají ...

VIB: Pochopitelně, na to se zapomene. Také proto lidé dnes poslouchají Michala Davida a Helenu Vondráčkovou.

MS: To jsou však ozvěny normalizace.

VIB: Lidé byli v té době mladí, tudíž je to také nostalgie po mládí. Rozumím tomu, že si pustí písničky jako Pátá ... či písničky od pana Davida. Nakonec i tomu, že se někdo dívá na majora Zemana. A také jsme v té době byli ve stejném srabu, jako byli všichni a závist nebyla tak zjevná.

MS: To znamená, že je to pro vás velký vykřičník.

VIB: Více méně ano.

... Demokracie ...

MS: Obrátme list a přikročme k současnosti. V revolučních dobách si zdejší lidé přáli demokracii. Jak vnímáte demokracii? Lze to lapidárně přeložit jako „vláda lidu“. Soudíte, že jsme si během té jedné generace osvojili principy tohoto vládnutí? Člověk se může setkat s postojem, že v roce 1989 nám byla dána svoboda. Nepřímo bylo řečeno: „Človče, nyní si dělej, co chceš, jednej, jak uznáš za vhodné ...“ Demokracie? Té se musíme učit. Jak tomuto rozumíte?

VIB: To je téma o mnoha rozměrech. Demokracii máme z individuálního hlediska, jak si ji všichni přejeme, osobní svobody máme dnes dostatek. Pak máme demokracii z hlediska společnosti. To znamená výběr - volby. Bohužel všechny demokratické režimy ve skutečnosti postupně poníží velké

hodnoty. To proto, že je výběr a vždy převládá volba většiny. Myslím si, že nevybíráme správně, protože jednotlivci nemají odpovědnost, kterou jim volby ukládají. Řekl bych, že míříme níže a níže. Mizí ideály a velké celospolečenské cíle, příliš se objevuje množství různého materiálu a všechny partaje, ať je to vpravo, vlevo, ať je to zde či v cizině míří k populismu.

MS: *Strany hledají středového voliče ... průměr za každou cenu.*

VIB: To s sebou přináší degeneraci, která nevím, kam až může dojít, kde se může usadit a vyrovnat. Pod modlou všeobecného blahobytu se zadlužujeme, spotřebováváme více, než vytvoříme a žijeme v představě, že každý musí být mladý, krásný, bohatý a úspěšný. Každá politická strana slibuje, že to zařídí lépe než ty druhé. A žádná to nemůže splnit. Určitě to nahrává tomu, že může dojít k přesmyknutí na druhou stranu a můžeme se ocitnout někde v diktatuře či anarchii. Ale je to naše volba a v demokratickém systému musí jednotlivci respektovat volbu většiny.

MS: *Nu, ale antičtí myslitelé demokracii nepreferovali. Například Platón chválil aristokratickou vládu a o demokracii uvažoval tak, že demokracie je předstupeň tyranie.*

VIB: Staré antické režimy zaprvé měly census, zadruhé byly městskými státy, ...

MS: *... měly otroky.*

VIB: Za čtvrté, vždy po demokracii musel přijít tyran, aby dal do pořádku ekonomiku a společnost jako celek. Ale obdiv k řeckým demokraciím mám. Mým oblíbeným čtením v pubertě byly Plutarchovy životopisy slavných Řeků a Římanů. To, jak zastavili Peršany, bitvy u Termopyl, Salamíny, Marathonu určitě může za to, že k nám orientální oligarchie dorazily až v roce 1948. Druhým podobným momentem byla bitva u Poitiers a Karel Martel. To jsem však odbočil. O demokracii se říká, že je to nejlepší ze špatných způsobů vládnutí. Když přijedete do Ruska a do Kazachstánu, tak vám všichni řeknou, že nepotřebují demokracii, ale vůdce. Někákeho Josefa II. Nevýčítám jim to, svět není stejný a systém na vývoz jsme také již také zažili.

MS: *Osvícenské panování.*

VIB: Máte plno zemí na světě, kde demokracie nemá přílišnou šanci.

MS: *Je otázka, zda lidé, kteří dostanou možnost volby, jestli ji také využívají.*

VIB: V čem ta volba je?

MS: *Rozhodovat o veřejném prostoru, účastnit se pravidelných voleb, zajímat se o politiku a její vývoj*

VIB: Kolik lidí toto má? Kolik lidí to jde dělat proto, aby udělali něco pro společnost? Znáte Fukuyamu Konec dějin a poslední člověk?

MS: *Ano, kdo by to neznal?*

VIB: To je chybné od A až do Z. Naopak to, co je dobře, je Huntington, tedy Střet civilizací. Nás do budoucna nepochybně nečeká konec dějin, tedy demokracie všude a svět bez konfliktů a bez soutěže, všichni by se měli dobře. To jsme také již zažili. Nakonec vidíme, že vývoz americké demokracie do Afghánistánu, Iráku nefunguje. Vítat arabské jaro, kde sekulární diktátorské režimy mohou nahradit jen režimy fundamentalistické a náboženské, mi také nepřipadá nejšťastnější.

MS: ... instalovat tam ...

VIB: Vidíte, že to spíše míří ke konfliktu a válce nežli k tomu, že bychom spolu žili dobře.

MS: *Když se člověk podívá do historie, tak zjistí, že historie je utvářena ozbrojenými konflikty.*

VIB: No bodejť. Úspěch Evropy byl pravděpodobně způsoben tím, že jsme spolu soutěžili, že jsme se tu prali, že jsme se dokázali dostat mimo naše hranice. To byl úspěch celé euroatlantické civilizace.

MS: *Po roce 1945 v Evropě máme mírový režim.*

VIB: Máme a máme se rádi. Konečně jsme se dožili socialismu.

MS: *Konečně?*

VIB: Víte, nyní žiji v socialismu více, než jsem žil za komunismu, když vezmeme socialismus jako ...

MS: ... uspořádání společenské i ekonomické. Například Švédsko ...

VIB: Všude mi něco nařizují, na vše máme regule. Například jak pěstovat zelí, jak dlouho smím být v práci. To vidím, že je špatně. Podívejte se, kdo nám v Evropě vládne? To jsou lidé, kteří se v mládí hlásili k maoizmu a komunizmu. Ale, nemůžeme žít mimo nás prostor a čas.

MS: *Dobrá, neuvažoval jste, že by pro přechod na tržní hospodářství, bylo potřeba autority – osvíceného vladaře místo široké, někdy neakceschopné demokracie?*

VIB: Proč zrovna tak? Tržní hospodářství může být zcela v pořádku v diktátorském režimu. Ale, prosím pozor, v žádném případě bych náš režim neměnil za něco jiného. Máme to nejlepší a máme se nejlépe za celou historii.

MS: *Čína ...*

... Hodnoty ...

VIB: Tam to funguje, byť i bez základů a bez ohledů na okolí a jednotlivce. Podle mne však nejde o hospodářství. Zde jde o jiné hodnoty, které jsme bohužel vyhodili a začali se posmívat Havlovi. Po roce 1989 zde byl Havel jediný, který byl schopen upozorňovat na morální stránku věci, a ta je daleko důležitější než ekonomika.

MS: *Ano, máme demokracii jako formu a je otázka, jak formu naplníme obsahem.*

VIB: To je ale naše věc. To je věc voličů.

MS: *Rozumím, ovšem to je spjato s osobní odpovědností.*

VIB: To rozhodně.

MS: *Když na to rezignujeme, tak si ani nemůžeme ...*

VIB: Rezignovat na to nemůžeme, ale rovněž nemůžeme očekávat, že jednotlivec něco dramaticky změní, když společnost žije s absencí morálky a když termíny jako pravda, láska ...

MS: ... jsou zesměšňovány ...

VIB: Nejsou zesměšňovány, ale u nás již nemají obsah. Jakýpak má obsah, když se objeví ministr, který zázračně zbohatne během svého ministrování? Jakýpak má obsah pravda, když si pustíte kterékoli zprávy ... To jsou termíny, které jsou vyprázdněné, a jsou spíše nadávkou.

MS: Je vidět, že lidé po roce 1989 na to slyšeli, žili tím. Tušili jsme, že demokracie potřebuje onen hodnotový základ. To, že došlo k jeho vyprázdnění, za to si můžeme sami.

VIB: Pochopitelně. To proto, že došlo k ohromné redistribuci majetku. Tento proces se odehrál prvně v roce 1620 po Bílé Hoře. Poté se znovu odehrál v roce 1918, 1938, 1945, 1948, ... Procesy jsou si strašně podobné. To proto, že dochází k redistribuci majetku. To je zde též. Vše bylo nás všech a nyní se k tomu hledá vlastník, naleznou se pochopitelně lidé, kteří se těmi vlastníky chtějí za každou cenu stát. Ti příliš morálce společnosti nepřidají. Valdštejn také nebyl zrovna nejvytříbenější charakter.

... Možnost volby a klinika ...

MS: Hovoříme o možnosti voleb člověka a vztahu ke společnosti. Nemohu se nedotknout této oblasti. Působíte v instituci, která není založena na demokratických základech. Tážu se proto, že změna, kterou jsme museli projít, nebyla jednoduchá, banální. Pro efektivní rozhodování, které zde bylo nezbytné, by bylo lepší mít osvědčenou autoritu, jež rozhodne. Vy sám rozhodujete o řízení ...

VIB: Klinika není tak velký celek. Snažím se to řídit demokraticky do té míry, že každý může říci, co chce, každý si může hledat své pole, každý má svobodnou volbu si zde nalézt svou niku, v níž se bude cítit dobře. Každý má právo a každý je nucen, aby řekl svůj názor na ten který partikulární problém. Samozřejmě, že finální rozhodnutí musím udělat já. Také jsem za to rozhodnutí odpovědný. Včetně toho, že na mě zůstávají neriskantnější výkony, protože cítím jako povinnost, že možné komplikace budu mít já a já budu za ně odpovědný. Ve skutečnosti je to spíše osvědčené vládnutí, nežli demokracie. Ale rozkazů a nařízení je minimum, jsme dospělí, vzájemně se podporující jedinci.

MS: Měl jsem možnost hovořit s investičním bankéřem Janem Sýkorou z Wood and Company, a ten říkal, že takovým ideálním modelem je Singapur. Tam máte ekonomickou svobodu, ale ta politická? Také to nebyla od počátku prosperující země.

VIB: Ideálním modelem z tohoto pohledu byla SAZKA. Stačí si jít do O₂ Arény a přečíst si desku, kterou tam nechal instalovat. Neexistuje horizontální styl vedení, ale pouze vertikální. Pochopitelně jsou oblasti, které nemohou fungovat vysloveně na demokratickém principu, ale na principu osvědčeného vládnutí. To jsou prakticky všechny počínaje armádou, která je čistě diktátorská vcelku logicky, kde není dělitelná velitelská pravomoc po divadlo, kde velí režisér. Jsou také svobodná povolání, která se tak jmenují dle povahy rozhodování, jako jsou malíři, sochaři, tam by demokracie mohla být. Pro toho jedince, kterého se to týká, tam není tým. Jakmile vznikne celek, tak se musí nějak řídit. Vždy se definuje vůdce a samozřejmě společnost dopředu posunují individuality a ne kolektivy.

MS: Někdo může říci, že v demokratickém systému se hodně hovoří, ne-li žvaní.

VIB: To patří k věci.

... Kapitalismus ...

MS: *Otočme list. Přivítal jste obnovení kapitalismu? Systém, v němž člověk má možnosti voleb? Jde o to, že Československo v počátku 20 století bylo kapitalistickou zemí ...*

VIB: Samozřejmě. Neříkal bych tomu kapitalismus. Kapitalismem my s naší výchovou myslíme něco jiného. Já bych řekl svobodná společnost, protože pro mě je zásadní to, že si mohu dělat, co chci, že mám možnost volby, svobodu projevit se, jak chci, a že mi nikdo neříká, kam mám jít a co je pro mne nejlepší. Mám možnost svobodné volby a mám v podstatě otevřený celý svět. Druhá svobodná volba, která je zásadní a kterou zamezovala komunistická ústava, je nepracovat.

MS: *Do jisté míry to je zločin.*

VIB: Musím přece mít právo nepracovat, když nechci.

MS: *Ano, ale doplácí na to okolí.*

VIB: Jak to?

MS: *Když nebudu produktivní, tak nebudu přispívat společnosti na financování veřejných služeb.*

VIB: Daně budu platit stejně. Co říkáte, tak to je komunismus. Mám-li mít svobodnou volbu, tak ve svobodné volbě musí být právo nepracovat. Mám-li na to ...

MS: *Nesmíme zapomínat, že člověk je též definován prací.*

VIB: Samozřejmě, bez práce to nejde. To vám přiznám. Svoboda tuto volbu, i když špatnou, musí obsahovat, ...

MS: *... i když je to extrém ...*

VIB: Je to špatná volba, ale je to volba. Tuto volbu tam jednoduše musím mít, jinak to není svoboda. Ve chvíli, kdy mě někdo nutí ... Mně musí nutit mé vlastní já, abych šel pracovat.

MS: *To máte něco podobného, máte možnost spáchat sebevraždu.*

VIB: Ano ...

MS: *Opět je to extrém a dopadne to na ty druhé.*

VIB: Máte pravdu, ale volbu mít musím. Pokud ji nemám, tak je něco špatně. Ale pozor, právě ta svoboda volby je základem toho, že ve svobodné společnosti musí být jedinec mnohem zodpovědnější než v diktatuře.

... Racionalita ...

MS: *Rád bych se zeptal, jak vnímáte racionalitu dialogů ve svobodné společnosti. Z poznatků víme, že využíváme svůj mozek asi na deset procent. Není to náhodou škoda? Je zřejmé, že ve společnosti existuje střet někdy protikladných postojů. V rámci své praxe tuto složku nesmíte opomíjet.*

VIB: Rozhodující je zdravý selský rozum, tolerance a určité morální vzorce, které zajistí, že bez přemýšlení víte, co je správné a co špatné. To vše v současné době jaksí mizí.

MS: *Co je toho příčinou?*

VIB: Stačí se rozhlédnout, pustit televizi, přečíst noviny

MS: *Myslel jsem onu racionalitu v českém prostoru.*

VIB: Máme to, co jsme si zvolili. Pak si nemůžeme stěžovat.

MS: *Jako lékař, který hodně uplatňuje ve svých rozhodnutích a při svém jednání racionální složku, tak musíte být zneklidněn. Myslím to tak, že to, co je uplatňováno jde proti duchu vašeho porozumění světu a přístupu k problémům. Když se vypouští racionalita, jde to proti samým lidem.*

VIB: Pochopitelně, může se mi nelíbit plno věcí, s mnoha věcmi mohu být nespokojen a také nejsem. Na druhou stranu máme to, co jsme si zvolili. S tím musíme žít a těžko to můžeme měnit. Demokracie je o odpovědnosti a o přijetí názoru většiny. Pokud většina u nás zvolí komunisty, tak se u nás nedá nic dělat. Zvolila je většina, musím se podřídít nebo odejít.

MS: *Z toho mohou být nemilé konsekvence pro zbývající menšiny. Ne nadarmo se v politologii uvádí, že v rámci demokracie může existovat diktatura většiny.*

VIB: To je ono trvalé ponižování demokratického systému směrem k populismu. Hodnot, kterých si nejvíce vážím, jsou tolerance, slušnost, kreativita, inteligence, invence, ...

MS: *To se v rámci takového vládnutí příliš neobjevuje.*

VIB: Vůbec se to tam neobjevuje. To je to, co nejvíce podporuji ve svém prostoru, kde jsem osvětleným vládcem. To je to, co po svých lidech chci. Samozřejmě, že mám to štěstí, že se setkávám s mnohem inteligentnější částí populace. S kým jednám, to jsou lidé z příznivé strany Gaussovy křivky. To je asi štěstí.

MS: *Je vidět, že se vám to daří, neb jste již patnáctým rokem přednostou kliniky.*

VIB: Když to vezmete, tak ve chvíli, kdy máte určitou situaci, v níž je třeba se rozhodnout, tak rozhodnutí musí být racionální. Mělo by být správné, ale to často nemůžete vědět předem. Vy za něj musíte zároveň převzít odpovědnost. A ve svobodné společnosti je to tak, že když si při volbách zvolíme nesprávného člověka, což se stane dost často, tak je to naše odpovědnost jako společnosti, že jsme si tam toho člověka zvolili. V jistém ohledu se nemůžeme rozčilovat nad tím, že nám něco rozkrade, nebo že si na nás vymyslí nějaké neplechy či nás bude obtěžovat v novinách, rozhlasu či televizi. Podívejte se, co se děje kolem Národního divadla. Ty činné ministry jsme si zvolili, s tím se nedá nic dělat ...

MS: *Je volba dle masky a ...*

VIB: To ano. Již antická tragedie se hrála v maskách.

MS: *Ta se hraje do dnešních dnů.*

VIB: Dokonce i ty klasické řecké.

MS: *Jsmo toho pouze obětí. Rád bych se zeptal, proč si volíme populisty? Je to odrazem neúprosnosti Gaussovy křivky*

VIB: Jednak, a pak si myslím, že po dlouhé období od poslední války Evropa míří k solidárnímu systému, který se poněkud vymkl našim možnostem. Na všechno prostě nemáme a dluhy nejsou řešené. Proti solidárnosti vůbec nic nemám. Naopak si myslím, že bychom k sobě měli být solidární ať již mezigeneračně, v rámci skupiny, země či kontinentu. Ale člověk je ve své podstatě sobec a proto potřebuje nějaké cíle, ideály, nadšení, aby své sobectví potlačil. A to se nějak vytratilo. Vezměte si, že lidstvo mělo vizi dostat se k Měsíci. Splnilo ji, dokázalo to. Svým způsobem jej unifikovalo, byť tam doletěli Američané. Lidské společnosti v jistém ohledu dokázaly ohromná díla gigantického významu, dnes jakoby nic nebylo a to mi chybí.

MS: *Nejsou vize a také lidé ...*

VIB: Nejsou vize ...

MS: *... a lidé, kteří by je ztělesňovali. Když se zakládala první republika, tak jsme měli pana Masaryka, Beneše ...*

VIB: Jistě. Druhá věc je ta, že současná doba je svým způsobem neblahá. Připadá mi to, jako konec Římské říše, kdy se jen patláme ve svých uzavřených prostorách. Pořád si myslíme, že jsme vrchol civilizace, pořád si myslíme, že jsme ti nejlepší. Přitom podvědomě cítíme, že mladší civilizace, jak to bylo vždy v historii, nás jednoho krásného dne semelou. Nesmíme zapomínat, že jednodušší a agresivnější civilizaci máme za rohem. Všichni tušíme, že něco je špatně, ale nikdo neví, co proti tomu dělat. Před první světovou válkou byla situace podobná, zdálo se, že lidstvo se má nejlépe ve své historii, stejně jako dnes, ale bylo jasné, že se blíží katastrofa, které nejde zabránit. Válka vypukla.

MS: *Nu, vždyť civilizace vznikají a zanikají. A bylo by pošetilé se domnívat, že ta naše je věčná.*

VIB: V současné době máme na světě 7 civilizací a jsou velmi stabilně dány a také jsou i velmi dobře geograficky odděleny. V horizontu jednoho lidského života či dvou až tří generací, co je člověk schopen obsáhnout za svůj život, tak si myslím, že civilizace tak jak jsou, zůstanou. Pouze některá bude převažovat a některá se bude tím pádem logicky dostávat níže. My jsme nyní civilizací, která měla náskok, jenž ztrácí, a půjdeme níže.

MS: *Přešlapujeme.*

VIB: Ne, domnívám se, že jdeme spíše z kopce, ale radostně voláme, že se blížíme k vrcholu. A těsně za zády máme ty, které jsme dříve ani neviděli.

... Zdravotnictví ...

MS: *Dobrá, je vidět že v jistých oblastech skepsí nešetříte. Nyní bych se obrátil ke zdravotnictví. Jak jste vnímal lékařskou péči a uspořádání zdravotního systému před rokem 1989. Jako lékař jste působil v Ústí nad Labem.*

VIB: Systém, ne zdravotnictví samo, ale systém nebyl špatně vymyšlený. To proto, že komunismus byl tak zvrácený režim, že alespoň logistiku měl dobrou, jinak by nepřežil tak dlouho. Například na 10 milionů bylo 10 krajů. Na jeden kraj bylo 10 okresů. Logistika byla dobrá až na to, že jsme se zdravotnictví snažili dostat k pacientovi po ruském vzoru s jejich vzdálenostmi a vytvořili jsme nemocnici pomalu na každé samotě. To docela fungovalo. Také proto, že to bylo chudé a laciné. Však jsme také během komunismu neprodloužili střední věk ...

MS: ... on klesal ...

VIB: ... dokonce klesal? Tak to je asi nejzrůdnější projev systému. Za to však zdravotnictví a zdravotníci nemohli.

MS: Dobrá, komunisté to „dobře“ vymysleli, ale špatně se to realizovalo.

VIB: Nemůžete vysloveně dělat dobré věci v úplně špatném systému. Zdravotnictví sice fungovalo, dělali jsme docela dobrou medicínu, ale prostě jsme byli 20 – 30 let pozadu. To se nedá nic dělat. Naštěstí jsme to snadno a rychle dohnali.

MS: Například v devadesátých letech poklesla úmrtnost kojenců, ukazatele se vylepšily.

VIB: Přestali jsme umírat. Začalo nás bavit žít.

... Řízení a minulost ...

MS: Když bychom to měli vztáhnout před rok 1989, soudíte, že zdravotnictví mělo být řízeno lépe?

VIB: Tehdy trpělo nejvíce nedostatkem peněz, což přetrvává do dnešních dnů. Ani ne tolik ve vybavení, ale v ohodnocení zdravotníků. Svým způsobem zdravotníci sponzorují svými platy celý systém.

MS: Logicky se to mohlo projevovat v léčích, přístrojové vybavenosti, ...

VIB: Bylo to ve všem. Projevovalo se to například v tom, že ve světě byly CT a my jsme je neměli a pořád jsme operovali podle angiografie či encefalografií. Projevovalo se to tím, že jsme neměli nástroje. Projevovalo se to tím, že se šmelilo s cizími léky. Také se to projevovalo tím, že lidé si chodili lehnout do nemocnice, když jim bylo zima a zůstávali tam.

MS: Nemocnice se stávaly útlukem pro dospělé.

VIB: Bohužel, zdravotnictví suplovalo, a dodnes částečně supluje jiné služby, které by stát měl svým obyvatelům poskytovat v solidárním systému. Také – takový systém nelze financovat nikde na světě.

MS: Říkáte, že cokoliv dáte do zdravotnictví, tak ...

VIB: ... z něj polovina vyteče, ...

MS: ... bude spotřebováno. Rád bych se zeptal, zdali byla za komunizmu úcta k lékařskému stavu?

VIB: Byla.

MS: Měl jejich hlas patřičnou sílu?

VIB: Měl a mohli si stěžovat. Měli jsme vytipováno pár pacientů, když se nám rozpadly nástroje na výhřezy plotýnek. To jsou takové klíšťky. Vždy jsme někomu řekli: „Nemůžeme vás operovat, stěžujte si na KV KSČ ...“ Stěžoval si a druhý den jsme nástroje měli.

MS: Vnímavý člověk by se mohl zeptat, proč nám efektivita najednou zmizela?

VIB: Je nadále efektivní v léčbě. My umíme léčit. Ale stojí nás to mnoho peněz a zbytečně.

MS: *V diskusi, kde jste shodou okolností vystoupil i vy, řekl bývalý ministr zdravotnictví Rudolf Zajac, že efektivita je kolem 80-ti procent. Češi v porovnání s ostatními reformujícími zeměmi zaostávají. Tamní využití je vyšší.*

VIB: Možná že ano. Mám ale pocit, že fungujeme lépe než bývalé postkomunistické země. Podle toho, co vím od svých kolegů z Maďarska, Polska i ze Slovenska, z Ukrajiny, tak jsme na tom dobře. To v každém případě. Neznamená to, že by to bylo dobré, neznamená to ani, že by to nemohlo být lepší. Soudím, že vše je o efektivitě a poctivosti. A v porovnání s východním okolím jsme na tom vcelku velmi dobře. Možná, proto, že máme geograficky nejbliž k tomu západnímu okolí. Uvádí-li pan Zajac využití zdrojů z osmdesáti procent, tak to nevím. Jistěže se plýtvá. Peněz nebude nikdy dost. Když se v současnosti přidá několik miliard, tak za chvíli se peníze znovu nebude dostávat. To proto, že máme pěkný zákon. Říkám tomu zákon 3 F a Z. Všechno, všem, všude a zadarmo.

MS: *Posouzeno selským rozumem, tak to je omyl.*

VIB: Ano ...

MS: *Na druhou stranu politici s námi uzavřeli dohodu a my jsme na ni přistoupili, budeme mít bezplatné zdravotnictví, že zdravotnictví bude mít podobu švédského stolu ...*

VIB: Kdo prohlásil, že zdravotnictví může být bezplatné? Zdravotnictví je nejdražší obor na světě. Není nic, co by stálo více peněz.

MS: *Hlavně v Americe.*

VIB: To je jedno. Američané mají spočítáno, že asi za 20 let budou do zdravotnictví dávat 40 procent národního rozpočtu. To je absurdní. Je to logické, protože pokrok jde neuvěřitelně rychle dopředu. Objevují se nové věci, nové technologie, nové možnosti. Jsou dvě místa, kde se trvale staví. Je to na letištích ... Neexistuje na zemi letiště, kde by se nestavělo. Tím druhým jsou nemocnice. Ty se také neustále staví a rekonstruují. V současnosti se politici dohadují o miliardy a půl na Náchod. Nevím, zdali je nutné miliardu a půl investovat do nemocnice v Náchodě. Ale, Evropská unie zaplatí, tak si postavíme přepychový špitál. Je otázka, zdali tam také bude dost pacientů. Pozor, nemám nic proti Náchodu, neznám to tam a věřím, že medicínu dělají dobrou. Proargumentovat, že potřebuji to či ono, je však snadné. Nejen v Náchodě.

MS: *Moudrý člověk by měl říci, aby se to zabrzdilo.*

VIB: Pokud peníze jdou z Unie, jsou to takové amorfnní zdroje, nemuseli jsme se na ně nadřít. Pro Pána Boha, dovedete si představit někoho, kdo by je odmítl? To je směšné. To nikdo neudělá.

MS: *Jsou tací, kteří jdou proti proudu a dokážou říci, co má a nemá z dlouhodobého hlediska význam.*

VIB: Jak byste se choval vy, když by si to vzali jiní a postavili si tu samou nemocnici. To je hloupost.

MS: *Ano, systém, aby byl funkční, musí mít dostatečně vnímavé lidi, kteří jsou schopni*

VIB: Vezměte, že vývoj medicíny v posledních letech její de facto ohromnou část přesunul do ambulantní sféry. Hospitalizovat nemocného musíme kvůli operaci, ale v mnoha oborech jako interna, neurologie, tak tam je hospitalizací daleko méně a přesto stavíme nemocnice, hádáme se o každé jedno lůžko, které bychom chtěli zrušit. To je přece pošetilost.

... Zájmové pole ...

MS: *Je to také proto, že zdravotnictví je průsečík mnoha zájmů.*

VIB: Zdravotnictví je předmětem zájmu nás lékařů. Nebudeme jej přece zefektivňovat a zeštíhlovat, protože bychom si řezali větev sami pod sebou.

MS: *Kapři si rybník nevypustí.*

VIB: Samozřejmě, a neudělají to ani politici, protože by ztratili své voliče. Ti nikdy v tomto ohledu nic udělat nemohou. Jediný, kdo by to mohl udělat je ten, kdo drží peníze a to jsou pojišťovny. Ony však nejsou natolik nezávislé instituce, bohužel poslouchají politiky a veřejnost.

MS: *Nu, ale tak, jak jste to podal, jedná se o prostý kruh, ale jak z něj ven?*

VIB: Z toho není moc cesty ven.

... Trh ...

MS: *Dobrá, někdo by řekl: „Dobrá, pusťme do zdravotnictví trh.“ Ten přece umí úžasné věci.*

VIB: Trh je, či donedávna byl, v Americe, trh má důležitou roli v západních zemích, trh je v Rusku, trh je na Ukrajině. Nikde na světě však není efektivní systém zdravotnictví. Proč bychom měli být státem, jemuž by se to povedlo? Tomu nevěřím.

MS: *Nejsou to kacířská slova?*

VIB: Pochopitelně, že se to dá teoreticky vymyslet. Prakticky je to neproveditelné.

MS: *Když se člověk rozhlédne, tak zjistí, jaké možnosti díky trhu vznikají. Takovým příkladem je společnost Linet.*

VIB: Pozor, to je fantastická společnost. Ta vznikla v „kravíně“ a je z ní největší výrobce postelí na světě. Vyrábí dokonalé postele a je to náš perfektní vývozní artikl.

MS: *Právě proto jsem se zmínil, že trh otevírá možnosti. On motivuje a poté firmy tendují k hospodárnosti.*

VIB: Nevím, zdali přímo vede k hospodárnosti.

MS: *Můžete namítnout, že například v Americe, tak tam to požírá velký objem národního výstupu.*

VIB: U nás také.

MS: *My jsme na poloviční úrovni.*

VIB: Tažme se, zdali je to efektivní. Není, že? Nezáleží na absolutním objemu peněz. Záleží, jak se s těmi penězi nakládá.

MS: *V hovorech o společnosti jste se dotkl skutečnosti, že chybí hodnotová východiska. Soudím, že to platí i v rámci fungování v této oblasti. Záleží, jací jsme konzumenty zdravotnictví.*

VIB: Chcete zavřít nemocnici v Horní – Dolní a na televizní obrazovce se objeví generická paní, která řekne: „Krista Pána, nevím, co budu dělat?“ Pochopitelně, že se nemocnice nezavře, protože paní má volební hlas, a protože takových paní tam žije víc. Nemocnice tam jednoduše zůstane. Jsou však statistiky, jsou čísla, že lepší péče se poskytuje tam, kde dochází ke koncentraci péče, kde se vytvoří zkušenosti. To platí nejen v chirurgii, ale platí to ve všem. Nikdo z těch politiků nebude vysvětlovat té paní, že bude mít lepší péči, když pojede o dvacet kilometrů dál. Kdysi jsem použil krásný přírůbek a ten platí. Ze Střešovic na Václavské náměstí se můžete dostat pěšky, tramvají, nebo taxíkem.

MS: *Dokonce helikoptérou.*

VIB: Ano, my se zde tváříme, že máme na taxíka pro každého. To není pravdou. Znamená to, že pak tam půjdeme všichni pěšky. Místo toho bychom se měli snažit vytvořit systém, který by tam každého dovezl tramvají. Je-li člověk bohatý a má-li o to zájem, může si na toho taxíka připlatit. Otázka není v tom, že mu dám lepší sádku. To je jinde.

... Finance a platby ...

MS: *Dotkl jste se otázky placení, finanční participace na péči. O to se snad snažili i první ministři zdravotnictví demokratického státu.*

VIB: Kdepak, to byly pouze akademické žvásty. Neříkejme tomu placení, protože to je špatně. Veřejnost má nyní představu, že člověk půjde do nemocnice a někde vysází peníze na dřevo. To je přece hloupost. Když někdo bude chtít, abych jej odoperoval, a bude mi za to chtít dát 15 tisíc, tak je pochopitelné, že je nedá mně.

MS: *Možná jsem byl nepochopen. Tvrdil jsem, že již v počátcích zdravotní reformy byly regulační poplatky*

VIB: Placení a jakákoliv nadstandardní péče u nás je podaná tak, že člověk bude sázet peníze na dřevo. Tak je to dané, taková je představa. To je přece úplně špatně. V žádném případě mě nezajímá, abych za 15 tisíc někoho operoval, protože z nich by mi nezbylo nic. Pochopitelně bych to neúčtoval já, ale nemocnice, která mě zaměstnává. Tam je problém jasný. Ve skutečnosti musí tohle všechno být otázka nadstandardního komerčního pojištění (to je ten taxík). Navíc, k normálnímu pojištění (té tramvaji). Tak, jak si pojišťujete auto, tak jak si pojišťujete barák, tak si také pojistíte své zdraví, ale vy se o to dál už nebudete starat, nadstandardní péči dostanete automaticky.

MS: *Problém u nás je v tom, že pojištění je u nás jistá forma daně.*

... Standard ...

VIB: To je jedna stránka pojištění. Ta je povinná a platí ji každý. Poté se připojistíte na to, aby vás operoval profesor či, aby vás operovali s robotem. Připojistíte se pochopitelně na hotelové služby. Poptávka po těchto pojišťovacích službách zde není, proto neexistuje ani nabídka. Ani populace by to nechtěla, protože každý pacient vám řekne, že si platí zdravotní pojištění celý život. Nyní je otázka, nač si jej platí? Na ten základ či na ten největší přepych?

MS: *Problém je ten, že to politici neuměli během těch více jak dvaceti let řádně vysvětlit, co je to standard.*

VIB: Samozřejmě že ne. My jsme vyrobili tisíce standardů, které jsou vůbec k ničemu, protože všichni jsme tam psali to nejlepší, co ve světě je. To je přece hloupost. Standard musí být takový, který řekne, že optimální dopravou ze Střešovic na Václavské náměstí je tramvaj. Ten musí být definován ekonomicky.

MS: *Z toho, jak vás poslouchám, zjišťuji, že mám velmi vysoký standard a je otázkou ufinancovatelnosti. Lidem se dostane dobrá péče, nejmodernější léky a přístroje.*

VIB: My nemáme fakticky standard. Nevěřme tomu. Objeví se něco nového a hned se to k nám také zavede. Kupříkladu pojišťovny by si měly hlídat velké randomizované studie. Ve chvíli, kdy velká randomizovaná studie řekne, že toto není efektivní způsob léčby, tak by to pojišťovna měla přestat proplácet. To se vůbec neděje. Jsou určitá indikační kritéria na zavádění stentů do srdce. Kontrolovala to někdy pojišťovna, jestli se to tak u nás dodržuje? Pochybuji. Jsou určitá indikační kritéria na totální endoprotézy, která určí, při jakém stupni artrózy se mají dát. Kontroluje to někdy pojišťovna, zdali to dostávají pouze ti, kteří kritéria splňují?

MS: *To je spojeno s odpovědností a mravností. Implicitně říkáte: „Ano, lidé, kteří tam pracují, své postavení nevykonávají správně ...“ není patřičný dohled nad tím, komu se platí.*

VIB: Ale kdepak, dělají ho správně, pouze více věří sobě než třeba těm randomizovaným studiím, pouze mají třeba širší indikační kritéria, více individualizují, mají jinou zkušenost, nemají rádi dogmata studií, atd. Vidíte, věci nejsou tak černobílé. A pokud s odborníkem chce nějaký revizní expert pojišťovny na takováto témata diskutovat, moc šancí nemá.

MS: *Rozumím, ale ve vašem případě jste expert v oboru.*

VIB: To se týká jakéhokoliv lékaře, že si dokáže vyargumentovat to, co dělá. To je přece strašně jednoduché. Vím od táty, že za Stalina v SSSR zkoušeli zavést tzv. závazné léčebné metody. Zkrachovalo to. Od té doby jakýkoliv podobný pokus většinou zkrachoval. Dnes máme všemožná doporučení a guidelines, vždy však jde o víceméně obecný rámec, ve kterém je mnoho individuálních výjimek. Populace také nikdy nebude mít požadavek, abychom my jako medicína poskytovali méně. Vždy se po nás bude chtít, abychom poskytovali něco víc, to nejlepší, individuální. A je to tak správně.

MS: *Opakuji, problém je ten, že když se zavedou nejlepší možné léčby, tak díky tomu budeme jezdit ze Střešovic na Václavské náměstí taxíkem.*

VIB: Ano, ono je směšné, že bychom na to asi měli, pokud by peníze netekly někde jinde.

MS: *To znamená, pokud by zde nebyla korupce. Ta se ostatně měla eliminovat tím, že se legalizují platby za nadstandard.*

VIB: Ta je pouhým zlomkem. Ta není kruciólní problém, i když je nejvíce vidět, jako každá nepoctivost a neslušnost ... Ale je jen zlomek národního rozpočtu.

MS: *Zlomek? To jsou desítky miliard ...*

VIB: Rozpočet je přes bilion korun ...

MS: *Pro obyčejného člověka, je to však cosi nepředstavitelného!*

VIB: Kdybychom vyřadili korupci, tak to národnímu rozpočtu asi příliš nepomůže. Korupci vidím spíš jako problém morální, tudíž také více oblast preventivní. Na druhou stranu, bylo by pěkné, kdyby se více dařilo i v oblasti represivní. Ale finančně. Když projíme peníze v acylpyrinech, tak nemám na to, abych transplantoval játra. To není až tak problém korupce, ale efektivity.

MS: *To je logické. Je snad jednoduché, aby ministerstvo zdravotnictví vydalo vyhlášku, že „toto“ není lék hrazený z pojištění.*

VIB: Nu, ale požíračů acylpyrinu jsou mnohem více. Ti také mají volební hlas. Když jim odvážný muž s rovnátky řekne, že zruší poplatky a že vše je zdarma ...

MS: *To je děsná představa, jelikož nic na tomto světě není zdarma.*

VIB: Tito lidé jej ale pak budou volit. S tím nic neuděláme. Tady jsme u ponižování demokracie.

MS: *Tady je politická racionalita, ale ekonomická stojí opodál.*

VIB: Ekonomická racionalita tam nebude a ona není nikde. Myslím si, že bychom nad tím, co zde máme, nemuseli tak žehrat. Žijeme si zde docela dobře. Jsme obtěžováni nešvary jako je korupce, ale ve skutečnosti se zde žije dobře. Máme se fajn, jelikož Evropa je pořád ještě bohatá.

MS: *Vycházíte ze srovnání. To tak být pořád nemusí.*

VIB: Byl jsem v Číně, Kazachstánu, v Rusku. To je srovnatelné s tím, co jsme my schopni poskytnout. Oni to pouze nemohou poskytnout všem. Zatím.

MS: *Pouze lidé ...*

VIB: Mají stejné vybavení jako my ne-li lepší. Pouze snad jsou mentálně pozadu, ale to doženou vcelku rychle, jakmile se naučí jazyky a začnou cestovat a tak se naučí, co umíme my či co umí ve Francii, v Německu, v Americe. Najednou budeme zjišťovat, že zdravotní péče se nedostane pouze nešťastným Afričanům. Když se bavím s kolegy z Jižní Ameriky či o tom, co jsem viděl v Mexiku, tak je to plně srovnatelné, jako kdekoliv na světě, ...

MS: *... tedy i v České republice.*

VIB: Ano.

... Aktivita člověka ...

MS: *Posuňme se dále. Když diskutujeme otázku zdravotnictví, bylo by chybou se nezeptat, jak se vám jeví dnešní člověk ve vztahu ke svému zdraví. Již to asi není to: „Pane doktore, zde jsem a tak se mnou něco dělejte ...“*

VIB: Takových pacientů „tady mě máte a lečte mě ...“ je stále dost. To jsou komunální pacienti a těch je stále velká část, protože jsou vychováni v komunismu a někomu patřili. Je faktem, že se objevuje dost pacientů, kteří mají zájem, kteří si „nastudují“ svou nemoc, kladou otázky, jež mají svou logiku. Nechají si věci vysvětlit, diskutují, baví se. To je nesmírně příjemné, protože tím medicína získává na tvůrčím **(7:11)** náboji.

MS: *Lékař na pacienta není „sám.“*

VIB: Pacient je partnerem, ale přece jen vaše převaha daná vzděláním, je zřejmá.

MS: *Nic naplat, existuje tam informační asymetrie.*

VIB: Ano, a proto nejrozumnější v tomto ohledu je institut druhého názoru. Osobně dosti často lidem říkám, aby se šli zeptat někde jinde. Když jsem sám nejistý, neváhám, pošlu dotaz kamarádům v cizině. Nikdy se mi nestalo, že by mi neodpověděli. Nikdy se mi nestalo, aby někdo z těch, jimž jsem dotaz poslal, si řekl o nějaké peníze. Mně když přijde žádost o druhý názor odněkud - a je jedno odkud to je, tak také na to odpovím a nikdy by mi nenapadlo si o něco říci. Vždy odpovídám popravdě z toho prostého důvodu, že to není můj pacient, tak jsem nezávislý. Tento institut je nejlepší, který současná medicína má.

... Lékaři ...

MS: *Nedílnou součástí vývoje ve zdravotnictví jsou protesty lékařů nad jejich ohodnoceními. Před dvěma lety se mnozí rozhodli odejít.*

VIB: Že zdravotnictví sponzorujeme svými platy, je přece logické. To proto, že se někde náklady musí snížit, aby bylo na ostatní. Je velmi jednoduché, že osobní náklady budou malé. To, že jsme to přijali počínaje ministrem Bojarem, tak to je dáno, ale zase na druhou stranu žádný lékař neumře hladu. Medicína akumuluje hodně pomalu, ale jistě. Je faktem, že mladí lékaři jsou na tom relativně hodně špatně a že platy jsou směšné vzhledem k tomu, co se od nich očekává, že odvedou.

MS: *Hovoříte o lékařích v nemocnicích. U privátních lékařů je situace jiná.*

VIB: Samozřejmě. To je dáno, protože jsou zaměstnanci. S těmi nařízeními unie o pracovní době, kdy tu člověk může být pouze 48 hodin týdně, tak nemohu očekávat, že za to budou dostávat velké peníze. Pochopitelně peníze by měly být takové, aby člověk uživil snadno rodinu, aby se nemusel starat o to, zdali tady má koupit chleba či ne, zdali si nemá najít i další místo. Řešit to akcí, jaká byla „Děkujeme, odcházíme,“ nelze.

MS: *V devadesátých letech se za lékaře bil David Rath a jeho Lékařský odborový klub.*

VIB: Ano, to jsou odboráři, kteří ví lépe, než já, co bych potřeboval. Ani k nim já nemám zvláštní důvěru.

MS: *Byla to taková lobbyistická organizace.*

VIB: Mluvíme o zvýšení platu lékařů ve stovkách korun, ale ono by to mělo být v desetitisících, aby to bylo rozumné a odpovídající. Hádat se někde o pětisetkorunu, tak to ne ... Na to mám svou hrdost. Děkujeme, odcházíme. Kdyby odešli, tak by nám to neuvěřitelně prospělo.

MS: *Přišli by sem lidé z Východu.*

VIB: Ale nepřišli. Vždyť neumí česky a máme zde nařízení, že takový lékař musí udělat zkoušku z českého jazyka. Naši lékaři by se vrátili. Uměli by jazyk, měli by daleko větší rozhled, znali by jiné metody. Dá se říci, že by po svém návratu obohatili naše zdravotnictví, jelikož by se vrátili jako vzdělání, chytrí lidé. I hloupý Honza šel do světa. Každý by měl jít do světa. Já jsem šel také do světa na rok, rodinu jsem nechal zde. Takto to má být a ne že budu někoho vydírat tím, že půjdu jinde.

MS: *Nu, díky tomu jste měl možnost vytvořit český Phoenix.*

VIB: Ano. Také jsem na to hrdý. Ale, doktor je buď špatný či dobrý. Je jedno, zdali je černý, zelený, modrý, nebo jestli je Ukrajinec.

MS: *Je nutné, aby schopní lékaři dokázali včas zbavovat pomyslných Cvachů a aby se Cvachové ...*

VIB: Když Cvachové odejdou do ciziny, tak bude jediné dobře. Pokud z těch, co se vrátí, již nebudou Cvachové, tak to bude ideální. Dokonce si myslím, že by to mělo být povinné, aby šli lékaři se podívat na rok do zahraničí.

... Resort zdravotnictví ...

MS: *Dobrá, posuňme se dále. Důležitou roli má také ministerstvo zdravotnictví. Soudíte, že resort zdravotnictví je řízen kompetentními lidmi? Když se podíváte na výčet ministrů, tak je od profesora Klenera po Leoše Hegera jich bylo 16. Je to horké křeslo.*

VIB: To ano, ale neznamená to, že tam byli špatní lidé. To neznamená, že tam byli neschopní lidi.

MS: *Tak jsem to nemyslel.*

VIB: Byli tam i slušní lidé. Byli tam i lidi, kteří to mysleli velmi seriózně, vážně a opravdu se snažili. Soudím, že je to systém, který ani génus nedokáže optimálním způsobem uřídit a kočírovat. Ministr Heger vypadal ze začátku velmi slibně. Bylo to nesmírně nadějně. Jeho nápady by člověk podepsal, ale systém jej tak semlel, že v současné době on nakročí, veřejnost udělá bu, bu, bu a on svou nohu stáhne a stojí dál na stejném místě. Jakoby vrostl do toho nadstandardního gypsu.

MS: *Takto se ale nemůže řídit nic.*

VIB: Když chcete něco řídit, tak vytváříte i nepřátele a protivníky, kteří s vámi nebudou souhlasit.

MS: *Naše resorty spravují pouze politici a ne reformátoři – státníci.*

VIB: Státníky jsme měli po revoluci pouze dva.

MS: *Myslel jsem to jen v reformátorském duchu, tedy lidi, kteří nakročí a dokročí, kteří si za svým názorem jdou a dokáží jej prosadit.*

VIB: Politik je o konsensu, politika je o ústupcích, politika je o nekonečných jednáních, ústupcích a je časově velmi omezená volebním obdobím. A zejména je o kšeftu.

MS: *Nemělo by se zapomínat na slovo „dobrý“.*

VIB: Dobrých ústupcích. Nu, ale víme, kde jsou dobré ústupky? V té společnosti jsem se nikdy nepohyboval a nikdy bych se tam pohybovat nechtěl. To proto, že bych se tam zbláznil. Člověk neví, jaké jsou tam tlaky a ani vědět nechce. Víte, co mě s tím nejvíce smiřuje? Že já nepotřebuji je, což je ohromný výdobytek současného systému. Může dojít k tomu, že oni budou potřebovat mě. To je ohromně dobrý pocit.

MS: *Když tam hovoříme o tomto resortu, položil jste si otázku, zdali by nebylo špatné, pokud by ministerstvo zdravotnictví prošlo velkou redukcí, ba by zmizelo z mapy úřadů?*

VIB: Mizet z mapy by asi nemělo, protože se někdo musí trochu starat o základní běh. Osobně si myslím, že štíhlejší ministerstvo by bylo ideální. To se netýká pouze zdravotnictví. To je ve všem. Vždyť máme tak přebujelý aparát. To je naše rakousko – uherské dědictví. Máme rádi úředníky.

MS: *Také hodně od toho státu žádáme a následně na ten stát také nadáváme.*

VIB: V tom s vámi souhlasím. Zvolili jsme si jej. Je pořád lepší, než když tam seděl Husák. To mě s tím smiřuje neuvěřitelným způsobem.

MS: *Alespoň je živo ... Když se člověku něco nelíbí, tak to může říci, ...*

VIB: ... může se snažit něco udělat. V mezivolebním období je síla relativně malá, zvláště když establišment nevládní organizace a jednotlivce nemá rád. Je to logické. Jako komunisté neměli rádi církev, protože to byl úhlavní ideologický nepřítel, tak vládnoucí establišment nebude mít rád nevládní organizace. Například proto Janeček ať je sebevětší génius, nemá šanci.

MS: *Lze soudit, že v politice musí člověk někdy hodně zastírat a ten, kdo říká jasné věci, je eliminován.*

VIB: Politika je o ustupování. Ale znovu, v této oblasti jsem amatér. Možná se tam občas vyskytne někdo s ideály a bojovník. Ale myslím si, že ho systém rychle semele a přetaví v to, co běžně vidíme.

... Omyl ...

MS: *Dobrá, na závěr našeho dialogu bych se zeptal na pár skutečností. Jaký největší omyl byste zmínil v oblasti společnosti a hospodářství během transformačního procesu?*

VIB: Dostal jste mě. Tuto otázku jsem nečekal. Obecně omyly vznikaly na počátku. Byly nevyhnutelné. Bylo několik omylů, které asi patřily k věci, které jsme nedomysleli v rámci nadšení z konce komunismu. Nevím, zdali privatizace těmi zvolenými cestami, byla omyl či ne. Nezákaz komunistické strany byl hrubý omyl. Důraz na peníze a pouze osamělý hlas po morálních hodnotách byl omyl.

MS: *Šlo se tou ...*

VIB: ... cestou, a nakonec to svůj účel splnilo. Když bychom měli vypíchnout jednu věc, tak bych řekl, že to bylo Klausovo prohlášení, že peníze nesmrdí ... Pamatujete?

MS: *Ano, on pouze říkal, že se špatně rozlišují špinavé a čisté peníze.*

VIB: To byl bohužel tragický vzkaz do společnosti, která byla tehdy nadšená a ochotna něco obětovat ...

MS: *Implicitně řečeno, nedobré chování je povoleno.*

VIB: Ano, něco v tomto duchu. Poté to, že opravdu i zásluhou tohoto výroku, jsme vše začali redukovat na peníze.

MS: *Materialismus v praxi.*

VIB: Rezignovali jsme na takové hodnoty, které jsou na západ od našich hranic běžné.

MS: *Jako je slušnost, ...*

VIB: ... tolerance, ale i solidarita. Na vše, co je v západní Evropě normální, tak na to jsme rezignovali v tom ohromném přerozdělování peněz.

MS: *Jak vidíte budoucnost této země? Jsme součástí Evropské unie, svět je globalizovaný.*

VIB: V dlouhodobé perspektivě bych nebyl optimistou, protože přijde nějaká jednodušší civilizace, která tu naši zruší.

MS: *Za to si můžeme ...*

VIB: ... sami. Zásluhou solidarity a socialismu v Evropě. My pochopitelně ztrácíme náskok, který jsme měli po všech stránkách, a budeme jej ztrácet dál ve prospěch těch, kteří se budou chovat agresivněji ekonomicky i politicky jako Čína, Brazílie, Indie. Samozřejmě, že v tom je i ohromné nebezpečí z islámského světa. To je bez debat. V krátkodobé perspektivě bych byl celkem optimistický a je věc, která mě Unii velmi smiřuje. To je to, že její základ utvářejí staré západní země. Nemoc, když nedokážete vyléčit, což je v našem případě absence morálky, korupce ... Když toto nedokážete vyřešit sám, tak si najdete pomoc a v tom by nám Unie mohla pomoci. Takto bych ji viděl jako našeho léčitele...

MS: *Děkuji Vám za Vaše názory.*

P.S⁶:

MS: *Jak jste se osobně účastnila obnovy demokracie a kapitalismu?*

VIB: Na to jsem neměl čas, příliš mne baví medicína.

MS: *Účastnila jste se kupónové privatizace, jakožto velké příležitosti obnovy kapitalismu?*

VIB: *Účastnil, ale ne jako obnovy kapitalismu, ale jako možnosti získat nějaké peníze. Což se mi i povedlo. V drobných.*

MS: *Co jste říkal na rozdělení Československa na dvě samostatné republiky? Nezpůsobilo nakonec rozdělení eliminaci slovenského nacionalismu, což vedlo k lepší spolupráci v rámci Visegrádského společenství a také opětovného setkání obou zemí v Evropské unii?*

VIB: Ve své době mi rozdělení připadalo absurdní, pak jsem se brzy smířil a dnes si myslím, že bylo správné pro obě země.

Dialog o transformaci s Milanem Zeleným^{7,8}

MS: *Co pro vás znamená rok 1989? Jaké naděje jste do něj vkládal jako exulant? Jak se případně naplnily?*

⁶ Každý dle svých preferencí

⁷ Milan Zelený *1942 Český ekonom žijící v USA, profesor Fordham University, New York. Z knih: Československo očima exilového ekonoma (1990), Ještě je čas: obávám se o osud této země (1991), Cesty k úspěchu: Trvalé hodnoty soustavy Baťa (2005), Human Systems Management (2005). Dále: Hledání vlastní cesty, Všechno bude jinak, To vám byl divný svět, a hlavně Neučte se z vlastních chyb.

⁸ Dialog byl natočen odpoledne ve čtvrtek 6. června 2013 na pražském Výstavišti v Goja Music Hall, při konferenci manažerů společnosti Motiv P.

MZ: V každém případě to pro mě, jako pro exulanta, byla úžasná příležitost a také jsem se na to tak díval. Samozřejmě jsem se snažil přispět k naplnění té ohromující příležitosti. Když jsem se ale vrátil, zjistil jsem, že tato příležitost je Čechy vnímána zcela jinak, různými způsoby a k různým cílům.

MS: *Viděl jste to tak, že se opět Československo stane součástí Západu?*

MZ: To jsem před příletem považoval za samozřejmost. Spíše jsem se domníval, že navážeme na naše nejlepší podnikatelské tradice. Tím mám na mysli bratry Bati, Škodu, atp. Já jim říkám národní kapitalisté ...

MS: *Jistě jsou tam asi i zakladatelé ČKD ...*

MZ: Ano, je to třída národních kapitalistů, kterou jsem chtěl obnovit. K tomu bylo důležité, aby kapitál, který zde od komunistů ještě zbyl, byl nějakým způsobem uchován pro národní vrstvy. Tam jsme se rozešli, neboť představitelé tzv. transformace se dívali na proces z jiného pohledu a na kapitál už zcela nepochopitelně.

... Komunismus ...

MS: *Nyní bych položil abstraktnější otázku. Jak se vyrovnáváte s termínem ideologie. Dvacáté století jím bylo nasyceno. Soudíte, že pomáhá lidem k orientaci ve společenském prostoru?*

MZ: Ne. Ideologie je berlička, mapa či návod pro nemyslicí. Kdo nemá svůj vlastní názor, tak se přiklání k té či oné ideologii. Ideologie, tak jako dogmatická víra, je metlou lidstva: omezuje sebevědomí, spoléhání na sebe sama, sebeurčení a hlavně tvorbu vlastního, individuálního úsudku, což je podstatou demokracie. Vidíte sám, jak v ČR tápou a škodí vyznači levice nebo pravice, lepící se na své omezené ideologie a podřizující vlastní názor pochybnému kolektivismu ideologického myšlení. Poznáte je podle strojového omílání myšlenkových klišé a popírání zdravého rozumu; jde o novodobé „robomyšlení“. Společnost potřebuje lidi s individuálním „Weltanschauung“, ne Čapkovy roboty.

MS: *Jak jste vnímal komunistickou ideologii, která naší zemi existovala 41 let? Co pro vás znamenala?*

MZ: Jak jsem ji vnímal? Pohlížel jsem na ni jako na ideologii, která vůbec nevychází z reálných podmínek, hodnot a chování člověka. Je ideologií, která si vymyslela systém, a podle něj bude měnit své okolí a chování člověka. Nelišila se příliš od současných ideologií. Vždy jsem vnímal lidské chování jako autonomní a vyplývající z přirozených záměrů jedince. Vždy jsem byl zastáncem svobodného trhu a kapitalismu. Pro mě ideologie neměla zvláštní hodnotu. Snad jen, že jsem se naučil rusky. To se mi později dokonce i hodilo.

MS: *Někteří lidé mohli minulý režim vnímat jako zmar. Souhlasíte s tím?*

MZ: Převážně to byl zmar hodnot, zmar v chápání lidských potřeb a zmar lidského úsilí. V žádném případě to nebyl zmar fyzických manifestací. Naopak, zůstaly zde funkční podniky a funkční zemědělské systémy. Zůstala zde spousta věcí, zůstal zde kapitál, s nímž dalo něco dělat. *Made in Czechoslovakia* byla silnější značka než cokoli současného. Zmar vidím v psychologickém a hodnotovém systému. Že lidé umějí postavit loď nebo cukrovar, že zde zůstaly podniky či družstva, to se nedá upřít. Zkrátka, není to zmar celoplošný. V historii nic takového neexistuje: aby „přežil“

systém, jenž by vše předchozí rozbil a zničil – a lidé jej pak nadále používali. Bez historické kontinuity není života. Komunismus toho byl zářným příkladem.

MS: *Kuba, Severní Korea ...*

MZ: Jen potvrzují tato pravidla. Skutečnost je taková, že existují statky v Severní Koreji, které Jižní Korea velmi ráda využívá. Pro mě by bylo nepochopitelné, kdyby existoval systém, který by mařil nejen hodnoty a potřeby, ale i fyzické manifestace daných úsilí. Nic takového jsem si neuměl představit. Ale v Česku se to skutečně stalo, v míře předtím nevídané. Budeme za to platit po celé generace.

MS: *Předpokládali jste, že komunistický režim respektive socialistický režim časem padne?*

MZ: Osobně jsem to nepředpokládal. V té době jsem byl v exilu. Do roku 1985 jsem si nebyl jistý, že dojde k jeho pádu. Zkrátka, uměl jsem si představit, že to může pokračovat, obzvláště díky chování lidí. Po roce 1985 mi ale bylo celkem jasné, že k jeho pádu dojde, díky externím vlivům. Systém sám sebe vyšachoval právě tím, že nebyl schopen reagovat na měnící se potřeby a hodnoty lidí.

MS: *Nesmíme opomenout skutečnost, že Michal Gorbačov měl zájem jej reformovat.*

MZ: Ano, ale to byl spíše zájem politicko-slovní. Chtěl Rusy odnaučit pití alkoholu, které pak vedlo ke zničení velmi vzácných vinic. Jsou to všechno nesmyslné politické kroky společenského inženýra. Mohl mít nějaký zájem, ale nevěděl, jak na to. Neznal pojem svobodného trhu, tak jako jej neznali ani jeho čeští nohsledi. Stát o všem rozhodoval, a v ČR rozhoduje dodnes; sám posuďte s jakým úspěchem. V ČR se dnes točí vše kolem státu, vlády, politických stran a pochybných ideologií levice a pravice. Autonomní regiony, lokality a jedinci neexistují – jsou to již vyhynulé druhy, à la Baťové a jejich Zlín...

MS: *Lze ve zpětném pohledu říci, že komunismus byl velkým experimentem společenského inženýrství?*

MZ: Ano, byl experimentem. Kdybyste tomu nevytvořil ideologicko – politickou podstatu, spontánně by nikdy nevznikl. V kapitalismu nemusíte plánovat nic: když necháte lidi dělat, co chtějí, „vymyslí“ si kapitalismus, vymyslí svobodný trh. Slovo kapitalismus má dnes úplně jinou konotaci. Teprve lidští myslitelé koumají a vymyslí, co není přirozené. Dnešní EU je toho zářným příkladem. Následně, v naivní víře, že politici jsou chytřejší než příroda, se to snaží prosadit. Zatím to vždy a vše skončilo fiaskem.

MS: *Lidé, kteří se snažili vytvořit odlišný systém, se domnívali, že je to kapitalismus, který vede k odcizení člověka. Též zde vzniká kumulace kapitálu a lidé jsou vykořisťováni.*

MZ: To je marxismus. Tvůrci koncepce se dívali na kapitalismus jako na protiváhu komunismu či socialismu. Ve skutečnosti tomu tak není. Kapitalismus by byl protiváhou, kdyby byl umělým systémem, kdyby jej vytvořila jistá skupina ideologů. Kapitalismus však žádná skupina ideologů nevytvořila. Lidstvo vždy, když se zabývá ideologií, sklouzne do systému svobodného trhu. V tom smyslu nemá význam je porovnávat, protože jde o nespočetné veličiny. Jen si uvědomte, jak kapitalismus vznikl v době industrializace. Byly tam obrovské posuny a celá řada lidí z venkova, ze zemědělství přecházela do průmyslu. Neměli ani schopnosti, ani vzdělání, ani vlastnosti. Nutně byli

vykořistění v tom smyslu, že podnikatelé jim nemohli platit jako expertům, nebo fachmanům. Zkrátka kapitalismus v přelomových, transformačních fázích má vždy tento aspekt. Nakonec se ukáže, že se z toho vždy dostane. Kapitalismus dokáže zajistit poměrně vysokou úroveň pro střední třídu, což socialismus nebyl. Pochopili to i Číňané. Každý se na to dívá z jiného úhlu. Češi touží po socialismu, Číňané po kapitalismu. Osobně s tímto problémem nemám. Umím si představit, že aspekty vykořisťování se dají ideologicky využít, jako toho využil Marx. Na druhé straně, Adam Smith se zabýval stejným problémem. Spatřoval jej jako dočasný jev. Viděl sílu svobodného trhu, tedy tu sílu, která dokáže uspokojovat lidské potřeby tam, kde stát nebo diktatura toho schopny nejsou. V této oblasti jsem neměl pochybnosti.

... Kapitalismus a jeho obnova ...

MS: *Při pádu režimů ve východním bloku jste byl přesvědčen, že dojde k obnovení volného trhu, kapitalismu ...*

MZ: Raději bych říkal, že dojde k obnově svobodného trhu. Volný trh znamená, že si člověk může dělat, co chce. Svobodný trh znamená, že musíte zajistit a ne narušit svobodu druhého. Kdybych to měl říci zkratkou, volný trh znamená, že můžete vzít kohokoliv po hlavě, lhát mu, nebo jej manipulovat. Svobodný trh znamená, že jeho svoboda nesmí být ohrožena. To proto, že základním principem svobodného trhu je, že v transakci obě strany musí mít benefit. Je to velmi prosté. Když nějaká kultura dovolí, aby se legálně dalo lhát, podvádět, používat ve smlouvách drobného tisku, manipulovat důchodce, tak jde o přímé narušení a deformaci svobodného trhu. Z liberálního hlediska je to trh volný. To znamená, že je přítomen princip „caveat emptor.“ Spotřebitel, zákazník se musí starat sám o sebe. S tím však nesouhlasím. Jsem přesvědčen, že svobodný trh musí být regulován právě proto, aby zajistil svobodu. Jinými slovy, abyste byl ochráněn před tím, že vám někdo dá jed do jídla, nebo jedovaté barvy na dětské hračky. To je zajištění svobody. Volný trh dovoluje a přesouvá odpovědnost z výrobce a poskytovatele na zákazníka. To však považuji za nesprávné.

... Washingtonský konsensus ...

MS: *Rád bych se zeptal, jak jste se díval či zpětně díváte na Washingtonský konsensus? Byl zpětně doporučován mezinárodními institucemi. Československá vláda je v rámci svých transformačních opatření realizovala.*

MZ: Musím se přiznat, že jsem nikdy tento výraz neslyšel, a proto mi, prosím, řekněte, co je Washingtonský konsensus ...

MS: *Byl navržen experty ministerstva financí Spojených států a Mezinárodním měnovým fondem. Je vytvořen na základě liberalizace, deregulace, privatizace, rozumného rozpočtového hospodaření.*

MZ: Nevěděl jsem, že se tomu říká Washingtonský konsensus. Byl a je to Mezinárodní měnový fond, který prosazoval určitou formu volného trhu a nechápal nutnost svobodného trhu.

MS: *Myslíte si, že to navrhli lidé, kteří byli vzdáleni dobré praxi a realitě? Tážu se proto, že koncept sám byl doporučen pro země Latinské Ameriky, které trpěly makroekonomickou nerovnováhou.*

MZ: Byl doporučen celé řadě zemí, které se snažily transformovat z diktátorského nebo komunistického systému. Pouze říkám, že představa těchto institucí byla poměrně omezená, naivní.

Trh chápaly jako trh volný a nikoliv jako trh svobodný. Základním principem nebyla svoboda spotřebitele, svoboda účastníků na trhu, ale svoboda poskytovatele. To znamená výrobce. To narušuje princip, že obě strany mají mít z transakce benefit. Navíc je v tom ještě „výhoda“ politického ideologa-manipulátora, který nakonec udusí obě strany svobodného trhu.

MS: *Jinými slovy, Washingtonský konsensus byl „šit“ na míru korporací a nebral ohled na spotřebitele.*

MZ: Nebylo to úmyslné. Lidé z MMF, kteří psali tento konsensus, takhle trh chápali. Nedošlo k lidskému spiknutí. Důvod byl v nepochopení, že obě strany musí mít benefit, že musí ochránit svobodu. Problém je, že neměli nadhled nad tržním systémem. Jinými slovy, oni se do něj narodili a fungovali v něm celý svůj život.

MS: *Měli to v srdci, v mysli.*

MZ: Ne snad v srdci, ale měli to ve způsobu jednání. Svým studentům dávám často toto přirovnání. Je to jako, když je ryba ve vodě, tak ji nezajímá podstata vody. Ji zajímá, že když pohne ploutví určitým směrem, dostane se do určitého pohybu. Takto lidé v USA chápou trh. Je nezajímá, jaké jsou hlavní principy trhu. Pouze vědí, že když udělají toto, budou mít tuto možnost, když to udělají jinak, ta možnost se ztratí. Jinými slovy, lidé z kapitalistických zemí se umí pohybovat ve vodě, ale nemají vrozenou nutnost se nad trhem „zamýšlet“ – jako se ryba nemusí zamýšlet nad tím, co je voda. To ji nezajímá. Lidé, kteří přicházejí zvenčí, toto narušují: nemají tuto schopnost vžitou, protože se v systému nenarodili. Je zajímavá, proč to funguje, jak to funguje a zdali je to správná funkce? Došel jsem k názoru, že v pohledu tehdejšího MMF, v němž dominovali lidé z volných trhů, chybí pochopení základního principu: tj. že obě strany musí mít z uskutečněných transakcí benefit. Tvůrci koncepce MMF se vůbec nezabývali tím, že si lidé budou muset dávat větší pozor, nebo že se objeví celá řada lumpů-ideologů, kteří budou lidi okrádat. Tak se též stalo.

... Blahobyť, bohatství ...

MS: *Akumulací benefitů vzniká bohatství. Jak jste vnímal postupné dohánění západního světa naší republikou?*

MZ: Bylo to pouze heslo. Žádné dohánění se nekonalo. Dohánění se nedá vyhlásit na ministerstvu. Dohánění je otázkou mikroekonomickou, ne makroekonomickou. To znamená, jak se organizují podniky, jak je řídím a vedu. Není to makroekonomický koncept, který si vymyslí nějaký ideolog strany, který řekne: „Dohnat a předejhnat.“ V tomto světě jsem žil. Slyšel jsem mnohokrát „dohnat a předejhnat“. Bylo mi to k smíchu. Tento směr propagoval Chruščov, že v našich životech doženeme a předeženeme, a proto mě velmi deprimovalo, když se v půli devadesátých let objevila tzv. Lisabonská strategie. Bylo tam dohnat a předejhnat Ameriku. Z mého pohledu je to strategie velmi špatná. Jinými slovy dohnat a předejhnat je pouze politické heslo, nemá náplň. Česká republika je toho důkazem, nic jsme nedohnali.

MS: *Ekonomové vám řeknou, že výstup hospodářství je dramaticky jiný, orientován na Západ. Můžeme snad vidět posun.*

MZ: Jsem ekonom, tak nevím, co mi mohou říci. Posun přece neznamená dohnání. Posun je pouze posunem. Jistěže můžeme v ČR posun vidět. Na druhou stranu mi řekněte, co jsme dohnali, či koho jsme dohnali. Byli jsme na prvním místě ve střední Evropě. Dnes se již držíme jen zuby nehty. Již i to

ztrácíme. Nic jsme nedohnali. Na nic si nemohu vzpomenout. Přešli jsme na jiný systém, ale neuměli jsme jej využít. Když jsem se vrátil v roce 1990, očekával jsem, že se velmi aktivně začneme zajímat o Baťův systém řízení a že se budeme učit podnikat – jako národní kapitalisté za první republiky, kteří udělali z Čech, v rámci Rakouska – Uherska, jednu z nejvyvinutějších zemí v Evropě. Zájem ze strany zdejších lidí nebyl vůbec žádný. S Baťou jsem neuspěl. Nikdo s tím nechtěl nic mít. Češi chtěli opisovat americké moderní systémy a podle toho to také dopadlo.

... Ignorance Bati a jiných ...

MS: *Čím si to vysvětlujete?*

MZ: Zaprvé, zdejší lidé neznali historii, nikdo ji nestudoval. Když se lidé jistě věci nenaučí ve škole, jako když to neexistuje. Ve své historii máme a stále vystřihujeme velké díry. Jelikož o Baťovi 41 let nikdo neučil, lidé o něm nevědí. Jediné, co jim zůstalo v hlavě, byla úvaha, že když je to 50 let staré, tak je to nefunkční. Bylo to pro mne velké zklamání. Jsem přesvědčen, že dnes ztrácíme z hlediska konkurenceschopnosti. Všechny kapitálové statky jsme prodali, v převážné většině do zahraničních rukou. Nemáme vlastní hospodářství; vlastně poskytujeme montážní služby za úplatek.

MS: *Jste montovnou Evropy.*

MZ: Nejen to, poskytujeme i skladovací služby. Nutno říci, že za služby jsme placeni. Největší trapas je v oblasti montování automobilů. Ty jdou přes hranice a započítáváme si je jako export. Uvádíme plnou hodnotu automobilu. Dostaneme však z hodnoty automobilu asi jen 15 procent za své pochybné služby, které dnes může dělat kdokoli.

MS: *Utváří se fikce prosperity hospodářství či lépe zahraničních ekonomických vztahů.*

MZ: To je asi opravdu jen fikce podle Viewegha. Vůbec nejsme exportní ekonomika, neboť jediné, co exportujeme, jsou služby, které jsou externě objednávány zahraničními vlastníky. Jakmile vzroste hodnota pracovní síly v podnicích, které poskytují outsourcované služby, zahraniční investoři odejdou. Dnes vyrábějí škodovky i Číňani – Němcům je to jedno. Říkám tomu efekt cirkusu Humberto. Když cirkus opustí svoji kotlinku, najednou vše spadne, všichni jsou zadluženi, jelikož si mysleli, že tenhle Humberto nikdy neodejde.

MS: *Zvýší se nezaměstnanost, ...*

MZ: Samozřejmě, vzroste.

... Demokracie ...

MS: *Hovořili jsme o tržním řádu, ale bylo by vhodné se zeptat, jak jste vnímal otázku obnovení demokracie? Je to systém, který jsme měli za První republiky, třebaže nebyl úplně dokonalý.*

MZ: To je podobné. Hned v roce 1989 jsem po svém příjezdu začal mluvit o tom, že očekávám – a skutečně vnitřně jsem očekával – že zavedeme přímou demokracii, protože k tomu máme příležitost. Namísto toho jsme se vrátili k demokracii dvacátých let, jež byla účelově partajní, neboť tehdy nechtěli, aby byl prezident ohrožován. Znovuzvolení prezidentů byla stranickou záležitostí. Trvalo nám od roku 1918 až do roku 2012, než jsme se dostali k přímé demokracii ve volbě prezidenta. I to zde selhalo, protože jsme opět privilegovali partaje. Jejich kandidáti tak měli mnohem výhodnější

pozici než ostatní. Očekával jsem, že bude větší podpora přímé demokracie. Zde došlo k velkému zklamání, protože namísto toho, abychom skutečně vytvořili něco pro nové století, došlo k návratu až do roku 1920, tj. do dob Rakouska-Uherska. Převzali jsme jejich zákony a nyní to musíme vše napravovat, neboť lidé, kteří dělali ústavu, byli tak líní, že pouze opsali ústavu z První republiky. Nedopadne to dobře: strany a jejich kmotři jsou jen korupce a korupce je konec civilizované společnosti. Předefinovat význam slov korupce nebo úplatek je znakem nadcházející dekadence.

MS: *Nějaká východiska zde byla ...*

MZ: Dobrá, ale i v tom jsem byl zklamán. To proto, že demokracie unikla do stranických systémů. Nyní je to tak rozbuřené, zakotvené, že následkem nutně musí být korupce, chaos a skandály.

MS: *Pokud chcete mít přímou demokracii, měl byste mít aktivního, slušného člověka, jenž dokáže říci pravé věci, v pravý čas.*

... Degenerace demokracie ...

MZ: Jak však může něco říci, když k tomu nemá žádnou příležitost? Jestliže je zde partajnická společnost, která nikomu mimo své sféry kandidovat nedovoluje ... dokonce i jako nestraník, jako nezávislý, se musíte propojit s nějakou stranou. Jinak jste klaun, který sbírá podpisy pro ministerstvo vnitra. Na toto téma nemá cenu se bavit. Jednoduše to neexistuje. Strany dominují, tečka. Uvědomělý, aktivní, kvalifikovaný člověk se nemůže „vynořit“. Jako kdybyste očekával, že z hnojiště a močůvky se vám najednou vynoří krásný pták ohnivák.

MS: *Přesto je zde spousta iniciativ.*

MZ: Co ty dokazují?

MS: *Snaží se upozornit na důležitá témata. Proti korupci, za rekonstrukci státu ...*

MZ: K čemu to vše je? Pokud nesáhnete na stranický systém, je to čůrání proti větru. Jednoduše to nemá smysl. Musíte si uvědomit, co je příčinou. Ta musí mít nějakou formu. Nestačí jen říci, že „budeme proti korupci“. Systém sám korupci generuje. Jestliže budete proti korupci, je vám to k ničemu. Například zavřete Ratha a podobné. Pak se proberete a bude jich tam dvojnásobek. Poté je opět pozavíráte ... Nepřetržitý skandál sice živí média, ale přímo ničí životy lidí a jejich motivaci.

MS: *... a stále se divíte, že se s korupcí nedaří bojovat.*

MZ: Ničemu se nedivím. Bojovníci proti korupci jsou totiž ti nejvíce zkorumpovaní. I „protikorupční“ vláda existuje pouze na základě korupce a úplateků. Nemohu za to, že tomu občané ani media nerozumějí. Není to v lidech, ale v systému, který jim říká: „Nebud' hloupý, zde máš své možnosti. Kdybys je náhodou nechtěl využít, budeš eliminován.“ Takový člověk bude z politiky eliminován. Kolik lidí muselo odejít z politiky, ne proto, že byli zkorumpovaní, ale kvůli tomu, že odmítli být zkorumpovaní. Tím jsou nebezpeční. Skuteční podnikatelé jsou z politiky všichni pryč; zbývají již jen „podnikátelja“.

MS: *Pochopitelně. Stačí se podívat, jací lidé v politice byli v devadesátých letech a jací tam jsou nyní.*

MZ: Ano, stále stejná „sebranka“. Naší největší bolestí je, že neumíme rozpoznat příčinu od následku. Pokud toto neumíme rozlišit, budeme se dívat na následek, což je korupce, ale nazveme jej příčinou.

Budeme bojovat proti korupci v domněnání, že když lidi pochyťáme, pozavíráme, bude klid. Toto je největší chyba, kterou můžeme udělat. Největší zájem na tomto přístupu mají právě ti nejvíce zkorumpovaní. Vyřvát proti korupci je znakem korupčníka, na jakékoliv úrovni. To jsou ti největší bojovníci proti korupci, protože vědí, že na to Češi nazírají tak, že nedáme do pořádku systém, ale že pochyťáme jen pár lidí, třeba počínaje premiérem. Jediné, co si myslí, je: „Bacha, dejte lepší pozor, ať vás nechyťí“.

... Pryč s demokracií ...

MS: *Pokud je problém s demokracií, lidé si mohou říci, že nejlepší cestou k nápravě chyb demokracie je její „zrušení“ a nahrazení autoritářským systémem.*

MZ: To je hloupost. Co v České republice máme, není demokracie. Musíte se na to podívat správným způsobem. Soudím, že je to podobné, jako bychom řekli, že je nutné zrušit kapitalismus. Co dnes zde vidíme, přece není žádný kapitalismus. Není to svobodný trh. Je to trh, který je manipulován státem a deformován do té míry, že již nevysílá spolehlivé signály. Vůbec nevíme, co je hodnota zboží, co je hodnota peněz, jelikož držíme úrokové míry na nule. Vše je zde zdeformováno a pak se objeví lidé, kteří jsou naivní, kteří se nevzdělávají a řeknou, že kapitalismus se přežil. To je přece úplný nesmysl. Kapitalismus byl zdeformován státními intervencemi a státem i zničen. Možná se v některých kulturách ani nevzpamatuje. Amerika se z toho určitě nevzpamatuje, ale jestli se z toho vzpamatuje Česká republika, to nevíme. Jsme malou zemí a zde dostal svobodný trh nevidaný „nářez.“ Dokonce i Ústavní soud povolil užívání drobného tisku ve smlouvách. Nač je vám ten drobný tisk? Aby to nikdo nečetl? Je to lhaní, podvádění a manipulace. Když tohle schválí Ústavní soud, má to nedozírné následky a daná kultura prostě nemá šanci.

MS: *Přesně. Na tom se nedá budovat kvalitní demokracie a prosperita.*

MZ: Pochopitelně, že ne.

... Hodnoty ...

MS: *Rád bych se zeptal, jaké hodnoty podporují společenský a hospodářský řád? Lidé v první řadě usilovali o to, být svobodní.*

MZ: Ano, ale musíte vědět, co svoboda je.

MS: *Existence v řádu a odpovědnosti. Sam von Hayek říká, že je to možnost využití znalostí, informací ve společnosti.*

MZ: Von Hayeka jsem znal, dokonce osobně, ale to, co citujete, není úplně správné. Hayek nikdy nemluvil o informacích a vždy jen o znalostech. Svoboda znamená, že váš vstup do jakékoliv transakce vás ochrání před okradením nebo před újmou. To znamená, že jste-li ochráněn před újmou, pak se můžete cítit svobodný. Když jedu do cizí země a v hotelu mi řeknou: „Prosím vás, v noci nechodte ven, toulají se tam všelijaká individua“, pak musím tedy já být nesvobodný, a ta individua jsou svobodná. Toto však není moje svoboda. Svoboda není stav, kdy si člověk může dělat, co chce, ale stav, kdy vám nebude děláno, co chtějí ostatní. Jestliže jednou hodnotou je svoboda, tak se v naší kultuře musí ujasnit, co svoboda je. Jestliže žádný student, žádný žák neví, co je svoboda, pak je to těžké; není se o čem bavit.

MS: *Domníváte se, že po roce 1989 bylo toto slovo vyprázdněno?*

MZ: Bylo, stejně jako všechna podobná „slova“. Svobodný trh byl transformován na trh volný. Pravda byla změněna na to, co říká strana ... Zkrátka, vše bylo vyprázdněno a zbaveno obsahu. Lépe řečeno, nebylo to ani tak vyprázdněné, ale spíše nenaplněné - jelikož prázdné to bylo již před tím. Nám se to nepodařilo naplnit čímkoliv hodnotným, ani v ekonomice, politice, podnikání či kultuře.

MS: *Příležitost zde byla.*

MZ: Je to přesně to, o čem hovořím. Příležitost byla - a byla úžasná. Pouze to chtělo, abychom nekopírovali rok 1920, ale reflektovali naši současnou situaci, abychom si udělali na základě svých zkušeností strategii vlastní, pro 21. století. To se však nestalo.

MS: *Mnohdy jsme slepě přijali to, co nám říkali lidé z mezinárodních institucí.*

MZ: Ano, ale říkali nám to v dobrém, naivním úmyslu, jelikož neznali naše reálie. Měli jsme říci: „To, co říkáte je pěkné, ale my víme své.“ Nevěděli jsme, nepřemýšleli jsme.

MS: *Volba zde byla ...*

MZ: Máme zde tradici Bati a víme, co je svoboda. Měli bychom to vědět, protože jsme pak 40 let žili v nesvobodě. Proti Američanům jsme měli úžasnou výhodu. Jak se ukázalo, za těch čtyřicet let jsme se nepoučili – a nenaučili NIC. Jen toho děláme více, dravěji a považujeme to za „normální“.

MS: *Jak se chcete poučit z dějin? Již Hegel říká: „Největší poučení z dějin je, že se lidé nepoučili.“ Ano, jistě je to škoda.*

MZ: Nepoučili jsme se, protože jsme vlastně vpravili staré návyky do nového systému. Ten byl zpracován v takové formě, která to umožňovala. To znamená, že jsme si „vytvořili“ volný trh. Naši lumpové, zloději, podvodníci a politici vyloženě rozkvetli ...

MS: *Lidem jako panu Koženému, Soudkovi byla dána zelená ...*

MZ: Mnozí to nedělali úmyslně. Zde byla chybou neschopnost pochopit nové prostředí. Bylo to tím, že jsme se nenarodili do svobodného trhu a tím, že jsme neměli ani možnost v zahraničí načerpat minimální poznání. Z komunismu jsme vlétli přímo do kapitalismu, bez minimální změny či pochopení.

MS: *Dá se říci, že u nás podoba kapitalismu má podobu konzumerismu.*

MZ: Tak se to prodávalo. Lidé, když začínají kupovat s určitým rozmyslem a jdou za levnějším, pak se říká, že se chovají tržně. To je však tragický omyl. Takhle jednoduše se můžete chovat i v diktatuře...

MS: *Dobrá, pokud se vrátíme k úvodní otázce, jaké další hodnoty jsou, kromě svobody, kapitalismu a demokracie, pro udržení systému důležité? Spravedlnost ...*

MZ: Spravedlnost určitě. Ale spravedlnost nepluje na obláčku. Je součástí institucí, které spravedlnost chrání, anebo nechrání. Jestliže ale chrání podvody a lež, jako ten „drobný tisk“ ve smlouvách, tak se o žádné spravedlnosti mluvit nedá. Je toho víc, kamkoliv se podíváte. Ochrana občana, spotřebitele a uživatele je minimální a spravedlnost dostává na frak.

... Transformace ...

MS: *Pokročme dále. Reforma hospodářství u nás byla prováděna v pseudoliberalním hávu nepochopené rakouské ekonomické školy, a tak makroekonomická politika byla dělána v duchu keynesianistů a monetaristů Friedmanova typu.*

MZ: Friedman a von Hayek jsou nebe a dudy.

MS: *Bylo to však spojováno.*

MZ: Souhlasíte, že tyto školy jsou odlišné? Friedman byl intervencionista, který byl pro zásahy státu do ekonomiky a chtěl regulovat množství peněz v oběhu. Toto jde přímo a radikálně proti Hayekovi. Ten byl zastáncem svobodného trhu, kdežto Friedman ne; ten byl zastáncem volného trhu financí, ne reálných produktů a služeb.

MS: *Inu, v ideovém počátku jde o jedno velké nedorozumění ...*

MZ: O Friedmanovi (původem Rus) něco vím, jelikož jsem jej musel v Americe studovat, dokonce jsem se s ním setkal. Friedman začínal jako mikroekonom. Jeho mikroekonomické práce jsou velmi dobré. Do dnešních dnů je čtu a učím se z nich. Jakmile však sklouzl do makroekonomie, přišel s „idiotickou“ myšlenkou že Stát měl za Velké deprese tisknout více peněz. Poté to převedl do formule a říkal: „Nominální peněžní zásoba by měla růst o 3 procenta ročně.“ Bylo to vše, co udělal pro svobodný trh a kapitalismus. Zkrátka, tyto jeho úvahy byly výrazně proti von Hayekovi, který byl proti intervencím státu, proti manipulaci finančních trhů. Friedman a Keynes jsou dvě strany stejné – a stejně znehodnocené mince.

Friedman přenesl svobodný trh, který v oblasti produktů a služeb chápal poměrně správně, do finančních trhů. Ptáme-li se, co udělal, můžeme říci, že vytvořil volné trhy pro finanční machinace. Tím, aniž by chtěl, podpořil spekulace a neproduktivnost finančního sektoru, což nakonec vyústilo v dnešní krizi. I v ČR se věci jako toto děly a dějí. Na VŠE se tato nefunkčnost, myslím, učí dodnes. Myslím, že to nebyl žádný úmysl, protože bych lidem, kteří prováděli českou „transformaci“, přičítal velkou inteligenci. Zkrátka obě dvě „strategie“ smíchali do jednoho Eintopfu, aniž by rozuměli jednotlivým komponentám.

... Neviditelná ruka trhu ...

MZ: Pamatuji si, tohle zaklínadlo „neviditelná ruka trhu“. V celé práci Adama Smithe je to zmíněno jen jednou, zcela okrajově, a z hlediska individuálního účastníka trhu.

MS: *Bohužel tento termín byl vysmíván.*

MZ: Bylo to zaklínadlo, kterým se všichni řídili, přitom Adam Smith je použil pouze bokem a lidé provádějící transformaci se té větičky chytli. Nahradili neviditelnou ruku trhu až příliš viditelnou rukou Státu.

MS: *Nepochopení v teorii vede k nepochopení v praxi a v konečném důsledku ke ztrátám.*

MZ: Ano, ale bylo to způsobeno tím, že vzdělání na VŠE bylo velmi plytké. To znamená, že se chytali jednoduchých formulací, které se najdou v každé učebnici. Když někdo řekl: „Neviditelná ruka trhu“

tak to prostě opakovali. Fakt, že Friedman byl státní intervencionista, jim úplně unikl. Do dnešních dnů ho považují za zastánce svobodných trhů, i když jen spekulálně finančních.

MS: *Friedman napsal mnohá pojednání o svobodě jako je Kapitalismus a svoboda, Svoboda volby ... Proč by jej někdo při ledabylém čtení nemohl považovat za zastánce svobodného pojetí společnosti?*

MZ: Ano, píše o svobodě. Již jsem řekl, že svoboda má dvě různé interpretace. Je to svoboda činit anebo svoboda neškodit. Friedman, jako Rus, chtěl svobodu činit, ne svobodu chránit. Myslím, že mnohem důležitější je svoboda, aby člověk nebyl poškozen.

... Kroky transformace ...

MS: *Ve vašich pracích kritizujete postup hospodářské přeměny, díky níž jsme si větev pod sebou podřízli. Diskutujete význam otázky privatizace. Tento problém stavíte výše než jiné transformační kroky. Jinými slovy privatizací se mělo začít. Po privatizaci restituce, tedy odstátnění, měla následovat demonopolizace, liberalizace cen a mezd.*

MZ: Privatizaci jsem považoval za krok naším směrem, tj. zachování kapitálových prostředků pro případný vznik vrstvy národních kapitalistů. Z tohoto důvodu to nemělo utéci do zahraničí. U nás došlo k pomýlení, co je kapitál. To znamená, že u nás se jako kapitál začala chápat hromada peněz. Hromada peněz jistě není kapitál. Kapitál jsou prostředky, které jsme prodali. To, co jsme dostali, nebyl kapitál, ale pouze měšec peněz. Ten nám ale k ničemu nebyl, jak se ukázalo, a to proto, že peníze nejsou kapitálem, ať si to na VŠE učí, jak chtějí. Hromada peněz se kapitálem musí stát – a to se nestalo. Projedli jsme svůj kapitál.

MS: *Jinými slovy peníze by se musely investovat.*

MZ: Rád bych ty investice viděl. Jednoduše jsme je projedli a nezbylo nám nic. Jsou simpletoni, kteří by se rádi z krize proinvestovali, ale stát přece nemůže „investovat“; stát užívá konfiskované peníze druhých lidí. Nesmysl „Hladových zdí“ je zde nabíledni. Opravdová investice je užití soukromých peněz na základě principu návratnosti. Vše ostatní je státní plýtvání.

MS: *Byli zde lidé, kteří chtěli investovat, ale neuměli to. Podívejte se na pana Soudka. Snažil se investovat, ovšem víme, jak to skončilo.*

MZ: Proč ho vůbec zmiňujete, když víme, jak to skončilo. Důležité není, oč se snažil, ale jak to dopadlo. Skončilo to trapně. Škodu Plzeň v podstatě zlikvidoval a pak s úsměvem odešel.

... Kde jsou kapitalisté ...

MS: *Někdo může říci: „Dobrá, kde vzít české kapitalisty, aby to, co nám z minulého režimu zůstalo, aby to sloužilo ...“*

MZ: Tážete se po 25 letech? Na toto se člověk měl tázat v roce 1990!

MS: *Nutno říci, že jsem byl pouze devítiletý hoch. Svou otázku jsem směřoval do roku 1990.*

MZ: Jako kdyby to nebylo jedno. Já byl sice dospělý, a tázal jsem se správně, ale stejně to nedopadlo dobře. Tázat se, kde vzít české kapitalisty nemá dle mého pohledu smysl. Česko hledá politiky, kteří bohatství konzumují, a ne podnikatele, kteří bohatství vytvářejí. Je (hodně) pozdě.

... Cesta k národnímu kapitalismu ...

MS: *Dá se namítnout, že chyběly znalosti ...*

MZ: Z mého pohledu se o znalosti nikdo nezajímal. Tážete-li se, kde je vzít, tedy popíši následnou cestu. První, co se mělo stát - neprodat kapitálové statky do cizích rukou. Za druhé, kapitálové statky bychom pronajali do používání zahraničních uživatelů s tím, že naši manažeři a podnikatelé by se učili a že zahraniční investoři by s každým ziskem odevzdávali zpět určité procento akcií. Za deset, patnáct let by kapitál přešel zpět do našich rukou, k již vycepovaným, vytrénovaným manažerům a podnikatelům. Toto nikdo nedělal, ani to nechápal. Dokonce to nechtěli ani poslouchat, jelikož tomu nerozuměli. Tomuto procesu se říká *Postupný převod vlastnictví*. Představitelé transformace byli zastánci toho, že převod vlastnictví musí být náhlý a okamžitý. Navíc musí být za hotovost. Kdo přišel s kufrem peněz, byl vítán. Když někdo přišel s šekem, nevzali jej – příliš průhledné! To znamená, že kapitál byl znehodnocen na tu hromadu peněz. Ta se projedla ... Jediní, kdo zde investovali, byli ti, kteří dostali kapitálové prostředky. To znamená Němci, Japonci, Korejci ... Oni investovali, i když ne příliš mnoho. Naši neinvestovali vůbec. Jen tunelovali, shrabovali hotovost a kupovali si hlasy.

MS: *Zvolili jsme českou cestu privatizace na dluh.*

MZ: Naši lidé to vytunelovali. Ve své podstatě zde probíhala a probíhá „deinvestice“.

MS: *Byl jste skeptický vůči řazení kroků reforem. Jak se zpětně díváte na kuponovou privatizaci? Člověk to mohl považovat za „rozdání majetku.“ Víme, jak to končilo.*

MZ: Kuponové rozdání majetku bylo srozumitelně komunikováno. Klaus na Karlově univerzitě tvrdil: 40 let jsme si říkali, že to patří nám všem, tak si teď na to vydáme papír (kupón). Je to intelektuální tragedie, přeložená do ekonomického surrealismu. Sklidil nadšený, neutuchající potlesk.

MS: *Jakou roli podle vás hrál během transformace kapitálový trh? Burza vznikla během experimentu kuponová privatizace.*

MZ: Kapitálový trh byl fraškou (a je dodnes). ČR nemá žádné kapitálové trhy. Už v r. 1992 jsem navrhoval středoevropskou burzu. To, co máme dnes je mediální *faux pas*, plné nevzdělaných „analytiků“ a polostátních podniků.

... Kroky k zahraničním investorům ...

MS: *Pokročme dále, ale zůstaňme v oblasti investic. Z vašich soudů je zřejmé, že byste nesouhlasil s tím, co dělal Jan Vrba, ministr hospodářství, který se snažil přilákat do České republiky renomované zahraniční společnosti.*

MZ: Jan Vrba měl ve svém ministerském působení krátkou fázi, kdy se zajímal o mé názory. Poté se dostal na vyšší vládní pozice a svůj pohled změnil. Jinými slovy měl dvě fáze. V první fázi jsme spolu souhlasili, ale poté došlo k rozchodu; já zůstal u svých hodnot a trval jsem na nich, kdežto on se stal politikem a začal se přizpůsobovat jiným silám.

MS: *Snažil se vytvořit podmínky, aby v českých zemích pokračoval rozvoj průmyslu a technologií obohacených o zahraniční zkušenosti.*

MZ: Nic takového se nestalo. Míním, že to nebylo využívání ani pochopení zahraničního kapitálu. To byl prostý odprodej našeho kapitálu za pouhé peníze. Musíme si uvědomit, že v této situaci peníze nejsou kapitálem. My jsme žádný kapitál neudrželi. Bylo nám za kapitál zapláceno. Kapitál je podnik, ne peníze.

MS: *Ty však šly do státního rozpočtu.*

MZ: Ano, prodali jsme podnik, což je kapitál a dostali jsme hromádku peněz, což kapitál není, a šlo to do rozpočtu k projedení. Do dnešních dnů tomu, jako hlupáci, říkáme zahraniční kapitál. Kdyby tomu tak bylo, musel bych se „pověsit“ na první vrbu.

MS: *Snad privatizace české společnosti Škody Auto je úspěšnou privatizací, což je práce Jana Vrby.*

MZ: Škoda šla do německých rukou, ztratili jsme kontrolu, nemáme do toho co mluvit; Škoda nám nepatří, jsme outsourcovaní námezdníci a poskytujeme jen levné služby montáže, skladování a vývozu. Ani nechápu, proč se mně na tohle ptáte.

MS: *Ptám se, proč to ztrácovat?*

MZ: To není ztracování, to je odsouzení. Němci nám dali peníze. My jsme jim za to dali kapitál. Do dnešních dnů prosperují a my z toho nemáme nic. Vzpomínám si na slova pana Klause, který říkal, že bychom byli hloupí, kdybychom se zbavili Škody Auto, kdybychom se zbavili Plzeňského pivovaru, atd. ... Nutno říci, že jsme se zbavili VŠEHO. Čeho jsme se nezbavili, toho se ještě (viz ČSA a letiště) snažíme zbavit, ale nikdo to již nechce. Zkrátka jsme nepochopili rozdíl mezi kapitálem a penězi.

MS: *Ani naši ekonomové tento rozdíl nepochopili ...*

MZ: Samozřejmě, že ne. Pajcují dodnes evropská dogmata, nepřemýšlejí. „Chytře“ jsme se zbavili kapitálu, dostali jsme spoustu peněz, o kterých nikdo neví, co se s nimi stalo, a dnes nemáme NIC.

MS: *V počátku transformace se říkalo, že stát je přece špatný vlastník.*

MZ: Stát dal na to, aby se zvýšila spotřeba, aby lidé volili politiky. Stát by neměl vlastnit nic, co nemůže provozovat lépe než soukromý sektor.

MS: *... tedy i pana Václava Klause.*

MZ: To už vůbec nevím, co s tím může mít Klaus společného. Koncem devadesátých let se životní úroveň dosti zvedla a to právě proto, že jsme projídali cizí peníze. Když je však projíte, nezbude vám nic, jelikož kapitál jste již prodali. V čem a jak chcete podnikat, když jsme všechny podniky proklausovali?

MS: *I banky jsme prodali, které byly ke konci devadesátých let na zavření.*

MZ: Ano, prodali jsme je pozdě a dokonce všechny. Také noviny jsme prodali. Jakou máme ekonomiku? Prodej zahraničním podnikům byl mantrou. Klaus tvrdil, že je jedno, komu to vlastně patří. Vyhledejte si to; mně to už unavuje.

MS: *Proč ne, když kapitál prospívá, podnik prosperuje, může říci neangažovaný pozorovatel.*

MZ: Vůbec nevím, na co se ptáte. Jak může být jedno, komu to patří, když ten, komu to patří, dostává plnou hodnotu vyrobeného produktu a pouze platí za služby. Jelikož nám nepatří nic, jsme placeni pouze za služby, které mají nejnižší přidanou hodnotu. Co chcete říci slovy: „Komu to prospívá?“ Lumpům. Škodovka jistě prospívá Němcům. Jak prospívá nám? Nejistou a dočasnou zaměstnaností, dokud evropské automobilky nepadnou.

MS: *Udržíte například zaměstnanost. Díky ní jsme ve světě bráni vážně.*

MZ: To je nesmysl. Naše zaměstnanost klesá a svět nás nebere vážně, spíše za klauny. Nevím, zda mě neprovokujete. Ano, máme pár lidí, kteří jsou na montážích, nejsou ani ve vývoji, ani ve strategickém rozhodování. Zkrátka je to německý podnik. Nevím, jak můžete říkat, že je to „naše“ Škodovka, když tam nemáme ani jednu akcii. Je to tedy náš podnik? Je pouze na našem území, ale i v Číně. Víte, kolik má Amerika podniků na území Guatemaly? Je Guatemala tím, co bychom chtěli napodobovat? Pokud s tímto souhlasíte, tak obhajujete otřesné věci.

MS: *To rozhodně není mým úmyslem.*

... České společnosti? ...

MS: *Když kladete důraz na české společnosti, můžeme uvést ČEZ ...*

MZ: To je polostátní podnik, propojený s politikou a politiky. Proč bychom se o něm měli vůbec bavit?

MS: *Zmiňuji jej proto, že je vlastněn státem, třebaže je to klasická akciová společnost.*

MZ: Vždyť i za Mussoliniho byl fašistický systém v Itálii založen na „státním vlastnictví“ akcií... To, že privatizujete a necháte státu podíly je státní intervencí, mají to pod kontrolou. Na druhou stranu každou chvíli máte nároky na zisky z ČEZ a jiných podniků od pochybných politiků a politických stran. Nechápu, proč se tím zabýváme?

MS: *Soudíte, že je správné ...*

MZ: Není, ale naštěstí je to snad jen jeden podnik ...

MS: *Pak zde jsou Lesy České republiky.*

MZ: Představte si, co toho bylo a že nám zbylo jen toto. Nejen, že nám to zbylo, ale my jsme do dnešní doby nevytvořili národní kapitalisty. Máme to v rukou státu a je to stejné jako za komunistů.

MS: *Možná neochota státu prodat ČEZ je způsobena tím, že vytváří pro stát velké zisky a je ve střední Evropě strategickou společností.*

MZ: Jistě, politické peníze; ale měli bychom se zeptat, co se zisky z ČEZ dělá stát? Nepodporuje politické strany a jejich kmotry? Sám musíte vidět, že to směřuje ke krachu. Jen počkejme na Temelín...

MS: *Špatně hospodaří a nepomohl „vytvořit“ národní kapitalisty ...*

... Implikace transformace ...

MZ: Myslel jsem, že řeknete, že stát pomáhá růstu životní úrovně českého obyvatelstva. Včera, tedy 5. června 2013, ohlásila média, že poprvé od roku 1990 padla nominální úroveň mzdy. Předtím padala pouze reálně. Prostě chudneme. Proč média nekřičí, že jsme zchudli?

MS: *Na žebříčku konkurence bohužel též padáme. Jsme ve čtvrté desítce.*

MZ: Pochopitelně, protože nemáme vlastní ekonomickou kontrolu. Nerozhodujeme o svých osudech. Vše jsme prodali za „mísu čočovice“.

MS: *Říkáme, jsme závislí na Německu.*

MZ: Neříkáme. Udržujeme obyvatelstvo v klamu. Jsme na Německu kriticky závislí. Německo zakašle a my dostaneme zápal plic.

MS: *Bohužel to odskáčeme. Je to cosi podobného, jako když zakašle Amerika, Evropa se dostane do obtíží.*

MZ: Kdysi to tak bylo. Amerika dnes není zdaleka tak silná. Německo také ne. Německo nyní přichází do krize, jejich výroba začíná padat. Auta se neprodávají. Nejhorší je, že to odnesme my. My bez Německa nemáme nic. Je to tragedie a hloupost; máme mít svoji vlastní, nezávislou ekonomiku. Bohužel, nikdo tomu nevěnuje pozornost a media se vyžívají v politických „kauzách“. Je to přerovnávání lehátek na palubě Titaniku.

MS: *Myslím, že česká ekonomka Ilona Švihlíková říká, že Česká republika se stala 17. Bundeslandem.*

MZ: Důležité je, co tato ekonomka „říká“, ne co si vy myslíte. To by však mělo smysl pouze, kdyby to byla tisíceletá říše. Bohužel Němci dopadnou stejně špatně, jako dopadli Francouzi, jako dopadnou Angličané, neboť se dnes dějí věci, které nazývám transformací, a které se Německu nevyhnou. Každá země má určitá specifika. Německo přece jen v Unii „makalo“ více než ostatní. Nyní to vše padá, protože Unie není schopná od nich kupovat.

... Východiska ...

MS: *To jsou negativní trendy, jimž bychom měli čelit. Kdybyste měl říci, co by pomohlo českému hospodářství, abychom navázali na slávu první republiky?*

MZ: To se pěkně navazuje, když jsme dali 25 let prostor jiným. V roce 1990 jsme mohli navázat. To se mohlo mluvit o návaznosti. Jak chcete nyní navazovat? Na co chcete navazovat? Na to, co bylo před osmdesáti lety? To se těžko navazuje. Musíme znovu, musíme na zelené louce. To však není otázka návaznosti.

MS: *Aby mi bylo správně porozuměno. Asi místo slova návaznost bylo lepší užít vyrovnat. Co dělat, abychom se vyrovnali vážnosti postavení první republiky ve světě?*

MZ: Nám již nepomůže nic, než začít znovu, od píky. Musíme hledat, vytvářet a podporovat své vlastní národní kapitalisty. Oni ale státní podporu nepotřebují, protože pak by kapitalisty vlastně nebyli. Nemáme takové lidi.

MS: *Potřebujeme lidi jako Tomáš Baťa ...*

MZ: To proto, že nemáme žádné kapitálové statky, které bychom mohli převzít. My je musíme začít vytvářet. Jsou i podniky...

MS: *Jablton, bohužel Linet se stal holandskou společností, třebaže své výrobní centrum mají ve Slaném ...*

MZ: Němci mají závod v Mladé Boleslavi, Holanďané mají svůj závod ve Slaném ... Myslíte si, že toto je to, co potřebuje Česká republika? Je to stejné, jako když Američané v Guatemale měli celou řadu svých podniků na cizím území. Zásadní je, komu ty podniky v hospodářství patří a ne, kde to je. Klaus říkal: „Vždyť je to jedno, komu to vlastně patří“. To byl borec! Ani si neumím představit, z jakých učebnic se takové nesmysly daly vyčíst.

MS: *Volvo je ve vlastnictví Číňanů ... Jsme vlastněni Němci, Holanďany ...*

MZ: V globálním světě je jedno, na jakém místě svůj business provozujete. V Čechách jsem měl na mysli jiné podniky. Nebudu je ani jmenovat. Jsou zde podniky, které jsou ryze české a pronikají do zahraničí svými produkty, což je národní kapitalismus. To je baťovství. Linet je úžasná věc. Byla vytvořena velmi schopným člověkem, ale v pozdějších fázích jsem se dozvěděl, že Linet vlastně není český podnik a byl najat Holanďany a také za nimi odešel.

MS: *Nutno říci, že je to globální firma ...*

MZ: ale není to naše firma. Měli bychom si uvědomit, že když nic nemáme, tak nic nemáme, třebaže se společnost stará o zaměstnanost. Když postavím firmu v Kazachstánu, tak to není kazachstánská firma, ale česká firma; pouze používám kazachstánskou práci, ale platím jim tolik, kolik si myslím, že mají za práci dostat. Jestliže se rozhodnu, že firmu zlikviduji, že odejdu ze země, nikdo mě nezastaví...

MS: *Zní to logicky. Hovoříme-li o východiscích naší situace, jakou roli vlády byste viděl? Přivítal byste, aby česká vláda nebyla intervencionistická, aby kultivovala pravidla ...*

MZ: Nevím, co s tím může mít stát společného. Přál bych si, aby mezi svobodným trhem a státní intervencí spadla železná opona, aby se to neprolínalo. Jinými slovy politika by neměla zasahovat do tvorby bohatství. Měla by zasahovat a má zasahovat pouze do rozdělování bohatství již vytvořeného. Ona sama není schopna bohatství vytvářet. Měla by ochránit ty lidi, kteří bohatství vytvářet umějí. Samozřejmě zahraniční firmy na českém území mají určitou kladnou hodnotu, jelikož zaměstnávají stovky lidí. Je to ale tak málo, že se na tom hospodářství postavit nedá. Navíc jsou to nejisté pozice. Když to však trvá hodně dlouho, jako 20 či 25 let, vytrácejí se znalosti, schopnost řídit podnik se vytrácí, schopnosti strategického rozhodování se ztratí. Jediné co pak umíme je, když nám někdo řekne, abychom zašroubovali šrouby. Člověk za to dostane pár korun a půjde (Jeho práci převezmou roboti).

MS: *V tom však nemůžeme vidět velkou perspektivu.*

MZ: Také ji v tom nikdo nehledá. Bylo to vše jasné již v r. 1990, mohlo se vykročit správně. Pokud se chceme vyrovnat našim předkům, musíme nyní začít znovu. Je to o to těžší, že ...

MS: *... svět se změnil.*

MZ: Ano, kdybychom se nevzdali kapitálových statků, měli jsme něco do počátku. Ekonomika by nebyla tak silná a vyvinutá jako Německá či Korejská, ale měli bychom něco, co sami kontrolujeme a sami můžeme rozhodnout, že např. místo benzínových vozů budeme vyrábět elektrické. Dnes to rozhodnout nemůžeme my, ale Němci. Ti by však byli hloupí, aby dělali elektrické vozy v Čechách. Raději je budou dělat v Německu: je v tom budoucnost. Tak bychom mohli pokračovat dále. Projídat kapitál se nikdy nevyplácí, nikomu.

MS: *Myslíte si, že by k budování českého kapitalismu, k budování skupiny národních kapitalistů by pomohl fungující kapitálový trh? Bohužel skomírá.*

MZ: Dnešní „Kapitalový trh“ není trh kapitálu, ale krátkodobého spekulování na burze. Některé spekulativní programy (v nichž jsme „mistři“) pracují v rozmezí tisíce vteřiny. Spekulativnímu kapitálu je jedno, co se děje s reálnou ekonomikou. Vsadit si lze na prohru jako na výhru, na pokles nebo růst – spekulantům to bylo vždy jedno, ale v tisícině vteřiny žádný kapitál nevytvoříte. Musíte šetřit, ne utrácet.

... Výhledy ...

MS: *Přes negativní skutečnosti jste optimista? Jaké bude podle vás místo České republiky v Evropě a globalizovaném světě?*

MZ: Jsem optimistou. Vidím, že dochází ke změně. Nejsme v této situaci sami. Nejsem zastáncem toho, abychom říkali, že jsme na tom špatně, ale ostatní jsou na tom hůře. Pořád si říkám, že bychom měli vycházet sami ze sebe. Klaus vždy říkal: „Jsme na tom lépe než Bulharsko.“ Vždy mně jeho slova mrzela. My bychom se neměli poměřovat s Bulharskem. Tomáš Baťa vždy říkal: „To nejlepší na světě nám úplně stačí ...“ To je to správné, to je ten opravdový, český borec nakonec. Učebnicoví agenti s teplou vodou mě nezajímají, nelze se od nich ničemu naučit.

MS: *Je třeba být realistou a přitom mít velké cíle.*

MZ: Není to velký cíl, ale normální uvažování. Líbí se mi víc jedna Baťova věta, než tisíce slov Klause. Ve větě „Jsme na tom lépe než Bulharsko“ jsou prohra a úpadek již předem obsaženy. Pouze bych konstatoval, že spousta zemí prošla podobnou deformací a nepochopením. Nejsme výjimkou. Pokud jste se ptal, v čem spočívá můj optimismus, mohu uvést toto. Kdybychom tím prošli pouze my, byl bych velmi pesimistický, ale že tím prošli i ostatní, existuje zde naděje, že všichni jako celek se posunou a začnou vytvářet systém, který bude skutečně založen na svobodném trhu a omezí se intervence státu. My to pak pomalu můžeme převzít, jako to stejně děláme od r. 1989. Nevedeme, jsme vedeni (někdy za nos).

MS: *Ano, za 25 let se Čína posunula, násobně zvětšila své bohatství, třeba vývoj v ní je polarizovaný ...*

MZ: To je zajímavé, jelikož začali transformovat komunistickou ekonomiku společně s námi. Oni to dokázali a my jsme to nedokázali. Jich je 1,385,245,000 a nás asi deset milionů, méně než New York. Celou ČR by mohl uřídit starosta – a hned by bylo lépe.

MS: *Děkuji vám ...*

P.S.⁹:

MS: Jak jste se osobně účastnil obnovy demokracie a kapitalismu?

MZ: Účastnil jsem se osobně, aktivně a plně angažovaně. Vše jsem detailně popsal v knize: *Neučte se z vlastních chyb*. Pracoval jsem se všemi klíčovými stranami, ale jim o ekonomiku nešlo, jen o politiku, tunelování a korupci. Neschopnost ekonomicky přemýšlet vyražela dech: každý jen omílal nějaké učebnicové poučky, které se vůbec nehodily. Vystupoval jsem v televizi, psal články v novinách, jezdil na meetingy po republice. Lidé však tleskali rozbití republiky, rozprodeji národního kapitálu, rozmělnění ekonomiky pomocí kupónů a mediálnímu oslavování grázlů typu Kožený a jejich politických sponzorů. Dodnes draze platíme za zkorumpovanou společnost tunelářů a lhářů.

MS: Účastnil jste se kupónové privatizace, jakožto velké příležitosti obnovy kapitalismu?

MZ: Jak bych se mohl účastnit? Právě jsem Vám odpověděl. Naopak, bojoval jsem ze všech sil proti kupónovce. Když se Havel postavil v čelo předlouhé fronty na kupóny, již za kuropění (po pivní schůzce s Klausem na Nebozítku), tak jsem z USA kolegům telefonoval, že je konec, že jakékoliv další úsilí je zbytečné, že vše bylo rozkradeno a ČR bude pracovat již jen pro druhé, ne pro sebe. Poslali na mně v novinách dokonce i Rusa Jeffrey Sachse, který však byl tak zmatený, že byl vlastně na mé straně. Pak už o něm také nikdo neslyšel. Ti „kuponáři“ uznávali je jednu ekonomii – tu svoji politiku. Uspěli a dominují nám, již bělovlasí, dodnes.

MS: Co jste říkal na rozdělení Československa na dvě samostatné republiky? Nepřispělo náhodou ono rozdělení k eliminaci slovenského nacionalismu, což vedlo k lepší spolupráci v rámci Visegrádského společenství a také opětovného setkání v Evropské unii?

MZ: Spolu se Zemanem a ostatními jsem urputně bojoval proti rozbití. Vše kladné, co popisujete, mohlo nastat i pro Československo. Zeman pak zradil, a já v tom zůstal sám; nejsem oportunista. Jen si představte, jak bychom dnes fungovali jako celek. Jakékoliv rozdělení však minimálně zdvojnásobuje počet funkcí, úřadů a politiků – a o to šlo. Namísto debat byla vytvořena koryta pro všechny. Od té doby probíhá proces rekorytarizace v podstatě bez chvilky oddechu, nebo přestávky na oběd. Náznaky spolupráce se začínají objevovat a k přirozenému hospodářskému sloučení opět dojde, ale až si oba národy hrábnou až na dno v současné krizi. Má generace se nového Československa již nedožije. Ale bude, protože být musí.

Dialog o transformaci s Martinem Potůčkem^{10,11}:

MS: Než bychom začali hovořit o věcech obecných, rád bych se zeptal, jak jste vy zažíval ony chvíle, dny, následné týdny, měsíce po roce 1989.

MP: Tu dobu jsem zažíval velmi intenzivně. My jsme se ten pátek 17. listopadu 1989 vraceli ze semináře. Jednalo se o funkční analýzu v sociologickém výzkumu. Vraceli jsme se z Moravského

⁹ Každý dle svých preferencí

¹⁰ Martin Potůček *1948 působí jako profesor veřejné politiky FSV UK, dříve působil jako analytik v daném oboru. Mezi jeho významné práce patří Sociální politika (1995), Nejen trh (1997), Křižovatky české sociální reformy (1999), Cesty z krize (2011), je jedním ze zakladatelů Centra pro sociální a ekonomické strategie UK.

¹¹ Dialog byl nahrán ve středu 19. 1. 2012 v poledních hodinách v prostorách Fakulty sociálních věd Karlovy univerzity v Jinonicích U kříže 8, Praha 5

Krumlova a v autobuse jsme slyšeli zprávy o tom, že se v Praze na Národní třídě něco děje. Takže, když jsem dorazil domů, do Prahy, tak jsem samozřejmě běžel na Národní třídu, jenže tam již vše bylo uklizeno. Byla tam auta s vodními děly, ale již ne proti demonstrantům, ale aby stopy po nich uklidila. V následujících dnech jsem docházel do Laterny Magiky, kde tenkrát bylo centrum Občanského fóra, a začal jsem velmi intenzivně pracovat především v jeho Programové komisi. A tato má aktivita se táhla až do voleb v květnu 1990. Zpracovávali jsme různé programové dokumenty. Vedl jsem Sociální komisi Občanského fóra, někdy od konce ledna 1990. Další pole mých tehdejších aktivit bylo na Vysoké škole ekonomické v Praze, kde jsem tentokrát vlastně zrovna nastoupil někdy v srpnu – září 1989. Tam jsem se samozřejmě účastnil těch porevolučních aktivit, které byly velmi košaté, velmi bohaté, zejména jsme využili té příležitosti a říkali jsme studentům základní fakta o tom, co se v zemi od roku 1948, přes rok 1968 až do onoho listopadu 1989 skutečně dalo ...

MS: *Nu, studenti to zřejmě museli doslova hltat. Bylo to něco jako svěží vítr, jenž fouká do plachet a tak pohání celou loď dopředu.*

MP: Určitě, určitě, byla to atmosféra, která se neopakuje příliš často. Byl to takový závan ochoty pomoci si navzájem, bratrství. A mně, jelikož jsem dříve narozený, připomínala doby studentských stávek v roce 1968.

MS: *Vy jste jako sociolog předpokládal, že se v této společnosti cosi stane? Ostatně jak jste vnímal roli Charty 77, která připravila protesty na Den lidských práv na 10. prosince 1989. Inu, studenti šli tomu přerodu patřičně vstříc ...*

MP: Že společenské napětí rostlo, nebylo pochyb. Zejména po tvrdém potlačení demonstrací kolem Palachova týdne v lednu 1989 na Václavském náměstí. Já jsem tehdy zorganizoval korespondenční sympozium o takzvané „normalizaci“ ve společenských vědách - s názvem Můj život v normalizaci. Snažil jsem se biografickou metodou zmapovat, jaké mělo období normalizace důsledky pro společenské vědce, kteří se rozhodli nepodřít se režimu. Toto sympozium běželo až do listopadu 1989. Pak již měl každý jiné starosti. Výsledky sympozia jsem vydal až v roce 1995, tedy 6 let po sametové revoluci.¹²

MS: *Zřejmě činnost při mapování postojů vědců byla činností tajnou...*

MP: Naštěstí nemusela být tajnou. Já jsem oslovil kolegy, o kterých jsem věděl, že jejich osud byl nelehký. Celkem jich bylo 35, takže to ani nemohlo být tajné. S příslušnou korespondencí (s oslovujícím dopisem s otázkami a s odpověďmi na ně) jsem nemusel vystupovat na veřejnost. Obtíž byla pouze s vydáním daného spisu před listopadem 1989. K tomu jsme se nedostali, a proto daný titul mohl spatřit světlo světa až při jiné příležitosti v roce 1995.

... Otázka sociální politiky ...

MS: *Rád bych se zeptal, jak to bylo s fenoménem sociálního státu a sociální politiky v minulosti, jelikož Československo mělo ve svém názvu slovo socialistická. Dnešní stát se označuje jako stát*

¹² Potůček, M. (ed.) Normalizace ve společenských vědách, můj život v normalizaci. Sborník z korespondenčního sympozia. Praha, Masarykova česká sociologická společnost a Institut sociologických studií FSV UK 1995. 54s.

sociální – stát blahobytu, ale zřejmě se velmi liší od toho, co si komunisté přáli. Jak vy vnímáte onu skutečnost „síly státu“ a ono adjektivum sociální? Nehráli si komunisté na onen stát blahobytu?

MP: Nevím, zdali si režim hrál na sociální stát, to bych s vámi asi nesouhlasil. Sociální jistoty, jak se tenkrát říkalo, byly podstatnou složkou fungování minulé společnosti. Normalizace, které se také říkalo Husákův knedlíkový komunismus, byla postavena právě na sociálních jistotách: například zaměstnání to bylo dokonce povinné -, zdravotní péče, docházka do školy. Od patnácti let už ovšem následovaly selekce. Dále sociální služby, důchody, sice nevalné, ale přece jen to vše bylo v souhrnu větší oporou režimu než ta chátrající ekonomika. A režim si toho byl velice dobře vědom. Dokonce, srovnáme-li sociální systémy v komunistických státech či v lidových demokraciích, chcete-li, tak právě v Československu byl daný systém nejrozvinutější a nejlépe uzpůsobený.

MS: *To značí, že fungoval, nicméně se předpokládalo, že tento systém bude po revoluci vystaven velkým změnám.*

MP: To bylo zřejmé od samotného počátku. Se změnou politického systému a se změnou ekonomických poměrů a hospodářských vztahů nutně muselo dojít ke změně i v této oblasti. A právě když jsem se zmínil o mém působení v programové komisi Občanského fóra, tak tam se právě připravovaly změny, které jsme zde anticipovali. Když si člověk přečte onen Sociální program Občanského fóra, který je stále dostupný, zjistí, že třeba v oblasti zdravotnictví, kterou jsem zaštiťoval já a tým odborníků pro tehdejšího ministra pana profesora Pavla Klenera, byly takto připraveny základní reformní kroky v dané oblasti.¹³ A my jsme ony reformy v předstihu koncipovali také pro nové politické reprezentace, jelikož jsme předpokládali, že komunisté v těch volbách prohrají. A oni prohráli..

... Reformy ...

MS: *Dá se říci, že lidé, kteří začali rychle organizovat a pracovat na oněch reformách Občanského fóra samozřejmě věděli, že bez jasných reforem systému to nepůjde.*

MP: To bylo přímo self – evident. Přinejmenším lidem, kteří trochu rozumí fungování společnosti a sociálních systémů. Viz například Dopis sociologů prezidentovi Havlovi z jara 1990.¹⁴

MS: *Je otázkou jakých a jak hlubokých. Byla zde snaha se navrátit k obrodnému procesu roku 1968 ...*

MP: Ano, to také. Viz například činnost Obrody.

MS: *V odpovědích argumentujete přímo s jasnouřivostí. Jaká však byla situace v onom Občanském fóru, jakožto politické platformě proti komunistickému režimu? Tážu se proto, neb právě tato platforma byla charakteristická různými názorovými proudy. Ono fórum bylo ve své podstatě hnutí, které se postavilo proti režimu.*

¹³ Potůček, M. et al. Návrh reformy péče o zdraví. Praha, Pracovní skupina MZSV ČR pro reformu 1990, 31 s. (Publikováno i v anglické verzi.)

¹⁴ Blíže viz Potůček, M. Sociálně politický rozměr společenských změn. 1989-2009. Programy a skutečnost. In: Prudký, L. (ed.) Tehdy a teď / Then and now. Česká společnost po 20 letech / Czech society after 20 years. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 55-63. I

MP: Občanské fórum bylo široce pojatá platforma – bylo to občanské hnutí. Občanské fórum nebyla politická strana. Všichni zúčastnění jsme zejména v těch počátcích chtěli, aby se něco podstatného v této zemi změnilo. To dorozumění bylo poměrně velké a třebas v průběhu oněch pěti měsíců od prosince do dubna 1990 tam žádné větší tenze nenastaly. Bylo to období, kdy vznikaly první programové dokumenty a Volební program Občanského fóra, na němž stavěly nástupnické politické strany.

MS: *Jinými slovy? Hledal se společný jmenovatel – kompromis. Když byste měl porovnat situaci dnešních dnů s tím, co jste zakoušel v minulosti - právě v těch památných dnech, kdy vy jste psal program Občanského fóra - myslíte, že tehdejší situace byla odlišná, ale domníváte se, že by si lidé měli osvojit onen étos, jelikož tuto zemi čekají také úkoly, které nejsou jednoduché ...*

MP: Myslíte dnes, v nejbližších měsících? To prostě nelze. Ta situace je jednoduše neopakovatelná. Vždy ve chvíli zásadních historických zlomů jsou lidé více ochotni obětovat vlastní aktivity ve prospěch celku. Jsou také ochotnější kooperovat, komunikovat, naslouchat jiným. To je zcela přirozený proces, který pak vyvrcholil rozpadem Občanského fóra. To je plně přirozená diferenciaci společnosti. Je zcela nepravděpodobné, že by se ono zapálení, onen étos navrátil.

MS: *Považujete za dobré, kolik práce se vykonalo během oněch šesti měsíců. Jde mi o to, kolik práce se stihlo v minulosti ve srovnání s dneškem, kdy máme normální provoz a naše republika je demokratickým státem. Reformy na nás dříve čekaly. Dnes přešlapujeme na místě.*

MP: Víte, ony se ty reformy do května 1990 také pouze připravovaly. Mohly se pouze připravovat. Ony se nemohly realizovat. Je zřejmé, že od konceptu k realizaci je dost dlouhá cesta.

MS: *Ano, souhlasím, Musí to vše schválit parlament, lidé si dané normy musí osvojit ... Inu, naše současnost nám v tomto ohledu dává dostatečný obrázek, jak je obtížné cosi prosadit.*

MP: Jistě. K zásadním krokům reformy se přistupovalo posléze v období první vlády Mariana Čalfy v roce 1990 – 1992.

MS: *Rád bych se zeptal na skutečnost, neb jste hovořil o Československu ... To bylo státem sociálních jistot, na kterých si stát zakládal. Bylo by jistě dobré se zeptat vás jako sociologa. Co dále utužovalo onen národ? Dalo se hovořit o něčem jako o československém národu?*

MP: Nu, i ta společnost byla samozřejmě diferencovaná, jako každá soudobá společnost. Takže, pokud bych měl odpovědět trochu esejisticky: oba národy pojilo na konci osmdesátých let jakési znechucení oním režimem, v němž jsme museli žít. Šlo převážně o pasivní odpor, který vyvrcholil otevřeným protestem v zásadě až v onom listopadu 1989.

MS: *To znamená, že něco muselo přijít. Ostatně ekonomové říkají, že důležitou roli hrála hospodářská stránka, že hospodářství postupně díky svému extenzivnímu rozvoji padalo či lépe mikrosféra vykazovala obtíže, třebaže makrosféra, tam byla jakási stabilita ...*

MP: Hospodářství samo o sobě ne. Hospodářství fungovalo v rozměrech, v jakých mu bylo dáno fungovat, ale snižoval se životní standard. Padala či stagnovala životní úroveň lidí, čili to byl důležitý faktor, neboť pokud se obyvatelé rozhlédli na západ od hranic, tak bylo naprosto zřejmé, že to tehdejší režim nemohl ustát a jeho hlavní představitelé to z toho důvodu vzdali. Nešlo totiž

donekonečna předstírat, že zdejší obyvatelé jsou na tom lépe, než jejich protějšky na Západě. Samozřejmě, že podstatnou okolností bylo to, že zde byla špatně fungující ekonomika.

MS: *Rád bych přešel na srovnání. Kdybyste se měl posunout do dnešních dnů, co dnes pojí současný český národ? Dá se o národu ještě hovořit?*

MP: To je otázka, na kterou nikdo neumí uspokojivě odpovědět - a to nyní hovořím o odbornících. Samozřejmě těch identit je zde celá řada a za těch 20 let se výrazně změnily a změnil se i svět, v němž žijeme. Za prvé víme o těch unifikujících, globalizujících procesech – ať už to záporné, ale i to kladné. Za druhé víme o procesech evropské integrace, které mění jak podmínky našeho života, tak naše vnímání toho, v jakém světě žijeme. Zrovna nedávno v roce 2010 jsme měli zajímavou debatu o rozdílech mezi Čechy, Poláky, Maďary a Slováky, když jsme byli házeni do jednoho pytle Višegrádu. Ve všech třech ostatních případech lidé, kteří se tím zabývají intenzivně, dospívají k názoru, že sounáležitost s příslušnou národní společenstvem je tam výrazně vyšší, než u nás.

MS: *To znamená, že to můžeme také číst tak, Češi jsou spíše individualisté, než aby se družili?*

MP: To bych asi tak jednoznačně nevyslovil. Pokud se máme pohybovat na velmi nejisté půdě zobecnění, tak bych využil krásného rčení mého zesnulého kolegy Miroslava Purkrábka, jenž říkal: Češi jsou liberálové, ale se státním větrem v zádech. To odpovídá tomu hlavnímu proudu myšlení, uvažování o životních podmínkách u nás. Myslím si, že tady je stále velmi silná tradice, že stát má nějakou odpovědnost za životní podmínky jednotlivců. Ale v tom se Češi zase příliš neliší od jiných evropských národů.

MS: *Nu, ale již to samotné „mít stát v zádech ...“, to není příliš lichotivé. Člověk je buď individualistou, nebo socialistou, ovšem je to zřejmě dáno onou historickou tradicí. V minulých dobách Češi byli závislí na státu, jenž hodně přerozděloval.*

MP: Já vám rozumím, ale nyní bych s vámi nesouhlasil. To je zkrátka objektivní proces, jelikož když studujete data o vývoji státních rozpočtů v zemích s vyspělým hospodářstvím, zejména v Evropě od počátku 20. století, tak prostě diferenciaci společnosti, mění se životní podmínky, samozřejmě i zvyšující se celkové bohatství společností vedou k tomu, že i veřejná ruka sílí a podstatným způsobem ovlivňuje podmínky lidí, kteří v daných státech žijí. V tom se Češi, Rakušané, Němci, Holanďané, Slováci, Maďari v zásadě neliší. V čem se lišíme, je, že u nás v těch posledních dvaceti letech jako protiváha této tradici a do značné míry těmto objektivním procesům působil jeden subjektivní a jeden objektivní proces. Objektivním procesem je globalizace ekonomiky, která za jinak stejných okolností oslabuje národní státy. Subjektivním procesem je vítězné tažení neoliberalismu světem. Ten vstoupil otevřenými dveřmi i do České republiky.

... Ideologie ...

MS: *Shodou okolností díky osobnostem, které daný koncept dokázaly prosadit, ale vidíte, vy jste mi nahrál na otázku týkající se ideologií. Užil jste neoliberalismus, který je jednou z ní. Rád bych se zeptal, jak vy vnímáte význam ideologií a s nimi spojených idejí... Jak ideologie, dle vás, ovlivnily přechod zemí z centrálně plánového na tržní systém. Jaký byl jejich význam před revolucí a jaký je jich význam dnes? Domníváte se, že ideologie je cosi jako pomyslné náboženství pro člověka, které mu slouží jako pomyslný opěrný pilíř v době dnešního sekulárního věku?*

MP: Nevím, jestli odpovím přesně na Vaši otázku, ale politické ideologie jsou pomůckami, které slouží lidem jako vodítko a kotva pro jejich rozhodování v životním prostoru každodenních voleb. Náš život je časově limitován a nemůžeme jej investovat pouze do toho, abychom stále lépe poznávali prostředí, ve kterém žijeme, než se k něčemu rozhodneme. Politické ideologie v tomto smyslu jsou neodmyslitelnou součástí soudobých životních zkušeností.

MS: *To znamená, že dané ideologie jsou neodmyslitelnou součástí věku sekularismu a měly svou důležitou roli jak v minulém režimu, tak v době přechodu ke svobodné společnosti. Je dobré také uvést, že komunismus bývá chápán jako jistá forma náboženství.*

MP: No víte, já to, co uvádíte – nemohu nyní nějak domyslet. Tuto souvislost ... Víra je dle mého názoru a zkušeností z definice něčím jiným, než ideologie. Víra je cosi, co jednotlivce spojuje a propojuje s transcendentním řádem kosmu, tedy s tím, co přesahuje ony individuální osobní dráhy, zatímco ideologie, ty nám pomáhají v orientaci v současném světě a životě. Takže náboženská víra, jak já vnímám onu kategorii, je hodně koncentrována na jednotlivce a na to, jak on se snaží se svým životem naložit, kdežto ideologie jsou vlastně onou pomůckou, která mu umožňuje orientovat se v životě tady a teď. Tím nechci říci, že mezi vírou a ideologií neexistují nějaké vazby.

MS: *Jde o to, že právě minulý režim byl tak trochu postaven na jisté formě náboženství, či se to tak mohlo jevit. Dobrou studií o komunismu jako náboženství podal Hans Maier¹⁵. Stačí se podívat, co vše se událo kolem Stalinova kultu, či u nás kultu Gottwaldova ...*

MP: To já bych užil pojem náboženství v poněkud užším slova smyslu.

MS: *Jak vnímáte minulý režim a snahu realizovat ideologie komunismu? Je v něčem ospravedlnitelný? Někdo by mohl říci, že jistým sociálním skupinám „pomohl.“*

MP: V rovině ideálů byl pokračováním linie renesanční humanismus – osvícenství - Velká francouzská revoluce, v politické praxi navazoval na metody carského samoděržaví a dále je rozvíjel.

MS: *Je možné považovat procesy rolem roku 1989 za jasné vyvrácení komunistické utopie a vítězství liberální demokracie?*

MP: V rovině ideálů komunistická utopie byla, je a stále bude patřit do trezoru světového kulturního dědictví, v rovině politické praxe je zřejmé, že historickou vítězkou se stala liberální demokracie. Ta ale trpí deficitem ideové vyprázdňenosti, nedokáže dostatečně zaujmout a motivovat...

... Liberalismus ...

MS: *Trochu bych z teoretizování přešel k praktické rovině, byť zůstaneme u ideologií. Užil jste slovo neoliberalismus. Dle mého názoru byl onen odklon od státu k trhu přirozeným. Lidé, kteří byli vystaveni státnímu paternalismu toužili zakusit to druhé. Jinými slovy z jednoho pólu to šlo na pól druhý.*

MP: Víte, ono směřování kyvadla k opačné úvratí bylo zřejmé a muselo k němu dojít. Právě vzhledem k onomu širšímu kontextu a měnícím se poměrům. Obtíž je však v tom, že vždy, když se to kyvadlo

¹⁵ Hans Maier *1931 německý politický myslitel, v letech 1970-1986 sloužil jako ministr kultury a vědy v bavorské vládě. Z děl lze uvést knihu *Revoluce a církve* (1959), článků *Kritik der politische Theologie* (1970), *Kirche und Gesellschaft* (1972), z jeho děl vydaných v Čechách *Politická náboženství a Revoluce a církve*.

hýbe a nezastaví se včas, pak se s vaničkou vylévá i dítě a to vede k obrovským ztrátám. Viděli jsme v padesátých letech 20. století, když stát v Československu znárodňoval i to, co jiné komunistické země ponechaly v soukromých rukou. Stačí vzpomenout na východní Německo, kde až do pádu komunismu byli soukromí lékaři. U nás cosi nepředstavitelného. A dnes mohu uvést řadu příkladů, kdy se privatizace a sázka na trh přehnal na druhou stranu - a to vedlo k oněm velkým nákladům transformace, kdy se zisky privatizovaly a ztráty socializovaly, na které dnes všichni doplácíme.

MS: *Ideologie ... Ano, ostatně vy ve svých materiálech poukazujete na jisté koncepty, které se v době přerodu a tvorby nového systému mohou objevit jako druh mýtu. Uvádíte to na „Neviditelné ruce trhu“, která je známa od dob otce ekonomie Adama Smithe. O tom jste psal se svými kolegy – sociology – hned v počátcích příprav transformačních procesů. Myslíte si, že vaše námitky byly brány v potaz?*

MP: Nu, to je obtížné hodnotit, neboť jste-li akademický pracovník působící ve veřejném prostoru, tak nemáte kontrolu nad tím, zda, jak, koho, kdy a do jaké míry vaše myšlenky ovlivní. Ony myšlenky, když rekapituluji těch dvacet let, byly přijímány spíše v levé části politického spektra. To je zcela přirozené. Že by se nějakým zásadním způsobem uplatňovaly, to bych neřekl. Ostatně, pokoušel jsem se prostřednictvím jak občanských, tak akademických iniciativ udělat více pro to, aby se prosadily ve veřejném prostoru: Nicméně základní vývojové tendence byly protisměrné.

MS: *Co hlavního namítáte proti oné pěkné metafoře, která traktuje zlepšování bohatství lidí? Vždyť za své bohatství, za své ekonomické i sociální postavení je odpovědný člověk, nebo si myslíte, že ve hře je daleko více faktorů, které si lidé, kteří rozhodovali, neuvědomili?*

MP: Ta metafora má skutečně daleko k realitě. Trh, není-li korigován státem, zvětšuje rozdíly mezi lidmi. Působí centripetálně na bohaté – činí je ještě bohatšími, a centrifugálně na chudě – ti dále chudnou. Ověřil si to každý hráč stolní hry Business, nazývané dnes Monopoly.

MS: *Dá se říci, že jste na onom pomyslném trhu idejí neuspěl?*

MP: I tak se to dá interpretovat. Ano ...

... Otázka nespokojenosti ...

MS: *Domníváte se tedy, že když by se ony myšlenky uplatnily, bylo by lépe ... Mně se velmi líbila teze, kterou jste si vypůjčil od Peroutky, a proč ne? Spolu s Peroutkou tvrdíte, že ona nespokojenost vede k lhostejnosti a následně to končí vzpourou. Proč to zdůrazňují? Nu říká se, že mnozí lidé jsou nespojeni s tou situací, v níž žijí, jsou znechuceni politikou. A je otázkou, co vlastně dělat? Vy jste na to upozorňoval ve svých pracích již na počátku devadesátých let, kdy byla velká ochota podstoupit reformy, byla velká ochota se uskrovnit, byla velká odhodlanost vykročit z onoho socialistického marasmu a mnozí politici nebyli tak silní, jak se jevíli a jejich kroky zůstaly na půli cesty.*

MP: Já si stále ještě myslím, - , i když někteří o tom začínají trochu pochybovat - že žijeme v relativně otevřené a demokraticky spravované společnosti. Je-li tomu tak, pak jediné, co je možné odpovědět na vaši otázku je, že je nutné, abychom využívali těch prostředků a nástrojů, které otevřená a demokratická společnost poskytuje. Takže to je cesta, o které jsme implicitně či explicitně mluvili. To je působení vás jako člověka z médií či akademické půdy, kterého ona média berou s trochu větší vážností, než člověka z ulice. Jsou to občanské iniciativy, je to i spolupráce s politickými stranami

z hlediska formování a realizace jejich politického programu či programů - to všechno máme k dispozici. Ještě bych měl zmínit média, která jsou v onom veřejném prostoru nezastupitelná, neboť napomáhají diskusi - a někdy ji dokonce vyvolávají.

... Občanská společnost ...

MS: *Vy jste definoval tak trochu ve zkrácené podobě onu občanskou společnost. Co pro vás osobně a jako sociálního vědce znamená tento fenomén?*

MP: Weigle a Butterfield ji vymezují jako nezávislou samoorganizaci společnosti, jejíž jednotlivé části se dobrovolně zapojují do veřejné činnosti, aby uspokojovaly individuální, skupinové či veřejné zájmy v rámci právně definovaného vztahu mezi státem a společností.¹⁶

MS: *Rád bych se v této situaci zeptal, jak vnímáte námitky některých lidí, třeba některých českých neoliberálů proti této důležité části společnosti? Jak to souvisí s pochopením demokracie?*

MP: Ty námitky jsou naprosto liché. Občanská společnost je nutnou součástí dobře fungující demokratické společnosti. Ty alternativní kanály komunikace, koordinace a přijímání rozhodnutí ve veřejné politice sice nejsou samy o sobě dostačující, ale na druhé straně jsou nezastupitelné jako doplňky reprezentativní demokracie nebo jiných podob demokracie - třeba korporativního zprostředkování zájmů. Soudobá společnost je dnes tak komplikovaná, že ti, kteří rozhodují, žijí, a troufám si říci vždy, v situaci nedostatku relevantních informací, z čehož přirozeně vzniká asymetrie, a právě proto je důležitá ona občanská společnost, která umožňuje obohatit informační nabídku ještě předtím, než dojde k nějakému nevratnému rozhodnutí a jeho následné realizaci.

MS: *Je dobré se zamyslet nad fenoménem, že někteří lidé s neoliberálním viděním světa často redukuje onen občanský prostor pouze na jedince, jakožto alfu a omegu a poté na zprostředkující instituce, jako politické strany, které mezi sebou soutěží o přízeň voličů a jsou reprezentanty oněch politických zájmů. Voliči mají jednou za 4 roky možnost se vyjádřit a poté být zticha. Je to pochopitelně mírně vychýlené, nicméně i s takovými to pohledy se můžeme dnes v této zemi setkat. Ostatně lidé, kteří se sdružují mimo politické strany a kteří usilují pomocí oněch sdružení vyslovit svůj postoj jsou označováni za nátlakovou skupinu, která není demokratická. Sám český prezident Václav Klaus označuje tento postoj za charakter post-demokracie, která je systémem, jenž není demokracií.*

MP: Možná bych řekl asi toto. Ne všichni neoliberálové jsou takoví. Házet je do stejného pytle by bylo chybné. Neoliberalismus je proud vnitřně diferencovaný.

MS: *Avšak je vidět, že poukazování na občanskou společnost, jakožto společnost, která si uzurpuje moc jako cosi nebezpečného? Známy anglický antropolog a myslitel Ernest Gellner¹⁷ viděl v občanské*

¹⁶ Weigle, M.A., Butterfield, J.: Civil Society in Reforming Communist Regimes. Comparative Politics, 25, 1993, č. 2, s. 1-23.

¹⁷ Ernest Gellner (1925 – 1995) anglický myslitel českého původu, hlavní oblastí zájmu byla antropologie. Lze jej považovat za následovníka K. R. Poppera a jeho školy kritického myšlení, mezi jeho hlavními díly lze uvést Words and things (1959), vysvětlující omyly analytické školy ve filosofii, Nations and nationalism (1983), Relativism and social science (1987), Postmodernism, reason and realism (1992), Conditions of liberty (1994), která obhajuje ideu občanské společnosti, jež se táhne myšlením od osvícenectví, část z jeho díla byla přeložena do českého jazyka. Národy a nacionalismus (1993), Podmínky svobody (1997), Rozum a kultura (1999), Pluh, meč a kniha (2001), Nacionalismus (2003), Jazyk a samota: Wittgenstein, Malinowski a habsburské dilema

společnosti jakousi kontrolu vládnoucí strany, tedy těch lidí, kteří byli zvoleni v rámci voleb a kteří nám budou ony čtyři či pět let vládnout.

MP: Každá instituce, každý nástroj je zneužitelný. Kdybychom sázeli pouze na občanskou společnost, byla by to jednostrannost, která by také generovala deficity, škody a zneužívání těch omezených zdrojů, které máme k dispozici.

II. část

MP: Tam jde spíše o to hledat způsoby jakési komplementarity těch různých způsobů jak zprostředkovat zájmy a hledat jejich společného jmenovatele, kterým jsou zájmy veřejné.

MS: *Domníváte se, že v České republice i kolem nás, tedy v zemích jako je Polsko, Maďarsko, Slovensko, je občanská společnost silná a jaká je v porovnání s našimi sousedy, když se pootočíme na západ a nemusíme snad kráčet daleko. Právě u našich sousedů Rakousku a v jisté míře i Německu je silný korporativistický stát, tedy ona občanská společnost vede dialog se státem ...*

MP: Nemusí to platit absolutně, ale obecně to platí o těch zavedenějších demokraciích na západ a částečně i na jih od našich hranic. Mám tím na mysli Rakousko, kde je občanská společnost silnější; na východ od našich hranic včetně zbývajících zemí Visegrádské čtyřky je naopak slabší. My jsme taková zvláštní země. Když si srovnáte mnohé sociální a ekonomické charakteristiky, tak my stále ještě vyčníváme z Východu, ale pořád ještě jsme nějak trochu zakrslí ve vztahu k Západu. To je i případ oné občanské společnosti.

MS: *Ale je zvláštní, že u nás je mnoho institucí, které se vlastně řadí k občanské společnosti, ovšem nemají patřičnou sílu. Mně jde o to, co se týká kvantity. O tomto fenoménu se zmiňujete ve své knize Nejen trh.¹⁸ Problém je, že je nutné, aby dané instituce vzbudily patřičný respekt u svých partnerů...*

MP: Nu, aby prosadily, oč jim běží. Marná sláva, taková sdružení potřebují partnery. To znamená, že je dobré, aby zde byla odpovědná veřejná správa, která vychází z premisy, že sama nemůže zmoci vše, z čehož přirozeně vyplývá dělba práce, a proto vědomě vytváří podmínky pro svou spolupráci s občanským sektorem. Jednak by měla občanský sektor podporovat tam, kde má lepší předpoklady pro realizaci úkolů než ona sama, a aby mu naslouchala tam, kde nemá dostatek informací, jak jsme o tom již hovořili.

MS: *To znamená, že je to neustálé vedení dialogu ...*

MP: Určitě, souhlasím s vámi.

MS: *Dá se tedy říci, že pokud ona občanská společnost nebude dostatečně silná, tak budou silní oni politici a jejich politické strany, tak budou znít pouze monology.*

MP: V demokratické společnosti naštěstí monolog nebude znít nikdy. Neumím si představit, že by se všechny politické strany sjednotily na jednom programu a pak táhly za jeden provaz¹⁹. To si neumím

(2005), Ernest Gellner byl jedním ze zakladatelů a propagátorů Středoevropské univerzity, která byla z Prahy vypuzena do Budapešti.

¹⁸ Vydalo Sociologické nakladatelství v Praze v roce 1997. Anglicky Not Only the Market, Budapest: CEU Press (1999).

¹⁹ Příkladem takového sjednocení byla také v nedávné minulosti Národní fronta po roce 1945.

dobře představit, nebo jak jste to myslel? Ale ani dialog omezený jen na politické strany by rozhodně nebyl zdravý.

... Demokracie ...

MS: *Já jsem měl na mysli to, že daní politici žijí v pomyslném akváriu a že si budou spíše řešit své parciální zájmy a nebudou vést dialog s občany, kteří jim dali hlas, a díky kterým dosáhli postu, jaký nyní zastávají. Ostatně pokud se podíváme do minulosti. Co to byla ona tolik známá a proslavená Opoziční smlouva? Ta byla jistým způsobem monologem sui generis.*

MP: To jsme právě u toho zúženého modelu reprezentativní demokracie, o kterém já - a předpokládám i vy - víte, že asi není ten „pravý ořechový“.

MS: *Nu, rozumím vám, avšak ona reprezentativní demokracie je cosi, co je v Evropě standardem, ale měli bychom si asi více osvojit onu toliko potřebnou dialogickou část, prostřednictvím aktivit občanů.*

MP: Nic proti ní. Samozřejmě. Instituty reprezentativní demokracie jsou i součástí českého ústavního pořádku, takže já jsem ten poslední, kdo by protestoval proti možnosti volit si své politické reprezentanty. Pouze říkám, že je to nutná, ale nikoliv postačující podmínka k tomu, aby ona ta společnost byla skutečně demokratická. Stačí se podívat na případ Běloruska. Tam také mají volby, ovšem vyhrává pouze předem vybraný kandidát.

MS: *To je zřejmé, nicméně se to jednoduše říká, obtížně provozuje.*

MS: *Není možné opomenout jednu důležitou skutečnost, a to je utváření demokracie v postkomunistické době. Co dle vás znamenalo budování demokracie v kontextu čtyřicetileté zátěže totality?*

MP: Ano, jde o zátěž. Spíš o velkou kouli na noze, které se stále neumíme zbavit. Jde o nezkoušenost s tím, jak komunikovat, jak se organizovat, jak v rámci existujícího právního rámce účinně prosazovat svoje zájmy ...

... Pomocné plány ...

MS: *Nyní bych pokračoval dále. Jak vy jste vnímal onen rozdíl dohánění ve srovnání se západní demokratickou Evropou? Mně jde o to, po druhé světové válce Amerika nám nabídla pomoc, která nesla jméno George Marshalla²⁰. Domníváte se, že něco podobného zde mělo vzniknout jako pomoc zemím východního bloku, které se rozhodly znovu integrovat do onoho západního společenství? Neuvažovalo se, že by si onen Marshallův program²¹ zasloužila naše republika?*

MP: Vy jste četl můj text na toto téma, že?

²⁰ George Marshall (1880 – 1959) americký generál a politik. V roce 1942 jmenoval do čela invazních vojsk generála Eisenhowera. Během II. světové války požadoval přímý útok na Německo. To se psal rok 1943. Po skončení války, působil jako velvyslanec v Číně. V roce 1953 získal Nobelovu cenu za mír.

²¹ Marshallův plán je realizován na základě doporučení George Marshalla poškozeným zemím v poválečné Evropě. Plán byl přijatý v březnu 1948 americkým Kongresem, avšak byl prvně ohlášen 1947 na Harvardově univerzitě. Z plánu čerpaly země jako Velká Británie, Francie, Německo, Skandinávské země, Řecko, Itálie, Portugalsko. Tento plán byl nabídnut také Československu, avšak tato země již byla součástí východního bloku. Snahou bylo pomoci v hospodářské a sociální obnově výše uvedeným zemím. Pomoc se jevila jako efektivní. Československo již dříve přijalo program UNRRA z let 1945 - 1947

MS: *Ano, pokud vím, ony myšlenky byly publikovány v jedné z Vašich knížek s názvem Křižovatky české sociální reformy.*²²

MP: Ano, my jsme o tom opakovaně mluvili. A v té době jsme nebyli sami, i někteří kolegové ze Západu dospěli k závěru, že právě marasmus, do kterého nás onen státní komunistický režim dostal, bude bez podobného programu překonáván jen velmi obtížně. Když se podíváte, v jakých problémech jsou současné postkomunistické země po politické proměně, která byla před dvaceti lety, tak úvahy znovu vedou k onomu negativnímu potvrzení této teze. Kdyby to tenkrát vzal Západ opravdu vážněji, kdyby něco z toho bylo skutečně realizováno, tak věřím, že bychom na tom byli lépe. Tím ale nechci říci, že nám nepomáhali vůbec. To ne. Ale to nebyla pomoc koncentrovaná a dobře navržená, jako byl onen Marshallův plán.

MS: *To znamená, že by pro onu pomoc zde musela být instituce, která by ony prostředky rozdělovala. To je také otázka tzv. globální politiky, pokud se nemýlím.*

MP: Ano, souhlasím s vámi.

MS: *K tomu se třebas lidé, kteří se řadí mezi neoliberály, příliš nehlásí. Bojí se toho, neb stát či rozsáhlá instituce může spíše uškodit, než něčemu prospět.*

MP: Jsou jednoduše krátkozrací.

MS: *To nezní lichotivě. Samozřejmě to závisí na oné podobě dané politiky. V jakém ohledu si myslíte, že ona pomoc mohla být rozdělována.*

MP: Ta pomoc by mohla nabývat nejrůznějších podob. Mohla by být rozdělena do různých programů. Samozřejmě v jistém omezeném programu zde ona pomoc fungovala. Stačí si vzpomenout na program PHARE či také na prostředky ze soukromých zdrojů jako byla Open Society, ale třeba zde byl i program Sigma, což byl společný program OECD a EU, který v těchto zemích podporoval racionální reformy veřejné správy. Ta pomoc byla samozřejmě jak finanční, tak expertní, neboť zde docházelo k výměně zkušeností s lidmi z různých zemí, kteří působili v této oblasti. Zahraniční experti k nám přijížděli, aby studovali situaci v ČR a se svými znalostmi a zkušenostmi nám pomáhali se orientovat, jelikož zde byla zřejmá dvougenerační až třígenerační pauza.

MS: *Nu, bylo to asi také proto, aby se „naplnila“ ona šedesátiletá doba, o níž hovořil Ralf Dahrendorf*²³. ...

MP: Ne, ne, já jsem hovořil ne o nutnosti adaptace ... Já jsem měl na mysli délku trvání režimu. Tady sice byl oněch čtyřicet let komunistický poklop, ale kupříkladu v Pobaltských zemích byl ona doba působení nesvobodného režimu ještě o jednu generaci delší.

... Otázka více dimenzí ...

²² Potůček, M. Křižovatky české sociální reformy. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 320 s.

²³ Ralf Dahrendorf (1929 -2009) sociolog, politolog, liberál. Působil v Německu, Anglii. Byl ovlivněn M. Weberem, K. R. Popperem a von Hayekem Jeho význačné práce byly přeloženy i do českého jazyka. Pro otázku transformace je stěžejní práce Úvahy o revoluci z roku (1991), dále Hledání nového řádu (2007), Od pádu Zdi k válce v Iráku (2008), Pokušení nesvobody (2008), Překonávat hranice (2009), ve slovenštině vyšla kniha Moderný sociální konflikt (1991).

MS: *Na to se často zapomíná, lidé to berou jako dávnou minulost a to následně vede k idealizaci doby. Když hovoříme o transformaci, je nutné, že je to občas redukováno pouze na ony hospodářské vztahy ... Vy zdůrazňujete, že reformy, které zde byly provedeny, nemají pouze ekonomický charakter, ale je to proces, který se dotýká mnoha sfér nejen hospodářství, ale i společnosti, politiky, člověka ...*

MP: Hospodářství bylo to velmi důležitým prvkem, možná nejdůležitějším stavebním kamenem, ale co mě na tom trápilo a trápí je, že to, co si umím třeba technicky představit, že zvolené procedury mohly být důkladnější a lepší. Co mohlo fungovat v čistě komerční oblasti – privatizace, bylo nekriticky přenášeno i do oblasti veřejného sektoru a veřejných služeb, kde to takto fungovat nemohlo a nemůže. Takže onen zúžený koncept reformy byl široce uplatňován i v mnoha oblastech, kde to bylo svíce ke škodě, než k užitku.

MS: *Jinými slovy udělejme vše privátní, a trh se o vše postará. Jak se vy díváte na tezi, s kterou přišel otec transformace V. Klaus, že měníme systém a ne lidi. Ale jak zavést systém, když lidé jsou v něčem navyklí žít.*

MP: To je ona Dahrendorfova hádanka²⁴, na kterou se snažíme nalézt odpověď a na kterou jste v předešlém dialogu narazil. Skutečnost, kterou ona hádanka popisuje, je právě jednou z příčin těch problémů, v nichž se nyní nachází celá střední a východní Evropa. Časy transformace nemohly jít paralelně. Máme třeba nové instituce, ale v nich působí v uvozovkách „staří“ lidé, a právě proto dochází k těm poruchám, ke kterým dochází.

... Náklady proměny ...

MS: *Když to vezmu do důsledku. Je přirozené a logické, že transformace přinesla velké náklady, ale záleží na míře.*

MP: To platí dozajista.

MS: *Je však otázkou, zda se pojmenují chyby, které byly učiněny a zda se chyby budou napravovat. V roce 1994 v médiích proletěla zpráva, že transformace skončila. Domníváte se, že takovéto vyjádření bylo neodpovědné? Nebyla to ve své podstatě pošetilost?*

MP: Nebudu se o tom s vámi přít ...

MS: *Ne, jde o to, že vlastně ona zpráva směřovala k ukončení jisté fáze transformačního procesu. Řekněme k makroekonomické stabilizaci hospodářství ... Ta zpráva se zřejmě netýkala oblastí zdravotnictví, školství, justice, práva, životního prostředí, jelikož to jsou oblasti, kde se stále pracovalo a pracuje do dnešních dnů ...*

MP: To bylo projevem postoje, kterému někteří autoři říkají imperialismus ekonomie ve společenských vědách. Mnozí ekonomové se tak shlédli v poznávací mohutnosti ekonomie, v její interpretaci, že jim vůbec nepřišlo na mysl, že ekonomie není z hlediska porozumění problémům společnosti a hledání cest jejich řešení všespasitelná. To v lepším případě. V tom horším to z důvodů nahrávání různým privátním ekonomickým zájmům dokonce vědomě zamlčovali.

²⁴ Dahrendorf tvrdil, že společnost reformuluje zákony do 6 měsíců, 6 let trvá utvoření trhu a 60 let hodnotový řád. To je zřejmě nejobtížnější a nejbolestnější. Je to reforma člověka sama skrze interakce s okolím ...

... Dialog ...

MS: *Avšak jak vést onen toliko dialog, který otevírá cestu k řešení otázek společnosti?*

MP: Moje zkušenost praví, že s ekonomy, kteří byli představiteli tohoto vnímání světa a role společenských věd v něm dialog vést nelze.

MS: *To znamená, že když někteří hovoří, tak ti druzí mají pomyslné špunty v uších.*

MP: Naštěstí jsou i ekonomové, kteří rozumějí tomu, že nerozumí všemu ...

MS: *To bychom měli nahlédnout, že tam existuje pokora před tím, v čem jsem angažován.*

MP: Čili je tam prostor pro dialog a odbornou spolupráci, avšak ani to není jednoduché. Každá disciplína má svůj vlastní terminologický aparát, své metody, své způsoby definování poznávacích problémů, takže ta spolupráce mezi disciplínami patří, po mém soudu, k tomu nejobtížnějšímu, co na společenskovědní obory čeká.

MS: *Rozumím, avšak domníváte se, že kdyby lidé, kteří onu transformaci připravovali, dostatečně hovořili mezi sebou a nevedli jen monology, možná by se ty obtíže zvládly lépe, pokud by byl přístup ze stran aktérů vstřícnější.*

MP: Určitě. Mám pro to vysvětlení a důkaz, který sahá do období Čalfovy vlády mezi roky 1990 – 1992. Když se podíváte na Hospodářské noviny ze září 1990, tak ve stejném čísle byl publikován Scénář ekonomické reformy i Scénář sociální reformy. To znamená, že tam ještě existovala spolupráce oněch různých disciplín, která se hezky uplatnila v Programové komisi Občanského fóra. Bylo patrné, že tyto programové dokumenty se následně promítly do práce ministrů federální vlády vedené Mariánem Čalfou.

MS: *Ovšem ten dialog zřejmě časem zavál prach, pokud se podíváme zpět...*

MP: Jistě, pak přišla ona názorová diferenciacie, kterou pokládám za přirozenou, stejně tak jako diferenciaci zájmů. Poté se rozpadlo Občanské fórum a nastoupily nové politické strany jako Občanská demokratická strana. Vítězství této strany v roce 1992 bylo z hlediska preferencí voličů přitakáním onomu zúženému pojetí transformace.

MS: *Domníváte se, že tedy dnes může Česká republika navázat na to, co dříve bylo vlastně připraveno lidmi dříve, na počátku devadesátých let?*

MP: Rozhodně by o tom ti, kteří dnes usilují o nápravu věcí veřejných, měli vědět. Uplatnit to v mezích tehdejší formulace, dnes už samozřejmě nelze, neboť za těch dvacet let se změnil svět, změnila se i česká společnost. Zejména pod vlivem procesů globalizace a prosazování návodů neoliberalismu, o čemž jsme již diskutovali. Také europeizace vnějších a vnitřních poměrů v naší zemi.

... Integrace ...

MS: *Zmínil jste nepřímo Evropskou unii, a proto je dobré se chvíli věnovat tomuto tématu. Domníváte se, že Česká republika vlastně udělala dobrý krok, že se opětovně integrovala mezi společenství zemí, odkud vyšla, kam geograficky patřila?*

MP: Spolu s námi tam vstoupili i ti, kteří byli našimi „bratry“ i v době komunismu. My jsme vstupovali do širší entity, než byla ta původní Evropská unie. Ten krok byl a bude jednoznačně a dlouhodobě pozitivní. Jeho přínosy si ještě dnes neumíme řádně uvědomit - totiž to, jak velké benefity můžeme a budeme čerpat pro tuto zemi právě z oné evropské integrace. Co to pro nás znamenalo a znamená.

MS: *Jak vy to vnímáte? Podle toho, co jste řekl, tak Češi trochu spí, neb si řádně neuvědomili svůj význam v onom společenství, že jsme pomyslným středem či srdcem Evropy ... Co by se mělo vykonat, aby se milí Češi probudili, aby vešla ve známost skutečnost, že jsme součástí daného nadnárodního celku. Mně jde o to, že vlastně Češi o Brusel, o tamní dění nejeví zájem ... Jako by byli lhostejní, jako by je nezajímalo, co se děje za těmi pahorky, které nás oddělují od ostatních národů ... Zdá se mi, že se Češi o Evropě dovídají z médií, tisku a televize spíše v těch negativních souvislostech, v nedobré době ... Tamhle má obtíže Řecko se státními financemi, tamhle Irsko, Španělsko, vystupují s podobným problémem, také se tam vyskytuje problém byrokracie ... Jak k tomu má přistoupit Čech, jak má vnímat přínos Evropy, která je spíše ohniskem potenciální nestability, než harmonie ... Evropa může být vnímána jako klub zemí, kdy jedni žijí na úkor druhých ... Co by měli Češi dělat, když se rozhodli v referendu 2003 vstoupit do tohoto klubu? Jak mají, dle vás, reprezentovat své zájmy?*

MP: I média hrají svou roli, tady v onom obraze Evropy v očích Čecha, a ne vždy pozitivní. V diferencované české společnosti, jak víte, jsou i jednotlivci a dokonce i skupiny, kterým je proti mysli, že v Evropské unii jsme. Jsou to však především deformované a úzce interpretované ekonomické zájmy, které je vedou k těmto závěrům. Já bych nepodceňoval životní zkušenosti Čechů. A pokud jde o ně, tak tam je hodně pozitiv, se kterými se člověk může setkávat. Já docela často cestuji v Čechách, na Moravě i mimo hranice země. A když jsme u toho cestování za hranice, tak třebaš onen Schengenský prostor. To je velice příjemná instituce Evropské unie. Odpadají ony kontroly na hranicích. Když se omezím na Českou republiku, tak člověk, pokud jede na výlet či na dovolenou, setkává se často s tabulemi s nápisem, že tuto cyklostezku podporovala EU z nějakého programu, který je nám dán k dispozici. Těch příkladů je celá řada.

MS: *Ale také, když cestujete po nové Evropě, tak jistě vidíte malý stát – Švýcarsko, který je obklopen hranicemi, a je to velmi bohatý stát. Pokud máte zájem tento stát navštívit, tak je nutné si připravit pas, jelikož na tomto území neplatí to, co platí na území ostatních států Evropské unie ... Nicméně můžete namítnout, že právě Švýcarsko má trochu jiné postavení. Vidíte, čas pokročil, a nejlepší, jak zakončit onen dialog o minulosti, je podívat se na budoucnost, neboť to, co můžeme změnit je právě ona budoucnost, ona očekávání, které si člověk sebou nese ...*

MP: Ano, to je tak trochu má profese. Ony pohledy do budoucna jsou pohledy vesměs podmíněné. Říci, co bude za deset či dvacet let bych si skutečně netroufal. Kdybych se měl klasifikovat, tak bych řekl, že jsem mírný pesimista. To znamená, že si umím představit i vývoj, ve kterém bychom začali lépe využívat svého potenciálu, ať už v oblasti lidských zdrojů, jak se dnes říká, tak v oblasti institucí a kulturních tradic. V tom případě si myslím, že bychom z té polohy mezi Západem a Východem, někde uprostřed, mohli směřovat k západní Evropě. V tuto chvíli bych ale poznamenal, že více indicií svědčí o tom, že se nám to nedaří a že může nastat situace, kdy naopak budeme klesat až k Východu Evropy. A ten hlavní faktor, který k tomu přispívá, a tím jsem si skutečně po mnohaletém studiu jist, je nekompetence veřejné politiky jako sociální praxe. Součástí této nekompetence je také nekompetence veřejné správy samotné. Prostě český stát funguje stále hůř a hůř a politici, kteří rozhodují hodně, i když ne výlučně o tom, kam se tato země bude ubírat, na tom nejsou o mnoho

lépe. Myslím, že tato vývojová ohrožení jsme popsali docela přitažlivým způsobem v některých z našich devíti hypotetických scénářů možného budoucího vývoje země.²⁵

MS: *Nu, to je za dvacet let takový smutný poznatek. Člověk se táže, jak se zde vlastně konalo, jaké politiky se uplatňovaly, aby tato země stagnovala? Dá se říci, že převládá onen negativní trend? Vy vidíte i onen zápor v tom, že nyní tato země žije pomyslným šetřením ve veřejné správě?*

MP: A priori ne, já nejsem proti šetření, ale jsem proti šetření na nesprávném místě, které může způsobit především dlouhodobě více škod, než užitku. A naopak jsem proto, aby se hledaly zdroje tam, kde jsou a kde se zatím nehledají.

MS: *Jakým způsobem se může zvrátit onen negativní trend? Tím především myslím, aby se od slov přešlo k činům. To znamená, aby v této zemi postoupily zásadní reformy.*

MP: Je nutno využívat více než doposud všech kanálů, které tato demokracie v širším slova smyslu nabízí. Rehabilitovat stát a vybudovat kompetentní a efektivní veřejnou správu. Reorientovat investice, obrazně řečeno, z betonu a železa do lidí.

MS: *To znamená, aby sám člověk přemýšlel, co má dělat, a kde bude efektivně využito jeho sil, případně se nenechal ukolébat ... Děkuji Vám za milou diskusi, pane profesore.*

P.S²⁶..:

MS: *Jak jste se osobně účastnil obnovy demokracie a kapitalismu?*

MP: O tom jsem se už široce rozpovídal v předešlé části našeho rozhovoru. Především jsem se angažoval v tvorbě veřejně politických programů. Na půdě Karlovy univerzity jsem založil nový obor Veřejná a sociální politika. Na mém pracovišti, Centru pro sociální a ekonomické strategie, se zabýváme formulací podmíněných prognóz budoucího vývoje země v kontextu evropeizace a globalizace.²⁷ Inicioval jsem akademickou iniciativu, ústící do sepsání Sociální doktríny České republiky.²⁸ Dost publikuji. Také jsem často vstupoval a vstupuji na pole veřejných diskusí o tom, co je a co není dobré pro naši zemi a její občany. Například formou blogů.²⁹

MS: *Účastnil jste se kupónové privatizace, jakožto velké příležitosti obnovy kapitalismu?*

MP: Ano, ale jen pasivně – jako jeden několika miliónů DIKů (držitelů investičních kuponů).

MS: *Co jste říkal na rozdělení Československa na dvě samostatné republiky? Není náhodou „ovocem“ rozdělení eliminace slovenského nacionalismu, což pak vedlo k lepší spolupráci v rámci Visegrádského společenství a také opětovného nalezení v Evropské unii?*

²⁵ Frič, P., Veselý, A. (eds.): Riziková budoucnost: devět scénářů vývoje české společnosti. Praha: MATFYZPRESS, 2010. Ke stažení na

http://www.martinpotucek.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=281:9scenaru&catid=36:knihy&Itemid=62&lang=cs

²⁶ Každý dle svých možností, preferencí.

²⁷ Viz <http://www.ceses.cuni.cz/>

²⁸ Sociální doktrína České republiky. Sociální politika, 2002, roč. 28, č. 1-2, s. 7-11. Ke stažení na http://www.martinpotucek.cz/index.php?option=com_rubberdoc&view=category&id=44%3Aodborne-clanky&Itemid=64&lang=cs&limitstart=20

²⁹ <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/martin-potucek.php>

MP: V době rozpadu Československa jsem byl proti jeho rozdělení... Dodnes si myslím, že k němu nemuselo dojít, kdybychom tehdy disponovali (jak Češi, tak i Slováci) odpovědnějšími a kompetentnějšími národními politickými reprezentacemi. A bylo velkým štěstím, že jsme – už jako Česká republika a Slovensko - dostali příležitost nalézt férové prostředí pro jinou formu vzájemné spolupráce na půdě Evropské unie. Bez Evropské unie bychom na rozdělení doplatili ekonomicky i geopoliticky jako dva malé izolované státečky mnohem více, než kdybychom byli (byť jen hypoteticky) schopni zachovat federalizované Československo.

Dialog o transformaci s Martinem Wichterlem^{30,31}:

MS: *Jak vnímáte rok 1989 jako mladý člověk plný očekávání?*

MW: Mohl bych začít jinak?

MS: *Ano, pokud se k určitým bodům vrátíme ...*

MW: Na můj začátek budu navazovat ve všech dalších komentářích. Dialogem se bude linout nit, která říká, že velká spousta věcí je daná, ovlivněná tím, v jakém prostoru se nacházíme, jakou historií jsme prošli. Tato skutečnost má vliv na úplně vše, byť se to na první pohled nezdá. Poznamenala vývoj v roce 1989, obnovení demokracie a kapitalismu. Ovlivňuje též naši budoucnost, i to, jaké vize o ní bychom měli mít. Vše vychází z naší historie. Nejsem historik a sociolog, proto nejsem schopen popisovat vývoj české společnosti od středověku až do současnosti. Jsem však o své tezi pevně přesvědčen. Dám vám drobný příklad. Opatrně jsem našlapoval kolem amerického působení ve Vietnamu. Ovšem dnes vám Vietnamci řeknou, že válka s Američany byl několikaletou epizodou v jejich dvoutisícileté historii. Vlastně už to ani nevnímají. My máme historii staletou, která nás patrně ovlivnila, ovlivnila naše chování a bude nás i naši společnost ovlivňovat i do budoucna. Možná jsme ovlivněni faktem, že žijeme v určitém prostoru, kde se bili protestanti s katolíky, potýkali se s Němci či Rusy, nebo zde táhla různá vojska a my byli a jsme pořád relativně malým národem se snahou zachovat si svou identitu

MS: *Sluší se říci, že jsme v geografickém centru Evropy a přes nás přešly jednotlivé války, proto je tím národ logicky poznamenán. To znamená, že jsme jednu chvíli patřili do sféry německé, pak do sféry východní.*

MW: Určitě tomu tak bylo.

MS: *Procesy rok 1989 byly ukončením období vazalství, mohli jsme konečně být svobodni.*

MW: Ano, naprosto souhlasím, ale nebylo to a ani to není vystoupení z nějaké zóny, ve které se nacházíme. Ačkoliv zde došlo k poměrně dramatické změně v roce 1989, pořád sociální struktura, teritoriální pozice českého státu se neměnila a ani se nebude měnit v budoucnosti, což je velmi důležité. Jistě, rok 1989 byl zásadní změnou pro můj život a život ostatních. V tomto státě bylo ještě

³⁰ Martin Wichterle *1960 český podnikatel, pokračovatel slavného prostějovského rodu Wichterle, v roce 1990 vstupuje do podnikání a od roku 2004 obnovil strojírenskou společnost Wikov.

³¹ Dialog byl natočen odpoledne ve středu 16. října 2013 zasedací místnosti společnosti Wikov. Hvězdoslavova 2 b City Tower Praha 4, Pankrác

mnoho dalších změn, které jsou významnější, než je rok 1989. Pokud však hodnotíme dvacáté století, byl jedním z velkých momentů.

MS: *Ano, pro porozumění vývoji, v historii máme rok 1918, 1938, 1948, 1968 a pak 1989. Vraťme se roku 1989. Byl jste mlád ...*

MW: Převrat přišel v okamžiku, kdy jsem končil vysokou školu, byl jsem v pátém ročníku. Nějakým způsobem jsem hleděl vstříc poststudentskému životu. Listopad byl vyvrcholením změn, které se udály jak v Československu od 28. srpna 1988 až po listopad včetně změn v okolních státech. Když přišla perestrojka, bylo jasné, že se něco stane. Člověk měl jistou představu, že pokřivený režim nemůže pokračovat do nekonečna, ovšem na druhou stranu jsem nečekal, že se zhroutí tak náhle.

MS: *Studenti dali důležitý impuls. Ťukli do kuličky, která způsobila řetězovou reakci.*

MW: Když jste mladý, máte větší odvahu, skoro ničeho se nebojíte. Nutno říci, že společnost v druhé polovině osmdesátých let vypadala úplně jinak než ta za Brežněva, ...

MS: *... nebo studenti nechtěli žít ve schizofrenním režimu, jako žili jejich rodiče i prarodiče.*

MW: Samozřejmě tam byl vzdor z titulu mládí, z titulu vůle měnit věci. Byla tam obrovská únava z normalizační nudy, která člověka provázela celý život. Bouřil jsem se nejen za svobodu, ale i za změnu. A nejen proto, že jsem byl mladý. Nakonec všechny revoluce dělají převážně mladí lidé a rok 1989 byl potvrzením této teze.

MS: *Můžeme říci, že pokud by nepřišel rok 1989, režim by stejně padl.*

MW: Situace na konci osmdesátých let nevypadala, že hned „zítra“ dojde k žádoucí změně. Nicméně se jevila jako neudržitelná. Spíše si myslím, že se očekávalo, že dojde k postupným evolučním změnám. Myslím, že nikdo nečekal, že dojde ke zhroucení celého komunistického bloku tak náhle. Brzy po nástupu Gorbačova se však již očekávalo, že něco se stát bude.

MS: *Ostatně ke konci režimu ani zahraniční rozhlas nebyl rušený. Představitelé nedokázali zachytit vítr změny. Byli staří.*

MW: Snad jedině s kapkou nadsázky Evžen Erban, jenž zažil mocnářství, první republiku, nacismus i socialismus, ten věděl vždycky poněkud dříve, odkud začne foukat vítr, a též včas převlékl kabát.

... Komunismus ...

MS: *Dobrá, nyní bych doporučil, abychom přešli před rok 1989, byť jsme se tématiky dotkli. S čím si asociujete komunismus? Prožil jste v něm své mládí.*

MW: Komunismus si spojuji s nudou. Tohle zřízení bylo tak nudné, že se zde nedalo žít. Tápal jste se též na výhody režimu. Žít v něm bylo snadné, žádný problém se neřešil, jelikož nebylo co řešit, za předpokladu, že jste se nezakopal a nevedl odboj. Ve svých osmnácti letech jsem to nedělal, a tak lze říci, že jednoduchost života byla vykupována nudou.

MS: *Soudíte, že lidé přijímali jednoduchost? Tážu se proto, že příliš jednoduchý život není životem. Nuda pro některé z nás může znamenat smrt.*

MW: Bohužel pro drtivou většinu populace to bylo řešení, a proto se pořád mnohým z nás po tomto životě trochu stýská.

MS: *Nemohli jsme se účastnit politického života. Když ano, jedním z předpokladů bylo vlastnictví červené knížky. Na druhé straně si každý mohl žít „klidně“ svůj život na své chatě, bydlet v levném paneláku se sektorovým nábytkem, vozit se Škodovkou, na niž jsme museli čekat podle pořadníku.*

MW: Ano, toto je přesný popis. Pro spoustu lidí tento přístup byl řešením. Žili jsme v režimu, který vás jako osobnost pohltí, ovšem dovolil vám žít a dýchat ...

MS: *Pokud však vás to pohltilo jako osobnost. Musíme se tázat, co z nás zůstalo? Možná fyzická materie.*

MW: I dnes lidé nadávají, že současný systém je příliš materialistický, ale neznám materialističtější systém než komunismus během normalizace. Bylo to o definovaných věcech, které člověk musel mít a pro které žil. Ideje během dvacetileté periody neexistovaly.

MS: *Někdo může namítnout: „Dobrá, měl jsem rodinu.“ Lidé rezignovali na veřejný život, ale věnovali se rodině.*

MW: Ano, ale co vám zbylo? Nakonec jste skončil v nějakém úzkém, uzavřeném společenství, a tam byl schopen vegetovat, abyste to přežil. Možná stejně jako naši předkové v průběhu staletí.

... Neschopní a všehoschopní ...

MS: *Prosím vás, jak se díváte na strukturu uspořádání společnosti? Je zřejmé, že jak společnost, tak i hospodářství vůči Západu zaostávaly. Bylo nám tvrzeno, že v roce 1968 jsme v hospodářské kondici doháněli Rakousko. Jak se hranice uzavřely, skončilo Pražské jaro, vanutí čerstvého větru, a tato společnost začala upadat. Čím to, že schopní byli vystřídáváni méněschopnými?*

MW: Nerad bych vám ničil tuto koncepci. Myslím si, že jsme v roce 1968 nebyli jako Rakousko. Možná jsme byli v menším odstupu, než jsme nyní. Ale k Vaší otázce. V době normalizace se občané chovali stylem, který se možná příliš neliší od toho současného, pouze pravidla jsou nyní nastavena jinak. Zda se lidé této kotliny chovali zásadně jinak, nevím. Čím více je režim autoritářský, čím více jsou podmínky drsnější, tím více se prosazují naše špatné vlastnosti. Nerad bych situaci srovnával s chováním vězňů v koncentračních táborech, ale v podstatě to tak funguje. Když zlo má navrch, tím více zla nacházíme v sobě. Lidí, kteří jsou schopni se mu postavit, je zákonitě méně.

MS: *Soudím, že vaše slova jsou přesná. V takovém režimu lidé ztratí mravní kompas. Ti, kteří jej v sobě měli, byli disidenty, jichž byla menšina.*

MW: Národ se k tomu postavil „ateisticky.“ Režimu nevěřil, nechtěl si s ním nic začínat, ale nebyl ochoten proti režimu bojovat vyjma protestu mlčky. Tito lidé tvořili naši republiku a v jistém ohledu to tak je do dnešních dnů.

... Komunismus ve svých východiscích ...

MS: *Dobrá, ale nyní bych položil trochu obecnější otázku. Soudíte, že poselstvím ideologie, která se nad českou kotlinou vznášela, bylo vytvářet spravedlivější, harmonický svět, nebo to byla čistá iluze?*

Nebyly teze o spravedlivějším světě pouhou vějičkou proto, aby dostali k moci lidé bez zásad a morálky?

MW: Ten, kdo mohl mít nějaké ideje, to byli maximálně mladí komsomolci či pionýři v padesátých letech. V 70. letech už nic takového „nehrozilo“. Zůstala pouhá struktura, která již nic jiného nežádala než se udržet u moci a zalíbit se. V režimu osmdesátých let nebylo ideologie ani za mák.

MS: *Režim byl zkrátka vyčpělý.*

MW: Zmizelo nadšení mladých svazaček, mávajících v padesátých letech při oslavách prvního máje Zápotockému, chodíce po Václavském náměstí.

MS: *Můžeme říci, že koncept, který společnost svíral, byl iluzí a vytvářel slepou větev, která díky své realizaci byla vyvrácena?*

MW: Vnímám jej jako dožívající produkt nějaké ideologie, která se od počátku ocitla ve slepé uličce. To, co jsme zažívali, byl její konec, jelikož nebyla absolutně životaschopná.

MS: *Přes její neživotaschopnost ji lidé dodnes oživují, a nejen u nás. Stále existuje určitá skupina lidí, kteří si s touto ideologií spojují úspěch, jistoty.*

MW: Zkrátka jednoduchost žití je úžasná. Přitahovala a bude přitahovat spousty lidí.

MS: *Tito lidé preferují jistoty.*

MW: Ano, chtějí žít život bez rizika, ale v odporné šedi. Právě takový život je založen na materiálu, bez jakékoliv vize.

... Exil ...

MS: *Tento přístup vede k přežívání člověka. Lidé, kteří se s šedí nespokojili, vydali se do exilu. Jak vnímáte jejich jednání v tomto ohledu? Někteří Češi museli opustit svou zemi ve dvacátém století minimálně dvakrát. Byla to léta 1948 - 1949, 1968 – 1969. Vyskytují se názory, že právě díky tomu jsme přišli o podstatnou část národa, tu životaschopnou.*

MW: To bezesporu. Emigrace se netýká dvou roků. O lidi jsme přicházeli permanentně - a nejen u našich historických tragédií, ale i v průběhu normální existence. Tento stát vskutku trpěl a trpí nedostatkem elit. Pro každou zemi na světě je jejich odchod tragédií. Jsou národy, které jsou na špičce ve světovém měřítku, vyznačují se tím, že jsou „příjemci“ těchto lidí.

MS: *Typickým příkladem jsou Spojené státy americké. Jelikož jste vnuk Otto Wichterleho, rád bych se zeptal, jestli váš dědeček neměl zájem opustit tuto zemi? Komunisté mu dělali dusno, ale on zůstal.*

MW: Abych se přiznal, v rodině jsme otázku exilu příliš neřešili. Nejsem proto schopen odpovědět. Soudím, že exil, to bylo velké dilema pro mnohé. V období normalizace už to byla pouze malá část lidí, která musela stát skutečně opustit ...

MS: *Takovým příkladem by byli i někteří chartisté.*

MW: Nedokážu posoudit, proč zde někteří lidé zůstávali a proč jiní ne, zda to byla otázka odvahy. Jedni měli prostě více odvahy zůstat, jiní více odvahy odejít. Další faktorem byly sociální vazby.

Zkrátka, vždy to je „případ od případu“. Jistě bych jejich postoj nedělil tak, že někdo toužil po svobodě a někdo po ní netoužil. Ve hře byla obrovská řada faktorů.

MS: *Když jste narazil na tuto hodnotu, měli bychom říci, že lidé mohou být vnitřně svobodní i v nesvobodě, tedy i v cele. Na druhou stranu mohou být nesvobodní, ...*

MW: ... i když žijí ve svobodném světě. Toto podepisuji.

... Demokracie ...

MS: *Nyní bych přešel k otázce demokracie. Totalitní zřízení padlo a byla nastolena otázka: „Co dál?“ Jednou ze sentencí, které mohli slýchat, byla obnova demokracie. Jak o ní jako podnikatel uvažujete? Co to pro vás znamená? Krátká definice nám řekne, že se jedná o vládu lidu.*

MW: Demokracie je stav společnosti, demokracie je též proces vývoje společnosti. Zatím jsme ušli nějaký kus cesty, občas to je bolestivé, jsme v nějaké fázi vývoje. Demokracie se rozhodně neobnovila 17. či 18. listopadu 1989, když jsme se do ní probudili. Máme před sebou ještě hodně kus cesty.

MS: *Člověk ve zjitřených časech mohl vidět zájem, nadšení, jakési vzednutí. Ovšem pak následovalo opadnutí. Dá se říci: „Dobrá, bylo to cosi výjimečného“ ... Společnost prošla vychýlením a následně se proces vrátil do vyjetých kolejí. Lidé si řekli: „Ano, něčeho jsme dosáhli, máme zastupitelskou demokracii, a proto nyní delegujeme a prostor voleným zastupitelům.“ Souhlasíte s tím?*

MW: Když děláte jakoukoliv revoluci, nebo když někde proběhne revoluce - ať již jakákoli, vždy okamžitě zavládne obrovské nadšení, které je dříve či později vystřídáno velkou frustrací. Systém a lidé se nedají jednoduše přepnout, pak přichází vystřízlivění.

MS: *Dá se říci, že lidé provolávali slovo demokracie, ale obsah byl pro ně velkou neznámou.*

MW: Byla to neznámá, a pro mnohé občany je neznámou do dnešních dnů. Je to evoluční proces. Revoluce vás posune výš, ale poté zjistíte, že jste vlastně na začátku. Jednoduše si vše musíme odpracovat. Změna k tomu pouze otevře dveře.

MS: *Ani to tak nebylo myšleno. Zde jde přece o to, aby se věci změnily evolučně, ovšem je nutné, aby společenské procesy „nepřepadly“ v devoluci.*

MW: Jsem pevně přesvědčen, že ačkoliv trpíme depresemi z toho, co vidíme, s čím se setkáváme, že směr vývoje je dobrý. Změny k lepšímu nejsou v mnohém viditelné. Pokud se ale podíváte, kde byla společnost na počátku devadesátých let a kde je nyní, je možné vidět pozitivní posun.

... Demokracie a dialog ...

MS: *Rád bych se zeptal, jak vnímáte například otázku dialogu. Právě dialog je pro mnohé roven demokracii. Jak hodnotíte kvalitu českého dialogu? Právě zde vznikají zmíněné deprese.*

MW: Soudím, že nedostatek ochoty rozumět druhému je jedním z fatálních problémů našeho veřejného života. Společnost velice obtížně hledá průsečíky. Neustále zde chybí konsenzus ve smyslu základních východisek – shoda o směřování státu.

MS: *Když se řeší problém, je dobré, aby prostřednictvím dialogu vzešlo nějaké řešení. Pokud se hodně mluví a řešení se nenachází, společnost i hospodářství stagnuje a někteří lidé jej nemusí považovat za optimální, neboť usilují o jasná řešení. Jsou to ta Hamletova: „Slova, slova, slova“ ... Nevede přílišný dialog k tomu, že se politický řád stává pro mnohé neakceptovatelný?*

MW: Bohužel - a nyní si škrtnu pár úspěšných demokratických států, největších úspěchů dosáhly civilizace, kde byl osvícený diktátor, který dialog zrovna moc neprosazoval. Největšího rozkvětu dosáhly země, které měly vizi a měly elitu, která vizi realizovala. Samozřejmě, když musíte podstupovat dialog a nalézt konsensus a řešení ve společnosti, trochu vás to zdržuje. Bohužel musím konstatovat, že se nám zatím shodu či vizi nalézt nepodařilo. Na to si oprávněně stěžuje mnoho lidí, podnikatele nevyjímaje.

... Demokracie a elity ...

MS: *Zmínil jste elitu. Ta je důležitá. Za první republiky zde byli lidé, kteří byli následováníhodní. Ostatně reprezentanti Hradu byli muži, kteří usilovali o udržení jisté linie. Češi měli respektovanou inteligenci a tito lidé nastavovali normu. Zkrátka problém současné demokracie vidíte i v nedostatku elit.*

MW: Ano, ale tento stát tím trpí po staletí. Vládnutí za první republiky bylo elitářské, ba někdy možná i zednářské. Myslím si, že nyní jsme na tom, co se demokracie týče, lépe než za první republiky. Na druhou stranu se nám dařilo lépe. Zkrátka první republika nebyla zázračným demokratickým zřízením, ale byla úspěšná. Vždy se musí nalézt nějaká rovnováha mezi vládou elit a dodržováním demokratických principů. Kde je hrana demokratického vládnutí? Je zřejmě obtížné ji určit. Vychází ze schopnosti národa. Některé jsou toho schopny, jiné ne.

MS: *Jsou lidé, kteří si myslí, že všechny národy jsou určeny k demokracii. Masaryk tomu věřil.*

... Kapitalismus ...

MS: *Nyní bych otočil naši pozornost k budování kapitalismu. Soudíte, že jeho obnova byla logická. Centrální plánování selhalo, a proto se „noví“ politici rozhodli obnovit systém, který u nás existoval před rokem 1938 či 1948. Do té doby jsme měli kapitalistické zřízení a zemi se dařilo. Můžeme dnes říci, že „postulát“, že patříme mezi nejlepší, byl jistý mýtus.*

MW: Ale ve slovanském světě jsme byli hvězdy.

MS: *Soudíte, že „cesta na Západ, do západního demokratického prostoru byla logickým vyústěním. Pokud máme zájem se k zemím Západu přiblížit, přijmeme demokracii a kapitalismus.*

MW: Myslím si, že nebylo na výběr, svět byl v počátku 90 let tak nastaven. Jiné zřízení nemohlo a nemůže přežít. Jistou deviací společenského a hospodářského uspořádání je Čína, ovšem jen díky tomu, že má gigantický trh, který si sám sobě může částečně nastavit parametry fungování. My jsme se museli a musíme řídit tím, co bylo a je kolem nás, museli jsme akceptovat, co ve světě funguje.

MS: *Sluší se říci pár skutečností. Užil jste slovo vymyslet. Kapitalismus vzniká spontánní interakcí. Někdo je majitelem kapitálu, někdo se nechává kapitálem najímat. Jinými slovy je to cosi evolučně daného. Člověk, který se snaží vymyslet lepší systém, „vytvoří“ modifikovaná centrální plánování. Ten,*

kdo nechá lidi přirozeně kooperovat a nezasahuje do probíhajících procesů, umožní vznik systému, který generuje bohatství. Souhlasíte s tím jako kapitalista?

MW: Ano, ale kapitalismus a peníze jsou pro někoho pejorativní termín. Jsem však přesvědčen, že peníze v devadesátidevítí procentech své „činnosti“ na světě konají dobro. Soudím, že kapitalistický svět je především založen na lidech, na vytváření hodnot.

MS: Nemyslíte si, že lidé, kteří něco vytvářejí, jsou lepší a důležitější? A proto je lepší usilovat o systém, který by sloužil člověku, umožňoval by mu realizovat svá přání, touhy, představy. Centrální plánování člověku dalo „přesný“ popis, co budete dělat. Měl jste umístěnku.

MW: Viděno z tohoto úhlu, bylo centrální plánování obrovský nesmysl. Vlastně bych se k tomu ani nevyjadřoval. Byla to jedna hloupost za druhou. Svět se nemůže na pět let naplánovat.

MS: Ne nadarmo se dá říci, že ten kdo plánuje, doplánoval. Systém také skončil neúspěchem.

... Kapitalismus a bohatství ...

MS: Dobrá, zmínil jste vytváření bohatství. Neměli lidé velkou, iluzorní představu, že během desetiletí, generace doženeme západní svět a budeme stejně bohatí jako Němci a Rakušané?

MW: Problém přesně souvisí s tím, co jsem říkal. Revoluční nálady vytvářejí velká očekávání, a ta jsou nenaplnitelná. Nic se nedá dohnat revolucí. Svět můžeme dohnat pouze usilovnou prací, ale tu tady někdy postrádáme. Emigrací jsme přišli o spoustu hlav, které měly dobré nápady a možná jsme někdy trochu línější než ostatní. Pomyslný střed rozvoje a bohatství vznikl někde v oblasti Londýna, Brugg, Cách, či Antverp, kde se rodila průmyslová revoluce. Když si do tohoto středu zapichnete kružítko, udělat kružnici v prostoru, který je vymezen kruhem někde mezi Německem a Ukrajinou. Tomu odpovídá i naše bohatství, naše kultura, naše demokracie.

... Kapitalismus a odkazy na minulost ...

MS: Ano, ale když se ohlédneme do období, které je mnohými považováno za super úspěšné. Kde se „najednou“ vzali Baťové, lidé vaší společnosti Wikov, ČKD, Škoda? Soudíte, že toto vzniklo v 19. století na základech Rakouska – Uherska?

MW: Samozřejmě, byli jsme průmyslovým centrem Rakouska - Uherska. Následně za první republiky se podařilo úspěšnou spoluprací státu s hospodářskými i kulturními elitami vybudovat model relativně prosperující společnosti, i když s tou demokracií to nebylo vždy úplně na sto procent.

MS: Dá se říci, že jsme měli dobré vzory. Navazovat na období po padesátileté cézuře totalit bylo obtížné, jelikož lidé té doby vymřeli. Inspirace to byla jistě dobrá, ovšem v mnohém nenaplněná.

... Budování kapitalismu ...

MS: Když uděláme krok do nedávné minulosti, můžeme říci, že jedním z pilířů transformace byla redukce státu. Došlo k deregulacím, ale i zásadnímu zásahu státu vůči podnikům, které vlastnil. Ty prošly různými způsoby privatizace. Jednalo se o malou a velkou privatizaci. Speciální forma velké privatizace byla privatizace kupónová. Nedílnou součástí redukcí státního majetku byly restituce. Jak pohlížíte na tyto transformační kroky?

MW: Bylo naprosto jasné, že stát, resp. jeho hospodářství, musí projít velkou vlastnickou změnou. Dostat se do standardního stavu, kdy většina hospodářství bude v soukromých rukou. Samozřejmě, teď po bitvě máme spoustu generálů. Každý ekonom, politolog vám velice přesně označí fatální omyly, k nimž došlo. Největší nedostatek - z mého pohledu, byl nedostatek regulace. To způsobilo chyby a docházelo k jednotlivým excesům menšího či většího rozsahu

MS: *Pozor s regulací. Když se bude hodně regulovat, život se zastaví. Problémem bylo i to, že nedošlo k odsouzení přehmatů. Jinými slovy krádež nebyla nazvána krádeží.*

MW: Regulace neznámá, že máte úřady, které se vám říkají, co máte či nemáte dělat. Prostě jsme neměli nastaveny zákony a vlastně i morálku, což by nám jasně dávalo najevo, co se smí a co nesmí a co je a co není slušné a dobré. Meze nebyly stanoveny. Jsem přesvědčen, že spousta lidí prostě nevěděla a ani netušila, kde jsou hranice.

MS: *Opravdu?*

MW: Podnikáme-li, často se pohybujeme „na hraně“. Je to velice jednoduché, když jste profesorem vysoké školy, nebo katolickým farářem. Ulehnete do postele, můžete si říci: „Dnes jsem se zachoval úplně ideálně, jak jsem měl.“ Pokud podnikáte, čelíte různým dilematům, která musíte řešit. Ať se jedná o propuštění ženy, která má před důchodem a je sama, nicméně svou neschopností ohrožuje ostatní. S jakou firmou či s kterým státem je etické obchodovat? A zde bych mohl dlouze pokračovat. Řadu věcí dokonce nastavit nelze, ani zákonem, ani morálním kodexem

MS: *Život podnikatele může někdy vypadat jako sjezd dravé řeky. I takový je kapitalismus.*

... Skok do roku 1989 ...

MW: Vaše slova mi připomněla jednu skutečnost z polistopadové doby. Musím přiznat, že se z tohoto důvodu nedívám na žádné dokumenty z této doby, jelikož mi příliš připomínají tehdejší dilemata. Jako studenti jsme byli ve stávkových výborech s téměř neomezenou mocí. Člověk si to dnes nedokáže představit.

MS: *Jen zmiňme lidi jako Jan Bubeník, Monika Pajerová, Martin Mejstřík, Šimon Pánek ...*

MW: Na školách jsme rozhodovali, který kantor tam zůstane a který ne, kdo bude vést katedru a tak dále. Když se kácí les... Dodnes z toho cítím určitou pachutí.

... Zpět do budování kapitalismu ...

MS: *Jinými slovy podobná dilemata řešíte v podnikání.*

MW: V devadesátých letech neexistovala žádná regulace. Nikdo neřekl, že toto je dobré, toto je špatné. Nádherným příkladem je třeba zneužití informací v obchodním styku. Lidi často vůbec netušili, co se tím vlastně chce říci.

MS: *Obchod se nedělá pouze podle předpisů, ale též srdcem. Musí vám říci: „Člověče, toto nedělej, protože se zde pohybuješ v oblasti, která není „košer.““*

MW: Spousta lidí má různě nastavenou hodnotu, co je a co ne „košer“. Podnikání nedělají katoličtí faráři. Stát tomu musí dát určitou regulaci, tedy i morální. Regulace zde jednoduše neexistovala a její absence zřejmě byla velkou chybou, která nás celá devadesátá léta pronásledovala.

MS: *Díky tomu se v myslích mnohých lidí vytvořila zkratka. Budování kapitalismu se rovná podvody tunely, špína ...*

MW: Pro správnou regulaci není důležité, aby vznikl nějaký úřad, ale vnímám ji jako obecnou regulaci chování v rámci hospodářského prostoru. Vyjma špíny, tunelování, zde byla drtivá většina těch, kteří se chovali slušně. O nich se trochu zapomnělo hovořit. Postupně však jak podnikatelský sektor, tak i zákony neférové hráče vypudily.

... Národní kapitál ...

MS: *Posuňme se dále. Zastavme se u rychlosti transformačního procesu. Když se bortí systém, obtížně se reguluje jeho průběh. Jedním z pozorovatelů procesů nejen u nás byl profesor Milan Zelený. Ten zdůrazňoval, že jsme se měli zaměřit na budování „českých kapitalistů“. Měli jsme se snažit obnovit tradici, pro někoho již zapomenutou, která byla příznačná pro první republiku. Těmi byli ti Daňkové, Baťové, Škodové aj. Jednou z cest bylo vytvoření spojení se zahraničními společnostmi, které pomohou resuscitovat osově podniky hospodářství. Někdo může říci, že tento přístup je iluzorní, neboť život šel jinudy, velká ochota vůči zahraničním investorům zde nebyla. Právě profesor Zelený zdůrazňuje, že český kapitál je důležitý, poněvadž on též rozhoduje, co se zde bude vyrábět.*

MW: Ano, český kapitál je skutečně důležitý. Nakonec mateřská společnost se uzavírá poslední. V ústředí společností se tvoří nejvyšší přidaná hodnota, tam se rozhoduje o peněžních tocích, kam společnost bude investovat a co a jak bude dělat. Každý stát by měl mít národní zájem udržet část průmyslu v rukou svých občanů. Ryze český průmysl byl vždy minoritní, snad s jedinou výjimkou první republiky.

MS: *Není problém si vytvořit model, ale naskytá se otázka, jestli bude odpovídat realitě. Něco je možné ve Švýcarsku, něco jiného jinde.*

MW: Ano, tak tomu skutečně je!

... Hodnoty ...

MS: *Obrátme list, ale přesto zůstaňme spojeni s tím, co bylo řečeno, a zaměřme se, co podporuje hospodářský a politický řád. Jsou to hodnoty. Lidé v roce 1989 vyjádřili touhu být svobodní. Jak o tom fenoménu uvažujete? Je svoboda nejdůležitější hodnotou?*

MW: Pro mne určitě.

MS: *To je to, co člověka dále žene, aby utvářel hodnoty, prostředí kolem, tedy i sám sebe. V minulosti svoboda v plném slova smyslu nebyla možná a snad zaplat Bůh, že ji přinesl rok 1989. Zmiňuji ji, protože mnozí lidé si ji pletou s libovůlí. Jinými slovy nepřijímají odpovědnost.*

MW: To je však něco jiného. Jsem takový militantní ateista. Nemám rád ideologie s velkým I. Pokud připustím existenci Boha, vymyslel svobodu. Jestliže existuje peklo, z něj přišly ideologie, které svobodu slova svázaly.

MS: *Sama revoluce byla nesena Havlovým heslem: „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí.“ Dal jí étos i patos. Pokud člověk pozná pravdu, bude svobodný. Havel ta slova zdůrazňoval i během výkonu svého prezidentského mandátu, byť mnozí z nás se k nim vyjadřují s patřičnou rezervovaností.*

MW: Možná nám chybělo více Havlů, více elit, které by byly schopny říkat, jak se se svobodou dá naložit, jak si ji můžeme představovat. Možná z toho vzniklo nešťastné spojení svobody, pravdy, lásky, která musí zvítězit. Lidé se s tím plně neztotožnili. Každý si pod pojmem „svoboda“ může představit tisíce různých věcí od duševních po materiální ...

MS: *Člověk má svobodu si pod tímto pojmem představit různé věci, pokud bychom to tak mohli říci.*

MW: Můžeme. Pro mne je nesvoboda i to, že mě někdo v něčem omezuje, v čem by mě omezovat nemusel, neměl, ba nesměl.

MS: *Pro byznysmena je důležitou hodnotou dodržování závazků, slibů.*

MW: Ano, bez toho nepřežijete. Svět je velice globální a vaše chování je sledováno z mnoha různých světových stran. Jestliže se nepohybujete na malém písečku, musíte se respektovat psaná i nepsaná pravidla, jinak jste mimo hru. Z tohoto pohledu globalizace pomáhá českému podnikání. Podnikatelé se dostávají do kontaktu se světem, který je nutí k nějakému odpovídajícímu chování.

MS: *Díky tomu může člověk růst.*

... Otázka člověka ...

MS: *Spontánně jsme přešli k otázce proměn člověka. Soudíte, že člověk se příliš nemění a je pro něj důležité prostředí, v němž se pohybuje? Člověk je proto stejný, ale závislý na psaných a nepsaných normách. Tážu se, jelikož v počátku devadesátých let se zdůrazňovalo: „Měníme systém, ale neměníme člověka,“ poněvadž změna člověka je sociálním inženýrstvím, které nám nutili komunisté. Jak o tomto uvažujete?*

MW: Vracím se k tomu, co jsem již řekl. Společnost se podle mého názoru mění velmi pomalu. Po staletí má vlastnosti, které jsou nám i neznámé. Stačí, když si člověk čte v knize „Udělej si ráj“ od Mariusze Szczygiela. Tam zjistíte, jak jsme prapodivný národ, jaké máme zvláštnosti, které nevnímáme, které jsou jiným cizí. Vůbec si nemyslím, že změna režimu nějak zásadně mění naše vlastnosti.

MS: *Možná bychom měli zmínit toto, měli lidé, kteří stáli v čele procesu usilovat pouze o změnu pravidel, nebo se snažit i apelovat a „vychovávat“ člověka?*

MW: Ambice změnit národ je dlouhodobý, evoluční proces. Možná by k tomu měl každý přispívat, ale je to záležitost mnoha generací. Můžeme se snažit měnit systém, neboť systém umožní „tlačit“ občany do něčeho pozitivního. Nevěřím ve změnu člověka vůdcem.

MS: *Zde nebyla snaha, abychom získali „vůdce.“ Souhlasíte, že je nutné pomocí norem a příkladů ...*

MW: ... a elit změnit náš svět k něčemu lepšímu. Že bychom se stali lepšími, krásnějšími během krátké doby, to nehrozí.

MS: *Člověk se může setkat s postojem, který jsme mohli zaznamenat v minulosti. Budujeme socialismus, utváříme nového člověka a nyní budujeme demokracii a kapitalismus. Lidé si „své vnitřní já“ nechali v sobě, ale pouze se změnily nápisy. Až nyní, s odstupem času, zakoušejí proměnu.*

MW: S tím lze souhlasit.

... Politika ...

MS: *Neměli bychom vynechat otázku politiky. Co pro vás znamená politika? Je to správa věcí veřejných, a cílem je obecné dobro? Vybraní lidé, kteří prošli volbami, je budou realizovat, anebo se díváte na politiku jako na čisté prosazování jednotlivých parciálních zájmů?*

MW: Politika zahrnuje vše, co jste zmínil. Od správy věcí veřejných. Lidé vstupují do politiky s různými zájmy. Někdo se tam jde obětovat pro věci veřejné, někdo jde prosazovat moc. Někdo jde prosazovat své ekonomické zájmy. Z principu společnosti zde bude i variabilita důvodů, proč lidé politiku dělají a od toho se bude odvozovat, jaká nakonec bude.

MS: *Je to cosi podobného jako se svobodou. Jí lidé přikládají mnoho významů. A s politikou je to stejné.*

... Politika a státní správa...

MS: *S realizací politiky je spojen stát. Jak se na stát díváte? Z vašeho sídla je možné zahlédnout Strakovu akademii, sídlo vlády, ztělesnění státu. Pro někoho je tato entita ve veřejném prostoru nedílnou součástí politiky. Vytváří řád, skrze něhož se řídí procesy, vykonávají jednotlivé politiky. Existuje levicové pojetí státu, pravicové. Které je vám blíže? Stát jako noční hlídač, nebo stát, který je redistributorem společenského blahobytu?*

MW: Tuším, že Marx říkal, že stát je organizované násilí. Stát by měl mít spoustu funkcí, musí umět vynucovat právo. Podobný výčet naleznete všude na světě.

MS: *Jde o to, že lidé, kteří vytvářeli transformaci, chtěli mít stát malý, ale výkonný, ovšem on bytnehl.*

MW: Bylo dobré, pokud bychom měli malý, výkonný stát, jenž by byl nositelem výtečných myšlenek, které by dokázal transformovat do reality k vůli národa. Člověk si může vytvořit modelovou situaci, ale je otázkou, do jaké míry je to možné? Z mého pohledu je to obtížné. Nicméně naprosto souhlasím, že náš stát je větší, než by měl být.

MS: *Člověk může říci, že se stát dostal do takového stavu, že je nutné, abychom jej řídili jako firmu.*

MW: Ano, takový přístup zastává pan Babiš.

MS: *Píše se rok 2013.*

... Zpátky k politice ...

MW: Víte, stále jsem stoupencem „kamenných stran“, kde je menší možnost excesu, kde se dá vystopovat, že tam fungují samočistící procesy a voličská základna dokáže možná chabě, ale přece jen trochu regulovat scénu, která je nad ní. Rozumím volání lidí nejen po změně, po vizi, již velké strany

nejsou schopny nabídnout. Vnímám ji jako nedostatek a je chyba, že politické spektrum ji nedokáže nabídnout.

MS: *Soudíte, že s politikou je asociováno několik negativních jevů. Politika je negativní řemeslo. Je neproduktivní. Jinými slovy člověk tam nedokáže realizovat svou představu, aniž by musel dělat velké kompromisy.*

MW: Bezesporu.

MS: *Můžeme v ní nacházet jinou podobu racionality.*

MW: Musíte se účastnit strašidelných schůzí. Musíte se bavit s lidmi, s nimiž byste se v normálním životě ne bavil. Musíte dojít ke kompromisům, které nejsou výhodné. Kompromis je dobrou věcí, ale pokud se pohybuje na hranici iracionality, nedokážete jej akceptovat.

MS: *Říkáte, že pokud je člověk v politice, může ztrácet sebe sama, vlastní identitu.*

MW: Vychází to z každé osobnosti. Pokud máte zájem ošetřovat zvířátka v zoo, je nutné mít je rád. Když chcete dělat učitele, musíte mít rád děti. Když chcete dělat politiku, musíte mít rád politiku i kompromisy. Pro mne a jiné je toto obtížné. Na druhou stranu si nemyslím, že politika je něco ošklivého.

... Vize ...

MS: *Zkrátka voláte po vizi. Jednou z částí vize je i hospodářská politika. Na jak dlouho by měla být? Jistě by působila po více volebních obdobích. Ozývají se hlasy, jestli by vizi neměli dělat lidé, kteří by byli apolitičtí, experti. Následně by jejich kroky realizovali jednotliví politici.*

MW: Zprv stát potřeby konsensus o svých cílech, národních zájmech, vizích. Hospodářská politika není ani levicová, ani pravicová. Není v ní důležité, jestli někdo bude platit o procento daní více či méně. První, co se musí nalézt, je konsensus v celé společnosti, aby vize měla trvání. Většinou snažení mnohých skončí po čtyřech letech. Pak to není vize, ale to, co skončí dříve, než stačí být uvedeno do života.

MS: *Možná bychom mohli říci, že výsledek je, jako když kočička a pejsek od Josefa Čapka děli dort.*

MW: Nad takovým konceptem by se měly sejít jak strany, tak odborníci nebo elity tohoto národa a nalézt pro český stát vizi. Měli by si říci: „Jasně, náš prostor je takový a takový. Můžeme být úspěšní v tomto a tomto oboru, musíme pro to udělat to a to. Je jasné, že program nebude trvat dva roky, ale podstatně déle. Měl by být definován cíl, i cesta k jeho dosažení. Pak se můžeme bavit o detailech, ale hlavní východiska budeme ctít a tudy půjdeme.“

MS: *Účast na koncipování vize by neměli přijmout pouze politici, do debaty by měli být zapojeni i představitelé průmyslu.*

MW: To mám na mysli. Konsenzus by měl být nejen na scéně politické, ale i na odborné. Tím myslím průmyslovou, podnikatelskou, akademickou sféru, které by se na konsenzu měla podílet. Nakonec, jsme k vizi předurčení. Manévrovací prostor českého národa je poměrně malý. Je nutné, aby vize byla jasně popsána, aby lidé řekli: „Ano, to chceme. Na to máme šanci a půjdeme za tím“.

MS: *Sluší se říci, že v roce 2008 byla vytvořena skupina NERV – Národní ekonomická rada vlády. Skupina vytvořila několik podnětných textů, které byly předloženy vládě, která pak rozhodla. Shodou okolností Topolánkova vláda realizovala většinu doporučení, ale Nečasova vláda k doporučením nepřístupovala s takovým respektem.*

MW: NERV z toho hlediska nebyl špatný. Soudím však, že se dívali dopředu příliš krátce, stále tam chyběl zásadní konsenzus.

MS: *Kdybychom vyšli z tohoto uspořádání, potřebovali bychom více NERVu.*

MW: Nemusí to být větší, ale je nutné, aby na tom ve společnosti panovala shoda. Možná je lepší začít s malými kroky, než hned vytvořit globální politiku, která nám řekne, kde zaútočit s armádou, jakou a kde budeme mít ambasádu, jak budeme dělat průmyslovou politiku. Je nutné hledat nejmenšího společného jmenovatele a jasně říci: „Na tomto jsme se shodli.“

MS: *Co byste přijal jako společného jmenovatele, když se člověk podívá na výsledky hospodářství? Jako jediná země ve střední Evropě klesáme. Ostatní zažívají mírné oživení. Nemluví o Číně, která je díky své dravosti druhou největší ekonomikou na světě. Ano, jsme průmyslovou zemí. Měl by nás živit intelekt, vysoká přidaná hodnota. Sám jste uvedl, že socialistické strojírenství zůstalo v troskách díky přerodu, který zde proběhl. Jak byste definoval základní východiska?*

MW: Pokud bych měl začít, zmínil bych na prvním místě školství, soudím, že právě školství nás může zachránit, ovšem opatření musí být dlouhodobé. Jestli se chceme stát někde výrazně posunout, musíme investovat do školství. Nyní myslím i na to, že prioritou bude změna školského systému. Ač nejsem specialistou na školství, vidím v něm základní téma. Jasně, můžeme říci: „Zateplíme paneláky.“ Dáme do projektu 10 miliard. Hrubý domácí produkt se změní o 0,01 procenta a všude budeme mít teplo. Připadá mi to hloupé, stejně jako když někdo navrhuje, že nezaměstnaní budou u zaměstnaných uklízet. Možná dobrý nápad, ale nikoli východisko. Není to snad ta vize? Nejmenší možný jmenovatel se dá postavit na dvou tématech: školství a na průmyslové politice státu, pro niž se dá nalézt konsenzus, jenž by nebyl zabarven pravicovým či levicovým viděním.

MS: *Možná, bohužel, ale nahoru se dostávají lidé, kteří uvažují v jistých škatulkách.*

MW: Ano, a díky tomu vzniká antagonismus.

MS: *Vnímáte tento koncept jako jedinou cestu, jak dospět k nápravě? Zmínil jsem se o expertech. Právě bývalý ministr Pithartovy vlády Jan Vrba, jenž pomáhal privatizovat Škodu Mladá Boleslav, říká, že je vhodné, aby politicko – hospodářský koncept připravili experti. Jsou to neutrální osoby. NERV byl do jisté míry expertní útvar.*

MW: Bez konsenzu politiků a široké veřejnosti jakýkoliv hospodářský koncept nemá žádnou cenu.

MS: *Věci jsou dvousečné.*

MW: Možná „vláda expertů“ zní jako jednoduché řešení. Měli jsme vládu expertů a nyní též máme vládu expertů, které též jmenují další experti, a vidíte, jak věci vypadají. Musíme se pak tázat, kdo je expert.

MS: *Jinými slovy experti nejsou spásonosní.*

MW: Je nutné, aby si sedli představitelé politických stran, průmyslu, škol. Neměli bychom čekat, že existuje jeden expert, který vše vymyslí.

MS: *Působil jste v Rakousku a Švýcarsku. Soudíte, že přístupy, které se uplatňují v těchto zemích, by se daly aplikovat u nás? Soudíte, že je tam shoda na směřování společnosti větší?*

MW: Ano, minimálně definice národního zájmu a politická shoda je těchto zemích obrovská, zvláště v Rakousku. Tam skutečně našli velmi výraznou shodu, což ve své podstatě posunulo Rakousko výše. Sice ta shoda byla v úvozovkách vykoupena velkou koalicí, nicméně tamní politici se v rámci možností chovali poměrně slušně. Nebyla to obdoba naší opoziční smlouvy, která přinesla něco strašidelného.

... Závislost na cestě ...

MS: *Rád bych se zeptal, zdali si myslíte, že na situaci, které jsme nyní svědky nyní, bylo zaděláno v devadesátých letech?*

MW: Na to jsme si zadělali za poslední staletí, jsem o tom opravdu přesvědčen. Zkrátka musíme nalézt model, který bude fungovat. Třeba ve zmíněném Švýcarsku a Rakousku našli model, který je funkční. Možná, kdyby okopírovali jiný model z jiného státu, nemuselo by to tak fungovat. Zkrátka evolucí našli něco, co se osvědčilo. Něco podobného se musí podařit nalézt i u nás. Za předpokladu použití výhradně demokratických metod.

... Budování firmy Wikov ...

MS: *Dobrá, nyní bych otevřel téma společnosti Wikov. V roce 2013 si připomínáme 125 let od založení společnosti, třebaže během historického vývoje došlo k diskontinuitám. Co vás přivedlo k tomu, že jste začal obnovovat firmu, ale nejprve, co vás přivedlo do podnikání? Pokud se nemýlím, vaše podnikání začíná v roce 1990.*

MW: K podnikání mě přivedla náhoda. V té době jsem si vybíral mezi možnostmi pokračování na univerzitě s PhD., jít do státní správy, jít do státní firmy. Že jsem se dal na podnikání, bylo rozhodnutí prodloužit si prázdniny. Nemohu říci, že to bylo rozhodnutí strategické. Až postupně se z toho začalo vyvíjet to, co mě vtáhlo. Život před vás staví příležitosti, které buď využijete, nebo ne. Šel jsem po různých křižovatkách, až jsem skončil tam, kde jsem nyní.

MS: *Soudíte, že angažmá v zahraničním obchodě bylo velkou životní zkušeností? Byl jste orientován na Švýcarsko, Rakousko.*

MW: Nejsme orientováni na Švýcarsko nebo Rakousko, vyvážíme do celého světa, živíme se převážně exportem, díky tomu jsem sjezdil celý svět. Poznal jsem, jak funguje obchod v různých zemích, a to jak demokratických, tak nedemokratických. Pro mne to byla nejlepší škola.

MS: *Společnosti, které jste vlastnil, se zabývaly exportem?*

MW: V roce 2001 jsem prodal geologickou společnost, kterou jsem založil krátce po revoluci. Najednou jsem „spadl“ do výroby porcelánu, strojírenství. Hlavní základna výroby porcelánu byla v Karlových Varech, společnost G Benedikt. Pak jsme si pořídili dcery v Rakousku a Švýcarsku. Druhá aktivita se týká projektů, u nichž jsem zůstal - strojírenství.

MS: *Export se vám stal údělem i po obnovení společnosti Wikow.*

MW: V současné době představuje export více jak 90 procent.

MS: *Cítíte povinnost obnovit tradici společnosti? Měl jste zájem využít zkušeností zdejších lidí. Právem jsme byli označováni za špičku východního bloku.*

MW: Ano, byli jsme na vrcholu technické vyspělosti mezi zeměmi Východu, český průmysl má obrovské tradice, možná z těch tradic stále ještě těží. Pro tento stát by to měla být výzva i šance zároveň. Záleží však na tom, jak průmysl definujeme, jestli chceme být pouhou montovnou, nebo jestli vymýšlíme jednotlivé produkty, konstruuje je, a pak je též prodáváme a rozhodujeme o investicích a růstu firmy. Nevím přesně, zdali jsem chtěl navázat na tradici a zdali jsem cítil povinnost v ní pokračovat, ale rozhodně mě to baví. Je velkou výzvou dále v tom pokračovat. Netýká se to ani tak mých předků, ale zejména tradice. Průmysl, který rozvíjíme, patří do našeho státu. Měli bychom v naší tradici pokračovat, jelikož výrobci hodinek, bankovních produktů či červeného vína jsou množství i v jiných zemích.

... Jen vysoká přidaná hodnota ...

MS: *Zdůrazňujete, že šanci pro nás jsou výrobky s vysokou přidanou hodnotou. Nutné je, aby společnosti měly patřičný vývoj. Ten je v porovnání se Západem malý, třebaže jsou odvětví, kterým se daří. Otevřeli jsme se světu. V devadesátých letech jsme šli takzvanou českou cestou, kdy velké podniky byly prodány na úvěr jednotlivým majitelům. Tento způsob obnovení kapitalismu nevyšel. Jen si vzpomeňme, jak skončily ČKD, Poldi Kladno, Škoda Plzeň, ...*

MW: Nerad bych hovořil o vlastnících. Z mého pohledu Škoda Plzeň byla v jistém ohledu úspěšný příklad. Jako jediná se úspěšně prosadila. Bylo to těžké, neboť svět se v devadesátých letech „zhroutil“.

MS: *Ano, ale nebyla zde snaha o dlouhodobější vizi. Když si člověk vzpomene na megalomanské plány pana Lubomíra Soudka, musí se smát. Měl zájem vytvořit velké impérium konkurující Siemensu. Lidé, kteří se k majetku dostali, neměli dlouhodobé zkušenosti a na nich postavené záměry. Nakonec to platil daňový poplatník.*

MW: Z mého pohledu vše chtělo svůj čas. Soudkové, Junkové odešli z byznysu a začali se tam postupně prosazovat lidé, kteří věděli, jak se společnost má řídit. Věděli, že musí investovat do vývoje svých produktů, jednoduše - museli přijít mladí. V počátku devadesátých let chodili do škol, nebo to byli lidé, kteří šanci v devadesátých letech nedostali. Zkrátka postupně se to mění. Tehdy nikdo neznal úmysly jednotlivců. Ale zásadní je, že transfer majetku byl tenkrát organizován státem, nyní jsou to soukromé osoby. K majetku se dostávají schopní, a proto se situace mění k lepšímu.

... Investice do vývoje ...

MS: *Kolik je podle vás nutné, aby společnost, která operuje globálně, investovala do svého vývoje.*

MW: Zde záleží, co děláte.

MS: *Vaší doménou je strojírenství.*

MW: Jsou společnosti, které jsou zaměřené čistě na vývoj. Za Wikov mohu říci, že do vývoje investujeme více než 100 milionů korun ročně. Vychází to z velikosti společnosti. Musíte nalézt

ideální rovnováhu mezi tím, co by firma potřebovala investovat a tím co si firma může dovolit. Jednoduše se nesmíte zastavit, ale musíte stále běžet kupředu. Sice nemám rád hesla z dětství, ale jedno jsem si odnesl. Jmenuje se „dohnat a předejít.“

MS: *To jsou slova Chruščova a víme, jak to skončilo.*

MW: Je nutné jít dál. Když přestanete šlapat, jste v koncích ...

MS: ... a konkurence vás pohltí. Právě zde je úkol státu, v podpoře vývoje.

MW: Školství, vývoj, aplikovaný výzkum. To je obrovský problém. Trpíme trošku nedostatkem aplikovatelnosti.

MS: *Můžeme říci, že do České republiky zase přicházejí společnosti, které investují do vědy. V Praze ...*

MW: ... jsou takové ústavy. Zase jich tolik není.

MS: *Inu, není zde Czech Silicon Valley.*

MW: Ano, bohužel ne.

... Otázka vývoje po 24 letech ...

MS: *Posuňme se dále. Jak si vysvětlujete skutečnost, že české hospodářství stagnuje a vaše společnost rychle expanduje?*

MW: S tou expanzí bych to zase nepřeháněl. Nicméně české hospodářství hledá další impuls. Dříve rostlo na principu investičních pobídek a montoven. V počátku to nebyl špatný nápad, dal práci, mnoha lidem, pobídka, která sem přitáhla řadu zahraničních společností. Bohužel, reálně tyto pobídky platily pouze pro zahraniční společnosti, jelikož v té době silné domácí společnosti neexistovaly. Je to podobné, jako kdybych vám dal poloviční slevu na lak na nehty, ale musel byste jej používat. Pro české podnikatele nebyly k využití. Nyní je nutné hledat další impuls, jak hospodářství dostat do chodu. Vůbec by nevadilo, kdyby byla podpora i pro české podnikatele v rozměru, který by jim více ušil na míru. K vyčerpání efektu montoven bohužel již došlo.

MS: *Soudíte, že společnosti, které mají úspěch z dlouhodobého hlediska, se musí orientovat na globální trh?*

MW: Ano. Je jiné, když máte hospodu či kadeřnictví. Když máte průmyslovou firmu, nic jiného vám nezbude než se pustit do boje. Náš trh je malinký, nezajímavý.

MS: *Problém je, že když si kýchne Německo, odskáčeme to.*

MW: Závislost na Německu je způsobena tím, že jsme si nechali ze země udělat montovnu. Firmy, které mají své produkty a vývoj, do Německa mnoho nevyvážejí. Masa exportu směřující od nás do Německa je tvořena automobilovými součástkami, které se zde vyrábí na základě výkresové dokumentace.

MS: *Zkrátka velká přidaná hodnota zde není a zůstává v Německu.*

MW: Pro nás jako pro Wikov je Německo jen jedním z trhů. Podobné je to u jiných společností, které mají vlastní produkty.

... Omyly transformace ...

MS: *Posuňme se dále, pokud byste měl vybrat zásadní omyl transformace, co byste zmínil? Je to omyl, komplikující směřování země?*

MW: Ať to zní od pravicově smýšlejícího děsivě, byl to nedostatek regulace. V současnosti je tento problém již vyřešen. Nic dalšího bych v současnosti nereguloval. V polovině devadesátých let zde nebylo nic než tak trošku divoký Západ. Zapříčinilo to spousty excesů.

MS: *Jak vidíte budoucnost této země? Jsme součástí Evropské unie, jiných nadnárodních celků, které přispívají ke globalizaci. Cokoliv se na této Zemi stane, týká se i nás.*

MW: Jsem optimistou, posunuli jsme se výrazně. Vidím to i na podnikatelském prostředí. Politika se zlepšuje, i mladá generace se zlepšuje. Je jiná, než jsme byli my či bývávali před lety.

MS: *Věříte, že montovny, které zde jsou, se postupně přetvoří na společnosti, které budou vytvářet vysokou přidanou hodnotu?*

MW: To by byl samozřejmě ideální vývoj. Na to ale musíme mít kvalifikované pracovníky, kterých tento stát nemá dostatek. S tím musí pomoci školství, pak za kvalifikovanými pracovníky přijdou kvalifikovaní investoři. Musíme si ještě počkat, ale začít je nutné hned.

MS: *Děkuji vám za podnětná slova.*

P.S³²..:

MS: *Jak jste se osobně účastnil obnovy demokracie a kapitalismu?*

MW: Bouřlivé období od 21. 8. 1988 (kdy proběhly první demonstrace) do 17. 11. 1989 jsem prožíval jako student a nevynechal jsem ani jedinou účast. Budování demokracie po roce 1990 jsem se již neúčastnil a vrhnul jsem se rovnou na budování kapitalismu.

MS: *Účastnil jste se kupónové privatizace, jakožto velké příležitosti obnovy kapitalismu?*

MW: Samozřejmě, ale popravdě řečeno, kde moje vydobyté akcie skončily, již nevím.

MS: *Co jste říkal na rozdělení Československa na dvě samostatné republiky? Nezpůsobilo nakonec rozdělení eliminaci slovenského nacionalismu, což vedlo k lepší spolupráci v rámci Visegrádského společenství a také opětovného setkání obou zemí v Evropské unii?*

MW: ... Asi ještě pořád ve světě řešíme následky rozpadu britského impéria a uspořádání po první světové válce. Asi bude nezbytné ještě řadu hranic překreslit, aby se národy zase mohly spojovat na základě svobodné vůle. A nakonec to byl i případ Československa.

³² Každý dle svých preferencí